

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra mezinárodních vztahů

Diplomová práce

2013

Bc. Petra Kartalová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra mezinárodních vztahů

Bc. Petra Kartalová

**Irán a Saudská Arábie ako regionálne
mocnosti na Blízkom východe**

Diplomová práca

Praha 2013

Autor práce: **Bc. Petra Kartalová**

Vedúci práce: **JUDr. PhDr. Tomáš Karásek, Ph.D.**

Rok obhajoby: 2013

Bibliografický záznam

KARTALOVÁ, Petra. *Irán a Saudská Arábia ako regionálne mocnosti na Blízkom východe*. Praha, 2013. 121 s. Diplomová práca (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálných vied, Institut politologických štúdií. Katedra mezinárodných vzťahů. Vedoucí diplomové práce JUDr. PhDr. Tomáš Karásek, Ph.D.

Abstrakt

Diplomová práca sa zaoberá vzťahom dvoch regionálnych mocností na Blízkom východe – Iránom a Saudskou Arábiou. Blízky východ predstavuje konfliktný región, kde panuje krehká mocenská rovnováha. Práca pracuje s predpokladom, že špecifická kombinácia vnútorných a vonkajších faktorov viedla k mocenskému vzostupu Iránu. Rovnováha moci sa zmenila a Irán začal pre Saudskú Arábiu predstavovať hrozbu, ktorú je potrebné vyvažovať. Práca najskôr analyzuje teoretické koncepty moci a regiónu v medzinárodných vzťahoch, a následne ponúka definíciu regionálnej mocnosti. Teória rovnováhy hrozieb, ktorej autorom je Stephen M. Walt, vytvára rámec, na základe ktorého je potom iránska hrozba analyzovaná. Posledná kapitola práce je venovaná trom prípadovým štúdiám, kde sú analyticky popisované konkrétne príklady iránskej hrozby a jej vyvažovania Saudskou Arábiou v Bahrajne, Jemene a Libanone.

Abstract

This diploma thesis deals with the relationship between two regional powers in the Middle East – Iran and Saudi Arabia. Middle East is a conflict-prone region with a delicate balance of power. We work with the assumption that a specific combination of internal and external factors caused the rise of Iran as a regional power. The balance of power in the Middle East has thus changed and Iran has started to pose a threat to Saudi Arabia that needs to be balanced. First, we analyze the theoretical concepts of power and region in international relations and subsequently we propose a definition of a regional power. The theory of balance of threat by Stephen M. Walt is used as a framework for the analysis of the Iranian threat. Last chapter of this thesis is devoted to three case studies. Here, we analytically describe particular examples of Iranian threat and its balancing by Saudi Arabia in Bahrain, Yemen and Lebanon.

Kľúčové slová

Irán, Saudská Arábia, Bahrajn, Libanon, Jemen, regionálna mocnosť, regionálne súperenie, rovnováha hrozieb.

Keywords

Iran, Saudi Arabia, Bahrain, Lebanon, Yemen, regional power, regional rivalry, balance of threat.

Rozsah práce:

93 strán, 212 560 znakov

Prehlásenie

1. Prehlasujem, že som predloženú prácu spracovala samostatne a použila len uvedené pramene a literatúru.
2. Prehlasujem, že práca nebola využitá k získaniu iného titulu.
3. Súhlasím s tým, aby práca bola sprístupnená pre študijné a výskumné účely.

V Prahe dňa 2. mája 2013

Bc. Petra Kartalová

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som sa rada pod'akovala JUDr. PhDr. Tomášovi Karáskovi, Ph.D. za jeho vecné pripomienky, podnetné návrhy a čas venovaný konzultáciám nad touto diplomovou prácou.

Obsah

1. ÚVOD	1
1.1. <i>Vymedzenie témy a postup práce</i>	1
1.2. <i>Metodológia</i>	3
1.3. <i>Zhodnotenie literatúry</i>	4
2. KONCEPT REGIONÁLNEJ MOCNOSTI	6
2.1. <i>Región v medzinárodných vzťahoch</i>	7
2.1.1. <i>Vymedzenie regiónu Blízkeho východu</i>	8
2.2. <i>Koncept moci v medzinárodných vzťahoch</i>	9
2.2.1. <i>Tvrdá a mäkká moc</i>	11
2.2.2. <i>Rovnováha moci</i>	14
2.2.3. <i>Teória rovnováhy hrozieb</i>	16
2.2.4. <i>Teória rovnováhy moci ako zdroj konfliktu</i>	18
2.3. <i>Definícia regionálnej moci</i>	19
2.4. <i>Regionálne moci verzus malé, stredné moci a veľmoci</i>	20
2.5. <i>Regionálne moci, regionalizmus a hegemonia</i>	21
3. IRÁN A SAUDSKÁ ARÁBIA AKO REGIONÁLNE MOCNOSTI	23
3.1. <i>Rozloženie moci na Blízkom východe</i>	23
3.2. <i>Irán ako regionálna mocnosť</i>	26
3.2.1. <i>Irán – mocnosť na vzostupe</i>	27
3.3. <i>Saudská Arábia ako regionálna mocnosť</i>	37
3.4. <i>Arabská studená vojna</i>	40
3.4.1. <i>Prvá vlna súperenia v 70. rokoch</i>	40
3.4.2. <i>Povaha súčasnej iránskej hrozby</i>	43
4. PRÍPADOVÉ ŠTÚDIE	57
4.1. <i>Bahrajn</i>	57
4.1.1. <i>Postavenie šiítov v Bahrajne</i>	57
4.1.2. <i>Bahrajnské povstanie</i>	59
4.1.3. <i>Iránska hrozba v Bahrajne</i>	60
4.1.4. <i>Zhrnutie</i>	65
4.2. <i>Jemen</i>	67
4.2.1. <i>Sféra vplyvu Saudskej Arábie</i>	67

4.2.2. Iránska hrozba v Jemene.....	70
4.2.3. Zhrnutie.....	73
4.3. Libanon.....	75
4.3.1. Postavenie šiítov v Libanone.....	75
4.3.2. Politické bloky v Libanone.....	77
4.3.3. Prelievane konfliktu v Sýrii.....	80
4.3.4. Zhrnutie.....	83
5. ZÁVER.....	84
6. SUMMARY.....	88
7. ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY.....	92
8. PROJEKT DIPLOMOVEJ PRÁCE.....	113

1 Úvod

1.1 Vymedzenie témy a postup práce

Prevládajúcim náboženstvom na Blízkom východe je islam. Islam však nie je monolitným náboženstvom. Moslimská obec je rozdelená na dve hlavné vetvy, sunnitov a šiítov, a práve toto rozdelenie je jedným z najvýraznejších zdrojov konfliktov v tomto regióne. K rozdeleniu došlo po smrti proroka Mohameda v roku 632 v dôsledku sporov o jeho nástupníctvo. Sunniti v súčasnosti tvoria približne 75 percent moslimskej obce, zatiaľ čo počet šiítov sa pohybuje v rozmedzí 10 až 20 percent. (CIA World Factbook, 2012b)

Najväčšou šiítskou krajinou je Irán, kde šiíiti tvoria až 90 percent obyvateľstva. Irán sa prezentuje ako líder či ochranca nielen krajín, kde je dominantným náboženstvom šiízmu, ale aj šiítskych menšín v krajinách, kde je prevládajúcou formou islamu jeho sunnitská verzia. Tu často naráža na záujmy svojho hlavného súpera v rámci moslimského sveta, ktorým je Saudská Arábia. V Saudskej Arábii je dominantným náboženstvom ultra-konzervatívna verzia sunnitského islamu – wahhábizmus. Obe krajiny sú regionálnymi mocnosťami, ktoré na Blízkom východe obhajujú svoje špecifické záujmy.

V poslednej dekáde došlo k dvom zásadným udalostiam, ktoré narušili krehkú rovnováhu na Blízkom východe – prvou bola americká invázia do Iraku v roku 2003 a druhou tzv. Arabská jar v roku 2011. Obe regionálne mocnosti museli po dvoch spomínaných „zlomoch“ prehodnotiť svoju zahraničnú politiku v dôsledku zmien v rovnováhe síl na Blízkom východe. Zjednodušene by sa dalo povedať, že pozícia Saudskej Arábie sa oslabilila v Egypte, Iraku, Libanone a v Palestíne, no jej záujmy sú ohrozené i v Bahrajne a Jemene. Naopak, Iránu sa naskytla príležitosť zo situácie vyťažiť a ustáliť si svoju pozíciu regionálnej mocnosti, či dokonca usilovať o regionálnu hegemoniu. V súčasnosti Irán postupne zväčšuje svoj vplyv v Egypte, Iraku, Libanone, Palestíne a Bahrajne. Na druhej strane jeho záujmy sú ohrozené v Sýrii, čo môže mať potenciálne veľký vplyv aj na Libanon a Palestínu.

V tejto diplomovej práci budem analyzovať vzostup Iránu ako regionálnej mocnosti a reakciu Saudskej Arábie na tento mocenský vzostup. Súperenie Iránu a Saudskej Arábie však neprebíha priamo, ale cez prostredníkov. Ich záujmy na seba

narážajú hneď v niekoľkých štátoch. V tejto práci sa budem zaoberať tromi z nich – Jemenom, Libanom a Bahrajnom, a to z nasledujúcich dôvodov: Saudská Arábia zasahuje najmä do diania v susedných štátoch, tu je typickým príkladom Jemen. Hoci sa v Jemene dá hovoriť aj o istom vplyve zo strany Iránu, kľúčová je úloha Saudskej Arábie. Naopak, v Libanone je situácia presne opačná. V Libanone má svoj domov Hizballáh – hnutie, ktoré je kľúčovým spojencom Iránu. Aj tu však nájdeme snahy o vyvažovanie zo strany Saudskej Arábie. Tretí prípad – Bahrajn – je výnimočný v tom, že záujmy Iránu a Saudskej Arábie sa tu najviac pretínajú a ich súperenie sa tu preto prejavuje najvýraznejšie. Je tomu tak najmä vďaka geografickej blízkosti k Saudskej Arábii, výraznému podielu šiítskeho obyvateľstva a vládnucej rodine Al-Khalifa, ktorá sa však hlási k sunnitskej vetve islamu.

Téma je veľmi aktuálna, keďže sa jedná o nedávne udalosti. Pre ďalší vývoj na Blízkom východe budú kľúčové, s výnimkou zapojenia vonkajších aktérov, predovšetkým vzťahy medzi Iránom a Saudskou Arábiou.

Jadro práce je rozdelené na tri časti. Prvá kapitola sa zaoberá pojmami región a moc v medzinárodných vzťahoch. Na základe týchto dvoch kľúčových pojmov je následne definovaný pojem regionálna mocnosť. Časť prvej kapitoly je taktiež venovaná hlavným teoretickým konceptom vysvetľujúcim rozdelenie a hierarchizáciu moci v regiónoch. Obsiahlejšie je popísaná teória rovnováhy hrozieb, ktorej autorom je Stephen M. Walt. Táto teória je základom pre analýzu súčasnej iránskej hrozby v druhej kapitole.

Na prvú kapitolu, venujúcu sa teórii teda nadväzuje kapitola druhá, ktorá predstavuje Irán a Saudskú Arábiu ako regionálne mocnosti a analyzuje procesy, v ktorých sa obe krajiny etablovali ako regionálne mocnosti. Pretože súčasné udalosti nemožno vnímať izolovane, časť tejto kapitoly je venovaná aj historickým koreňom a príčinám vzniku rivality medzi týmito štátmi a následne je analyzované ich súčasné súperenie a hrozba, ktorú pre Saudskú Arábiu predstavuje Irán. Záver kapitoly je venovaný porovnaniu ich tvrdej a mäkkej moci.

Záverečná tretia kapitola je venovaná analýze troch prípadových štúdií, v ktorých sa zaoberám tým, ako sa moc oboch regionálnych mocností, analyzovaná v druhej kapitole, premietala do ich súperenia v tretích štátoch, a ako v týchto troch štátoch prebiehalo vyvažovanie iránskej hrozby.

1.2 Metodológia

Táto diplomová práca je komparatívnou štúdiou, ktorej cieľom je analyzovať iránsko-saudské súperenie v troch prípadoch – v štáte kde má dominantný vplyv Irán (Libanon), v štáte kde má dominantný vplyv Saudská Arábia (Jemen) a v štáte, kde sa ich záujmy stretávajú (Bahrajn). Hlavná výskumná otázka, ktorú v tejto diplomovej práci zodpovedám znie: *Ako mocenský vzostup Iránu, a hrozba, ktorú vďaka tomuto mocenskému vzostupu začal predstavovať, ovplyvňovali súperenie Iránu a Saudskej Arábie v troch spomínaných prípadoch – v Jemene, Libanone a Bahrajne?*

Zároveň sa budem počas výskumu venovať aj niekoľkým súvisiacim podotázkam: Aké boli hlavné faktory, ktoré spôsobili mocenský vzostup Iránu? Viedol vzostup Iránu ako regionálnej mocnosti k asertívnejšej politike v tretích štátoch? Aká bola reakcia Saudskej Arábie? Aké sú hlavné záujmy Iránu a Saudskej Arábie v Libanone, Bahrajne a Jemene? Ako sa líši iránska a saudská zahraničná politika v týchto štátoch? Je pravdepodobné, že stret záujmov povedie aj k vojenskému stretu medzi Iránom a Saudskou Arábiou?

Pri hľadaní odpovedí na tieto otázky preverím platnosť hypotéz, ktoré hovoria o tom, že: Za prvé, americká invázia do Iraku, ako aj arabské revolúcie v roku 2011 mali za následok posilnenie vplyvu Iránu na Blízkom východe. Za druhé, vzostup Iránu ako regionálnej mocnosti viedol k asertívnejšej zahraničnej politike nielen v Libanone, ale aj v Jemene a Bahrajne, teda v krajinách, ktoré boli dovtedy sférou vplyvu Saudskej Arábie. A nakoniec, za tretie, Irán sa v súčasnosti snaží presadiť ako regionálny hegemon a štáty v regióne reagujú na túto rastúcu hrozbu jej vyvažovaním.

Analýza iránskej hrozby bude založená na teórii rovnováhy hrozieb, ktorej autorom je Stephen M. Walt. Zvyšujúci sa mocenský potenciál môže byť považovaný ostatnými štátmi v regióne za hrozbu. Budem teda predpokladať, že mocenský vzostup Iránu ako regionálnej mocnosti je ostatnými štátmi na Blízkom východe vnímaný ako hrozba, ktorú treba vyvažovať.

Teoretický úvod práce by mal slúžiť ako isté vodítko a definovať základné pojmy, ako napríklad moc, regionálna mocnosť a rovnováha hrozieb, s ktorými budem v nasledujúcich kapitolách operovať. Hlavný prínos práce spočíva v analýze súperenia regionálnych mocností v nasledujúcich kapitolách.

V druhej časti práce priblížim Irán a Saudskú Arábiu ako regionálne mocnosti. Hlavnú pozornosť budem venovať iránskemu mocenskému vzostupu. Budem argumentovať, že bol spôsobený špecifickou kombináciou objektívnych udalostí, externých a interných faktorov. Medzi objektívne udalosti radím rozpad Sovietskeho zväzu, vysoké ceny ropy a zemného plynu, pád vlády Talibanu v Afganistane a americkú inváziu do Iraku. Externým faktorom je vysoká miera arabskej dezorganizácie a interným faktorom je fakt, že sa v Iráne dostalo k moci ambiciózne politické vedenie ochotné viesť konfrontačnú mocenskú politiku. Navyše, po povstaniach v rámci Arabskej jari došlo k posmeleniu utláčaných skupín vo viacerých arabských štátoch a pre Irán bolo preto jednoduchšie hľadať si spojencov. V ďalšom kroku budem analyzovať iránsku hrozbu podľa teórie rovnováhy hrozieb. V súlade s touto teóriou sa zameriam na geografickú blízkosť, agregátnu moc, útočnú moc a útočné úmysly.

V tretej časti práce budem v troch prípadových štúdiách analyzovať vyvažovanie iránskej hrozby Saudskou Arábiou. Budem skúmať napríklad kultúrne, ideologické a náboženské prepojenie danej regionálnej mocnosti na Bahrajn, Libanon a Jemen, vzťah danej regionálnej mocnosti s politickými elitami v týchto štátoch, využívanie vojenskej a ekonomickej moci, a pod.

1.3 Zhodnotenie literatúry

Teoretická časť práce sa zaoberá vymedzením konceptov región a moc, a definovaním regionálnej mocnosti. Pri vymedzovaní konceptu regiónu v medzinárodných vzťahoch bola pre mňa základnou literatúrou kniha od Barryho Buzana a Oliho Waevera s názvom „Regióny a mocnosti: Štruktúra medzinárodnej bezpečnosti“, kde predstavili teóriu regionálneho bezpečnostného komplexu, ktorú následne aplikovali aj na Blízky východ. Pri vymedzovaní konceptu moci a jej rovnováhy som pracovala s klasickými realistickými a neorealistickými dielami Hansa Morgenthaua a Kennetha Waltza, a následne s ich kritikou, kde bola pre mňa základným zdrojom kniha Stefana Guzziniho „Realizmus v medzinárodných vzťahoch a politickej ekonomii“. Veľmi nápomocnými boli aj knihy od Josepha Nyeho, ako napríklad „Budúcnosť moci“ a „Mäkká moc – spôsob ako uspieť v medzinárodnej politike“. Pri rozoberaní teórie rovnováhy hrozieb som pracovala s pôvodným textom od Stephena Walta – s článkom z roku 1985 s názvom „Vytváranie aliancií a rovnováha svetovej

moci“ a aj s knihou vydanou o dva roky neskôr, s názvom „Vznik aliancií“. Pri definovaní regionálnej mocnosti mi pomohlo viacero článkov od autorov z hamburského inštitútu GIGA (*German Institute of Global and Area Studies*), v rámci ktorého existuje tzv. *Regional Powers Network*. Jedná sa o dlhodobý výskumný projekt venujúci sa úlohe regionálnych mocností v interregionálnom, intraregionálnom a globálnom kontexte.

V druhej časti práce som sa zaoberala samotným Iránom a Saudskou Arábiou ako regionálnymi mocnosťami. Všeobecný náhľad mi poskytli diela, zaoberajúce sa históriou týchto krajín. Ďalej som pracovala s viacerými monografiami, odbornými článkami, ale aj s dennou tlačou. Spomedzi monografií som rada vyzdvihla Valiho Nasra a jeho knihu „*The Shia Revival*“ a rôzne články, v ktorých sa zaoberal regionálnymi implikáciám šiítskeho znovuzrodenia. Medzi odbornými článkami boli veľmi nápomocné články z dielne Carnegie Endowment for International Peace, Council on Foreign Relations či Middle East Quarterly. Taktiež som pracovala s rôznymi štatistickými ročenkami, príklad s *Annual Review* Centrálnej banky Iránu, či s *OPEC Annual Statistical Bulletin*.

Tretia časť práce je venovaná trom prípadovým štúdiám – Bahrajnu, Jemenu a Libanonu. Keďže sa jedná o aktuálne témy, pracovala som hlavne s odbornými článkami a do veľkej miery aj s dennou tlačou. Keďže bohužiaľ nehovorím ani arabsky ani perzsky, musela som sa sústrediť na zdroje v angličtine a nemčine. Tento handicap mi do istej miery pomohla vykompenzovať webová stránka al-Monitor, ktorá zbiera údaje z viacerých prominentných blízkovýchodných spravodajských serverov a prekladá ich do angličtiny. Okrem nej som využila aj správy z blízkovýchodných spravodajských serverov v angličtine, ako napríklad *The Middle East Journal*, *Yemeni Times*, *Yemen Observer*, *Bahrain Watch*, ale aj z *Al Arabiya* a *Al Jazeera*. Nápomocné boli aj detailné reportáže *New York Times*, *The Guardian* a *The Economist*.

2 Koncept regionálnej mocnosti

Samuel P. Huntington v roku 1999 predpovedal vývoj svetového politického systému (Huntington, 2001). Tvrdil, že v jeho vývoji bude nasledovať jedna až dve dekády uni-multipolarity, kým svetový politický systém prejde do etapy čistej multipolarity. Mnohí odborníci na medzinárodné vzťahy dnes tvrdia, že regióny budú v budúcnosti zohrávať významnejšiu úlohu. Ako prvého by som chcela spomenúť Petera J. Katzensteina, ktorý vo svojej knihe „Svet regiónov“ (angl. *A World of Regions*) z roku 2005 tvrdí, že od konca Studenej vojny sa význam regiónov v svetovej politike zvýšil tak zásadne, že dnes by sa dalo povedať, že žijeme vo svete regiónov. Regióny môžu podľa neho poskytnúť riešenia protirečení medzi štátmi a trhmi, bezpečnosťou a neistotou, či nacionalizmom a kozmopolitizmom. (Katzenstein, 2005). Amitav Acharya vo svojom článku z roku 2007 zas obhajuje názor, že v súčasnosti vzniká nová regionálna štruktúra svetovej politiky. (Acharya, 2007) Ako posledný príklad by som rada uviedla teóriu Andrewa Hurrella, taktiež z roku 2007, ktorý zastáva názor, že budúci systém medzinárodných vzťahov bude multiregionálny. (Hurrell, 2007)

V prospech hypotézy, že v budúcnosti budú regióny hrať významnejšiu úlohu hovorí i prax medzinárodných vzťahov. V posledných rokoch môžeme naozaj pozorovať trend posilňovania pozície regionálnych organizácií a zoskupení, predovšetkým v Ázii a Latinskej Amerike (napríklad ASEAN, MERCOSUR, CARICOM), ako aj šírenie rôznych multilaterálnych a interregionálnych fór (napríklad G 8, G 8+5, G 20, BRIC's apod.), kde sú regióny a ich dominantné mocnosti zastúpené. Zdá sa teda, že regióny a regionálne mocnosti budú v budúcnosti naozaj zohrávať dôležitejšiu úlohu.

Čo je to však regionálna mocnosť? Jedná sa o pojem často používaný medzi odborníkmi na medzinárodné vzťahy aj žurnalistami. Napriek tomu dodnes nebol dosiahnutý konsenzus v otázke, ako regionálnu mocnosť definovať. Problematické je tiež rozlíšiť regionálnu mocnosť od stredných mocností (angl. *middle powers*) a veľmocí (angl. *great powers*). Dalo by sa konštatovať, že zatiaľ nemáme dostatok analytických nástrojov na identifikáciu regionálnych mocností, ich vzájomné porovnanie, a ani ich odlíšenie od iných kategórií mocností, akými sú napríklad stredné mocnosti a veľmoci. Koreň problému spočíva v tom, že koncept regionálnej mocnosti

kombinuje geografický koncept regiónu a jeden zo základných konceptov medzinárodných vzťahov – moc. Región a moc sú pritom samy o sebe ťažko definovateľné a nie úplne jednoznačné pojmy.

2.1. Región v medzinárodných vzťahoch

Definovať región je v skutočnosti omnoho zložitejšie než by sa mohlo na prvý pohľad zdať. Mnoho publikácií, ktoré sa zaoberajú problematikou regiónov v medzinárodných vzťahoch, ako napríklad aj spomínaný Katzensteinov Svet regiónov, sa zaobišlo bez jasnej definície.

V súvislosti s definovaním regiónu vyvstáva aj mnoho praktických problémov. Je napríklad Mexiko súčasťou Severnej alebo Latinskej Ameriky? Existuje vôbec latinskoamerický región alebo sú regiónmi Severná, Stredná a Južná Amerika? Konkrétne v prípade Blízkeho východu sa stretávame napríklad s problémami typu, či Irán patrí ešte k Blízkemu východu alebo je už súčasťou južnej Ázie? Z geografického uhla pohľadu je riešenie tohto problému veľmi jednoduché – patrí do južnej Ázie. Z pohľadu medzinárodných vzťahov to už až také jednoznačné nie je, keďže sa pri tvorbe svojej zahraničnej politiky angažuje predovšetkým na Blízkom východe.

Zásadnou otázkou v tejto súvislosti je, či je geografický región rámcom pre aktivity danej regionálnej mocnosti alebo naopak, definuje si regionálna mocnosť hranice svojho regiónu sama, podľa svojich záujmov. (Nolte, 2012) Región ako koncept v medzinárodných vzťahoch má teda okrem geografickej dimenzie aj dimenziu politickú, resp. bezpečnostnú a dimenziu ekonomickú.

Pozitívnu správou však je, že problém presne definovať región nemusí byť zásadnou prekážkou pri výskume. Každý autor si môže sám vyčleniť región, o ktorý sa vo výskume zaujíma. V konečnom dôsledku je to výskumná otázka, ktorá definuje daný región. (Nolte, 2012)

K prepojeniu konceptu regiónu s otázkami medzinárodných vzťahov zásadným spôsobom prispeli Barry Buzan a Oli Waever, dvaja hlavní predstavitelia Kodaňskej školy. Vo svojej knihe *Regióny a mocnosti: Štruktúra medzinárodnej bezpečnosti* predstavili teóriu regionálneho bezpečnostného komplexu (*RSCT – Regional Security Complex Theory*). Regionálny bezpečnostný komplex definujú ako súbor jednotiek, ktorých hlavné procesy sekuritizácie, desekuritizácie alebo obidvoch sú tak prepojené,

že nemôžu byť rozumne analyzované alebo vyriešené jeden bez druhého. (Buzan a Waever, 2003, s. 491) Rozlišujú medzi veľmocami, ktoré majú vplyv na globálnej (systémovej) úrovni a regionálnymi mocnosťami, ktorých vplyv môže byť veľký v danom regióne, ale na globálnej úrovni už nie je taký značný. Regionálnu mocnosť definujú ako štát, ktorý má moc v určitom geografickom regióne a ovplyvňuje polaritu daného regionálneho bezpečnostného komplexu. (Buzan a Waever, 2003, s. 37) Podľa nich zmena na globálnej úrovni z 2+3 na 1+4¹, teda rozpad bipolárneho systému, mal veľký vplyv na regionálnu úroveň. Bez rivality supervelmocí a ich zasahovania do regionálnych záležitostí získali regionálne mocnosti viac priestoru pre manévrovanie. Medzi regionálne mocnosti zaradili Brazíliu, Egypt, Indiu, Irak, Izrael, Nigériu, Pakistan, JAR, Turecko, ale aj Irán a Saudskú Arábiu, ktoré sú témou tejto diplomovej práce. (Buzan a Waever, 2003, s. 446)

2.1.1 Vymedzenie regiónu Blízkeho východu

Podľa Buzana a Waevera je Blízky východ miestom, kde autonómna regionálna úroveň bezpečnosti silne pôsobí už desiatky rokov, a to napriek opakovaným zásahom z globálnej úrovne. Región je zložený väčšinou z postkoloniálnych, hoci zvyčajne slabých, moderných štátov. Táto štruktúra je navyše skomplikovaná prítomnosťou stále silných premoderných prvkov, ako klan, kmeň a náboženstvo. Buzan a Weaver do Blízkeho východu začleňovali región rozprestierajúci sa od Maroka až po Irán, zahŕňajúci všetky arabské štáty vrátane Izraelu a Iránu. Cyprus, Sudán a africký roh do Blízkeho východu nezačlenili. Afganistan tvorí prechod medzi Blízkym východom a Južnou Áziou, Turecko zas prechod medzi Blízkym východom a Európou. Funkcia Turecka je umocnená faktom, že hoci Turecko kedysi vládlo väčšine arabského sveta (ako centrum Otomanskej ríše), od 20. rokov 20. storočia sa Blízkemu východu otočilo chrbtom, aby mohlo uskutočniť Atatürkovu ideu westernizácie Turecka. (Buzan a Waever, 2003, s. 187)

Okrem vyššie uvedeného vymedzenia možno Blízky východ vymedziť aj geograficky. V tomto prípade existujú dva základné prístupy – užšie a širšie chápanie Blízkeho východu. Podľa tradičnej (užšej) definície sem patrí Bahrajn, Irán, Irak, Izrael,

¹ 2 + 3 označuje bipolárnu štruktúru so Spojenými štátmi a Sovietskym zväzom ako supervelmocami a Veľkou Britániou, Francúzskom a Čínou ako veľmocami. Zmena na 1 + 4 po rozpade Sovietskeho

pásma Gazy a Západný breh, Jordánsko, Kuvajt, Libanon, Omán, Katar, Saudská Arábia, Sýriu, Turecko, Spojené arabské emiráty, Jemen, a taktiež Arménsko, Azerbajdžan a Gruzínsko. (CIA World Factbook, 2012a) Podľa širšej definície k Blízkeho východu patria štáty spomenuté v tradičnej definícii a k tomu navyše štáty Severnej Afriky (Alžírsko, Líbya, Mauretánia, Maroko, Sudán, Tunis), Somálsko, Džibuti, Afganistan a Pakistan. Niekedy ako súčasť Blízkeho východu bývajú označované i štáty Strednej Ázie (Uzbekistan, Turkménsko, Tadžikistan, Kirgizsko) a Južný Kaukaz (Arménsko, Azerbajdžan, Gruzínsko) a Kazachstan. (Tristram, 2013)

V tejto diplomovej práci budem pod pojmom Blízky východ rozumieť Blízky východ tak, ako ho vymedzili Buzan a Waever.

2.2 Koncept moci v medzinárodných vzťahoch

Existuje len niekoľko konceptov, ktoré dlhodobo zaujímajú popredné miesta v diskusiách medzi odborníkmi na medzinárodné vzťahy. Niet pochyb, že práve moc patrí medzi tieto kľúčové koncepty, a to predovšetkým v rámci realistickej paradigmy medzinárodných vzťahov.

Moc je podľa slovníka definovaná ako schopnosť robiť veci. (Oxford dictionary, 2013) V tomto zmysle moc vlastne predstavuje schopnosť dosiahnuť chcené výsledky (angl. *outcomes*). Jednou z ďalších všeobecných definícií moci je chápanie moci ako schopnosti ovplyvňovať správanie ostatných, tak aby sme dosiahli tieto chcené výsledky. Problémom však je, že spôsobov ako ovplyvniť správanie ostatných existuje viacero – prinútiť ich prostredníctvom hrozieb, podplácaním, či prilákať ich a kooptovať, tak aby chceli to isté, čo aj my. (Nye, 2004, s. 2) Tzv. behaviorálne definície moci teda hodnotia moc až *ex post*, ako výsledky nejakej činnosti. Politici, ale teoretici však chcú predpovedať budúcnosť, a preto zvyčajne moc definujú prostredníctvom zdrojov, ktoré môžu v budúcnosti priniesť želané výsledky. Podľa tejto definície moci ako zdrojov je krajina považovaná za mocnú, ak má relatívne veľkú populáciu, územie, zásoby prírodných zdrojov, ekonomickú silu, vojenskú silu a je sociálne stabilná. (Nye, 2011, s. 8)

Moc ako zdroj čiastočne definoval napríklad aj Hans Morgenthau, jeden z hlavných predstaviteľov klasického realizmu. Morgenthau moc chápal všeobecne ako

zväzu znamenala, že jedinou supervelmocou ostali Spojené štáty. Rusko, Veľká Británia, Francúzsko

kontrolu nad mysl'ou a činmi iných subjektov. Jedná sa o psychologický vzťah medzi tými, ktorí moc vykonávajú, a tými, voči ktorým je moc vykonávaná. Moc sa líši od sily, ktorá sa týka výkonu fyzického násilia. Možnosť použitia sily je však dôležitým zdrojom moci. Vojenská sila je dokonca tým najdôležitejším materiálnym zdrojom štátnej moci v medzinárodných vzťahoch. Existuje však aj osem ďalších zdrojov moci. Morgenthau ich radí podľa miery ich nemennosti. Sú nimi zemepisná poloha, prírodné zdroje, priemyselná základňa, vojenská pripravenosť, počet obyvateľov, národný charakter, rozhodnosť a vytrvalosť národa a kvalita diplomacie. (Drulák, 2010, s. 59) Vojenská sila a diplomacia majú zvláštnu úlohu, pretože ostatné faktory sú relevantné len do tej miery, do akej sa premietajú do týchto dvoch elementov.

Ďalším príkladom definície moci ako zdrojov môže byť definícia Kennetha Waltza, zakladateľa neorealizmu. Waltz moc definoval užšie než Morgenthau. Podľa neho má moc nasledujúce zložky: veľkosť územia a populácie, vybavenosť zdrojmi, ekonomickú moc, vojenskú silu, politickú stabilitu a právomoc (angl. *competence*). (Waltz, 1979, s. 131) Medzi Morgenthauovou a Waltzovou definíciou moci môžeme pozorovať isté rozdiely. Zatiaľ čo Morgenthau uprednostňuje mäkké zložky moci, ako napr. národný charakter, rozhodnosť a vytrvalosť národa, či kvalitu diplomacie, Waltzova definícia moci je prevažne materialistická. Moc má však aj nemateriálnu dimenziu, ktorú reprezentuje politická stabilita a právomoc.

Prínosom tohto typu definícií je, že moc vďaka nim pôsobí ako konkrétna a merateľná veličina. Napriek tomu majú tieto definície aj viacero problematických aspektov. Asi najvýznamnejším je, že existuje mnoho paradoxných prípadov, kedy štáty obdarené mocou podľa tejto definície nie vždy dosahujú svoje vytýčené ciele, a tým pádom v skutočnosti nie sú tak mocné ako by mali byť podľa definície.

Zdroje samozrejme netreba podceňovať. Dôležitá je však aj konverzia moci na výstupy – ciele, ktoré chceme pomocou moci dosiahnuť. Okrem behaviorálnych definícií a definícií moci ako zdrojov je preto potrebné spomenúť aj tri aspekty relačnej moci (angl. *relational power*) – vedenie zmeny, kontrola agendy a vytváranie preferencií, t.j. tzv. tri tváre moci. (Nye, 2011)

Prvou tvárou moci je schopnosť ovládať ostatných, aby zmenili svoje pôvodné preferencie. Dá sa tu využiť donucovanie alebo ekonomické opatrenia. Negatívne sankcie môžu byť tiež považované za istú formu donucovania. Platby a úplatkárstvo

a Čína sú považované za veľmoci.

môžu na prvý pohľad pôsobiť ako lákavejšia alternatíva, no akékoľvek finančné dary, či úplatky sa ľahko môžu zmeniť na negatívnu sankciu prostredníctvom implicitnej či explicitnej hrozby, že poskytovanie týchto „darov“ či úplatkov bude zrušené. Najdôležitejším však je, že nejaký štát má dostatočnú moc, aby dokázal presvedčiť iný štát, aby zmenil svoje preferencie a stratégiu. (Nye, 2011, s. 12)

Druhou tvárou moci je schopnosť ovplyvniť druhých tak, aby chceli to, čo chceme aj my, bez toho, aby sme ich nútili zmeniť svoje preferencie. Je to zároveň moc určovať agendu tak, že preferencie ostatných sa zdajú byť irelevantné. Najmocnejší aktéri dokážu zabezpečiť, aby tí menej mocní ani len neboli pozvaní k rokovaciemu stolu, resp. ak sa k nemu vôbec dostanú, pravidlá hry už boli určené bez nich.

Tretia tvár moci sa pokúša vytvárať a tvarovať, základné presvedčenie, vnímanie a preferencie daného štátu, ktorý si ani nemusí byť vedomý toho, že je naň takýto vplyv vyvíjaný.

2.2.1 Tvrdá a mäkká moc

Moc môžeme vnímať aj ako multidimenzionálny koncept. Zvyčajne sa používa rozdelenie na tvrdú a mäkkú moc. Tvrdá moc (angl. *hard power*) pozostáva z vojenskej a ekonomickej moci. Všetky tri tváre moci spomínané vyššie sú pritom relevantné ako pre tvrdú, tak aj pre mäkkú moc.

Väčšina ľudí si pod pojmom vojenská moc automaticky predstaví všetky zdroje potrebné na vedenie vojny – vojakov, zbrane, tanky, vojenské lietadlá apod. Vojenská moc však zahŕňa aj iné zložky a nemusí byť použitá len na bojové účely. Nye (2011, s. 41) hovorí o štyroch modalitách vojenskej moci. Vojenská moc teda môže byť využitá nielen na boj, ale aj v rámci donucovacej diplomacie, obrany a na poskytovanie pomoci spojencom.

V dôsledku technologického, ale i sociálneho pokroku došlo k zmene vojenskej moci. Sociálne zmeny vo veľkých demokraciách zvýšili cenu používania vojenskej moci. Postindustriálne demokracie sú zamerané na blahobyť, a preto sa snažia vyhýbať veľkým obetiam na životoch. Použitie vojenskej sily si dnes vyžaduje morálne zdôvodnenie na zaistenie podpory ľudu, pokiaľ sa nejedná o existenciálnu hrozbu. Technológia je však dvojsečným mečom – na jednej strane technológia a spoločenské zmeny robia vojnu drahšou pre moderné demokracie, no na strane druhej technológia umožnila, že sa zbrane a vojenské technológie dostali do rúk extrémistických skupín či

teroristov. Okrem toho, technologický pokrok sňal pre útočiacich z použitia sily stigmatu niečoho zásadného a nebezpečného, čo demonštruje napríklad rozvoj útokov bezpilotnými lietadlami.

Druhou zložkou tvrdej moci je ekonomická moc. Najvýraznejším nástrojom ekonomickej moci sú ekonomické sankcie. Môžu byť pozitívne aj negatívne. Medzi pozitívne patrí napríklad zníženie ciel, uľahčenie prístupu na trh, poskytovanie ekonomickej pomoci a pod. Medzi negatívne zas napríklad embargo, zmrazenie aktív nevýhodné zdanenie atď. Výhodou sankcií je, že môžu byť použité voči štátnym i neštátnym aktérom.

Vybavenosť prírodnými zdrojmi býva niekedy stotožňovaná s ekonomickou mocou, ale vzťah medzi týmito premennými je o niečo komplikovanejší. Existujú krajiny, ako napr. Japonsko, ktoré aj napriek tomu, že nemajú takmer žiadne prírodné bohatstvo, prosperujú a sú považované za vplyvné a mocné štáty. Na druhej strane zas u niektorých krajín s veľkým prírodným bohatstvom možno hovoriť o tzv. prekliatí prírodných zdrojov². V súčasnosti sú prírodné zdroje o niečo menej dôležité než tomu bolo v industriálnych časoch, no ich vlastníctvo má aj dnes značný vplyv na ekonomickú moc daného štátu. Prírodné zdroje sú hlavným zdrojom ekonomickej moci oboch regionálnych mocností skúmaných v tejto diplomovej práci, keďže sa jedná o ropné ekonomiky, u ktorých príjmy z exportu ropy a zemného plynu tvoria väčšinu príjmov štátneho rozpočtu.

Silná domáca mena, ktorá je napríklad držaná ako svetová rezervná mena môže byť taktiež významným nástrojom ekonomickej moci. Ďalšie ekonomické zdroje ako napríklad HDP, príjem *per capita*, úroveň technológie, prírodné a ľudské zdroje, politické a právne inštitúcie ako aj zdroje pre špecializované oblasti ako napríklad obchod, financie a pod. môžu byť zdrojom ako ekonomickej, tak aj mäkkej moci.

Tvrdá moc je teda v podstate založená buď na hrozbách alebo úplatkoch. Joseph Nye však upozornil na fakt, že niekedy je možné dosiahnuť svoj cieľ aj bez hrozieb a úplatkov. Druhú a tretiu tvár moci možno v podstate považovať za nepriamy spôsob dosahovania cieľov. Štát môže dosiahnuť svoje ciele práve preto, že ostatné štáty k nemu vzhliadajú, obdivujú jeho hodnoty a snažia sa dosiahnuť jeho úroveň prosperity a otvorenosti. V tom spočíva mäkká moc – naviesť ostatné štáty, aby chceli to isté, čo

² Prekliatie prírodných zdrojov je paradoxná situácia, kedy krajina bohatá na prírodné zdroje má v konečnom dôsledku menší output, nižší ekonomický rast než krajiny s nedostatkom surovín. Príčinou

my; teda kooptovať, a nie donucovať, a zároveň mať schopnosť tvarovať preferencie ostatných. Koncept mäkkej moci ale nie je úplne nový. Už napr. E. H. Carr v roku 1939 popisoval moc v troch kategóriách – ako vojenskú moc, ekonomickú moc a moc nad názormi (angl. *power over opinion*).

Mäkká moc je odlišná od vplyvu, pretože vplyv môže byť založený aj na tvrdej moci hrozieb, podplácania či sankcií. Je taktiež rozdiel medzi mäkkou mocou a presvedčaním, hoci presvedčanie je dôležitou súčasťou mäkkej moci. Mäkká moc zahŕňa moc vábiť, upútať a priťahovať. Inak povedané, mäkká moc je vlastne „atraktívna“ moc.

Podľa Nyeho existuje mnoho druhov správania na škále od rozkazovania až po kooptáciu – od donucovania, ekonomického uplácenia, určovaniu agendy až po čistú atrakciu. Rozkazovaním (angl. *command*) má na mysli schopnosť zmeniť to, čo iní robia prostredníctvom donucovania alebo úplatkov. Na druhej strane kooptácia znamená schopnosť formovať, čo iní chcú prostredníctvom atraktivity svojej kultúry a hodnôt alebo prostredníctvom určovania agendy.

Čo sa týka zdrojov mäkkej moci, sú nimi tie zložky, ktoré dokážu vyvolať príťažlivosť či zaujímavosť. Nye (2004, s. 11) pomenoval tri zdroje mäkkej moci – kultúru, politické hodnoty a zahraničnú politiku. Kultúra je významným zdrojom mäkkej moci predovšetkým pokiaľ je v zahraničí považovaná za atraktívnu, politické hodnoty zas len za podmienky, že sa ich štát naozaj drží a zahraničná politika pokiaľ je považovaná za legitímnu a majúcu morálnu autoritu. Kultúra, hodnoty a politika nie sú však jedinými zdrojmi mäkkej moci. Ekonomické zdroje môžu byť základom rovnako pre tvrdú, ako aj mäkkú moc. Niekedy je veľmi ťažké rozlíšiť, či sú ekonomické vzťahy výsledkom tvrdej alebo mäkkej moci. Ako príklad možno uviesť Európsku úniu a štáty uchádzajúce sa o členstvo v nej – sú napríklad ústupky Turecka v oblasti ľudských práv výsledkom „úplatku“ v podobe možnosti prístupu na trh Európskej únie alebo výsledkom príťažlivosti úspešného európskeho ekonomického a politického systému? (Nye, 2011, s. 85)

Soft power má aj svoje limity. Za prvé, kultúra má potenciál byť pre iný štát príťažlivou zvyčajne len ak sú si dané kultúry aspoň do istej miery podobné. Za druhé, mäkká moc má väčší potenciál byť účinná pokiaľ je moc v danom štáte skôr rozptýlená

môže byť jednostranné zameranie ekonomiky, nižšia konkurencie schopnosť, závislosť od cien danej suroviny na svetových trhoch apod.

než koncentrovaná. A napokon za tretie, mäkká moc má tendenciu ovplyvňovať skôr všeobecné než partikulárne ciele, ktoré chce daný štát dosiahnuť. (Nye, 2004, s. 16)

Čo sa týka vzájomného pôsobenia tvrdej a mäkkej moci, niekedy sa navzájom umocňujú, inokedy sú navzájom v rozpore. Populárna krajina môže byť neochotná použiť svoju hard power. Slabé štáty na druhej strane majú zas niekedy tendenciu bandwagonovať, obzvlášť, keď nemajú inú možnosť alebo ak je vojenská moc silnejšieho štátu sprevádzaná mäkkou mocou. Mäkká moc však samotná nemôže byť základom efektívnej zahraničnej politiky. Joseph Nye preto v roku 2004 zaviedol pojem „*smart power*“, ktorým definoval schopnosť efektívne kombinovať tvrdú a mäkkú moc, tak aby bola vytvorená efektívna stratégia.

2.2.2 Rovnováha moci

Rovnováha moci je jedným zo základných konceptov v rámci realistickej paradigmy medzinárodných vzťahov. Realisti vymedzujú politickú sféru na základe moci a mocenských vzťahov. Jednotlivci, skupiny i štáty bojujú o moc, ktorá je chápaná jednak ako účinná kontrola donucovacích prostriedkov, jednak ako mocenské vzťahy založené na legitimitate. (Guzzini, 1998, s. 39) V rámci realizmu môžeme rozlíšiť dva základné smery – klasický realizmus a neorealizmus. Obidva smery považujú medzinárodnú arénu za súťaživé a nepriateľské miesto, kde moc je hlavným nástrojom na presadenie sa.

Za jedného z hlavných teoretikov klasického realizmu je považovaný Hans Morgenthau. Podľa Morgenthaua sú všetkým ľuďom vlastné tri základné pudy – túžba žiť, rozmnožovať sa a vládnuť. Vo svete, kde panuje nedostatok zdrojov, musí ich hromadenie nevyhnutne viesť k boju o moc. Táto „vôľa k moci“ je podstatou politiky a vojny. (Guzzini, 1998, s. 39) Národný záujem Morgenthau chápe ako zhromažďovanie moci. Medzinárodná politika je potom stretom rôznych národných záujmov, ktoré sú rozporné, pretože zvýšenie moci jedného štátu nutne znamená úbytok moci štátov ostatných. Tento rozpor vedie k vojnám, ktorých výsledok ukáže skutočné rozloženie moci. Medzinárodné vzťahy sú stabilizované systémom mocenskej rovnováhy. Štáty v rámci tohto systému využívajú aliančnú politiku na zabránenie rastu moci iných štátov. Rovnováha moci nie je záležitosťou politickej voľby, ale javom prirodzeným a nevyhnutným. (Guzzini, 1998, s. 42)

Povaha moci je však do istej miery problematická. Moc totiž nie je absolútnou kategóriou, naopak, je relatívna a dá sa hodnotiť len v porovnaní s mocou ostatných štátov. Zároveň moc nie je trvalá, pretože faktory moci sú premenlivé a neexistuje ani žiadny výhradný faktor, z ktorého by sa moc dala odvodiť. Nevyhnutným je však úsilie o moc. Štátny záujem vyžaduje, aby bol štát čo najsilnejší. Zo samotných premís realizmu vyplýva, že všetky mocnosti sa usilujú o prevahu a nie o rovnováhu moci. Morgenthauova rovnováha moci by sa preto vlastne dala označiť za synonymum mocenskej politiky. (Guzzini, 1998, s. 61)

Morgenthauovým teoretickým východiskom bola ľudská prirodzenosť. Politika, rovnako ako aj celá spoločnosť, je podľa neho riadená zákonmi, ktoré majú svoje korene v ľudskej prirodzenosti. Štát potom vnímal ako kolektívny odraz ľudskej túžby po moci. Zakladateľ neorealizmu, Kenneth Waltz, kritizoval Morgenthauov prístup. Na rozdiel od neho príčinu usilovania o moc nevidel v ľudskej prirodzenosti, ale v anarchickej štruktúre medzinárodných vzťahov. Podľa Waltza je Morgenthauov argument o ľudskej prirodzenosti hypotetický, keďže nie je možné vedecky preveriť, aká ľudská prirodzenosť v skutočnosti je. (Waltz, 1966, s. 30) Zároveň je problematické prostredníctvom konštanty vysvetliť variáciu – inak povedané, ak ľudská prirodzenosť bola raz príčinou vypuknutia vojny, ako mohla byť inokedy zas príčinou uzatvorenia mieru?

Waltz obhajoval špecifickú povahu medzinárodnej politiky, ktorej jediným impulzom je moc. Na základe definície moci a štruktúry medzinárodných vzťahov následne rozvinul klasickú teóriu rovnováhy moci. Ak dôjde k posilneniu jedného štátu, ostatné štáty následne vytvoria protialianciu. Konečným argumentom je vždy vojenská sila, anarchické medzinárodné vzťahy sú neustálou silovou konfrontáciou. Rozloženie moci, dané počtom rozhodujúcich veľmocí v systéme medzinárodných vzťahov, je premenlivé. Štáty síce môžu chcieť mnoho rôznych vecí, ale v zásade im ide vždy len o prežitie. Teória ďalej predpokladá, že vzhľadom k anarchickej povahe medzinárodného systému vyústí úsilie o prežitie do bezpečnostnej dilemy, a že jeho prejavom sa stane všeobecne uplatňovaný systém svojpomoci. Štruktúra tohto systému ovplyvní chovanie jednotiek natoľko, že systém bude nevyhnutne inklinovať k obnoveniu rovnováhy. Waltz rozlišuje bipolárnu a multipolárnu štruktúru, pričom bipolárne usporiadanie považoval za stabilnejšie než multipolárne.

Waltz tvrdí, že primárnym cieľom štátu nie je maximalizácia moci, ale maximalizácia bezpečnosti. V určitom bode dokonca píše, že štáty usilujú iba

o uchovanie svojho postavenia, a že im nejde o maximalizáciu moci, ale o jej rovnováhu. (Guzzini, 1998, s. 158) Ako už bolo vyššie spomenuté, štáty majú tendenciu usilovať skôr o prevahu, než o rovnováhu moci. Toto tvrdenie najlepšie ilustruje citát Nicolasa Spykmana, ktorý tvrdí, že „*štáty sa vždy snažia obmedziť moc nejakého iného štátu. Pravdou je, že štáty sa usilujú len o takú rovnováhu moci, ktorá je v ich vlastnom záujme. Nie ekvilibrium, ale veľkorysý mocenský zisk je ich hlavným cieľom. Nie je vôbec bezpečné byť presne taký mocný ako potenciálny nepriateľ; bezpečné je iba byť o niečo mocnejší. Nech už je teória alebo racionalizácia akákoľvek, praktickým cieľom je vždy zlepšenie vlastnej relatívnej pozície daného štátu.*“ (Spykman, 1942, s. 21)

Waltzova teória rovnováhy moci bola v snahe zaistiť oboru medzinárodných vzťahov vedeckú legitimitu vytvorená po vzore trhovej rovnováhy v neoklasickej ekonomickej teórii. Waltzov argument o tom, že štáty sa usilujú o rovnováhu, a nie o prevahu moci by sa dal spochybníť aj prostredníctvom jeho vlastnej analógie s trhom – trhové subjekty sa snažia o zlepšiť svoju pozíciu a pokiaľ je to možné, čo i len dočasne poberať monopolný zisk. Guzzini považoval Waltzovu analógiu s mikroekonomiou celkovo za problematickú. Najväčší problém videl v analógii medzi mocou a peniazmi. Na rozdiel od peňazí sa moc nedá jednoducho preniesť z jednej časti systému do druhej. Okrem toho je moc ťažko zmerateľná a vplyvom toho je obtiažne hodnotiť celkovú mieru moci určitého aktéra. Okrem prostriedku výmeny sú však peniaze aj meradlom ekonomickej hodnoty. Politickí aktéri však žiadne také jednotné meradlo nemajú, a teda nemôžu širokú paletu svojich cieľov redukovať na jednotné poňatie úžitku. Bez priamej analógie medzi mocou a peniazmi nemôže existovať ani analógia úžitku a národného záujmu, resp. národnej bezpečnosti. (Guzzini, 1998, s. 160)

Ani Waltz teda neunikol kritike. Podľa Guzziniho Waltz neponúka v porovnaní s vyššie spomenutým Morgenthauom riešenie žiadneho z rozporov, ktoré boli spojené s ústrednými pojmami realizmu, ako sú anarchia, moc, či rovnováha moci. Waltz v podstate len zaobalil staré myšlienky do novej podoby a vytvoril mechanickú verziu teórie rovnováhy moci, s ešte obmedzenejšou explanatórnou schopnosťou než mali predošlé teórie. (Guzzini, 1998, s. 148)

2.2.3 Teória rovnováhy hrozieb

Koncept rovnováhy moci nebol kritizovaný len z hľadiska nekoherentného poňatia moci či metodológie. Kritici útočili aj na explanatórny potenciál tejto teórie.

Viacerí autori si všimli, že samotná moc neznamená automaticky aj riziko agresie, a že ten najmocnejší štát nie je vždy zároveň tým, ktorý predstavuje najväčšie riziko útoku. Z tohto dôvodu ostatné štáty nevyvažujú automaticky ten najmocnejší štát. Túto problematiku podrobnejšie rozpracoval Stephen M. Walt vo svojej teórii rovnováhy hrozieb. Podľa Waltovej teórie štáty vyvažujú hrozby, a nie moc. Moc je len jedným z kritérií, podľa ktorých možno určiť, či štát predstavuje hrozbu.

Podľa Walta existujú dve možné odpovede na hrozbu – *balancing* alebo *bandwagoning*. *Balancing*, po slovensky vyvažovanie, znamená pridať sa na stranu opozície voči hlavnému zdroju nebezpečenstva. Naopak, *bandwagoning* znamená pridať sa na stranu štátu, ktorý predstavuje najväčšie nebezpečenstvo. Agresívne správanie je teda v tomto prípade odmeňované. *Bandwagoning*, je v protirečení s tradičnou teóriou mocenskej rovnováhy. Moc štáty priťahuje, a teda čím je štát silnejší, tým je pravdepodobnejšie, že ostatní sa budú chcieť stať jeho spojencami. Na druhej strane, pokiaľ dôjde k poklesu v relatívnej pozícii, je o to pravdepodobnejšie, že spojenci dajú prednosť neutralite alebo prejdu na stranu súpera. Podľa Walta (1985) k *bandwagoningu* vedú dva hlavné motívy. Za prvé, štát sa môže pridať na stranu dominantnej moci či koalície z defenzívnych dôvodov, aby predišiel útoku na seba, resp. aby presmeroval útok niekam inam. *Bandwagoning* teda možno v istých prípadoch považovať za formu politiky *appeasementu*. Za druhé, sú to ofenzívne príčiny, prečo sa štát rozhodne pridať sa na stranu agresora, ako napríklad možnosť podieľať sa na víťazstve a na „koristi“ plynúcej z tohto víťazstva (potenciálny zisk teritória a pod.).

Tradičná teória mocenskej rovnováhy pri rozhodovaní s kým vstúpiť do aliancie berie do úvahy len faktor moci. Podľa Walta je však tento jednofaktorový pohľad chybný a zväžiť treba štyri nasledovné faktory: agregátnu (celkovú) moc, geografickú blízkosť, ofenzívnu moc a ofenzívne úmysly.

Pod pojmom agregátna moc sa rozumejú celkové zdroje štátu, t.j. populácia, priemyselná a vojenská moc, technologické kapacity atď. Čím väčšie sú, tým väčší je i potenciál tvoriť hrozbu pre iné štáty. Čo sa týka geografickej blízkosti, schopnosť projektovať silu sa znižuje s narastajúcou vzdialenosťou. Štáty ktoré sú geograficky bližšie predstavujú väčšiu hrozbu než tie, ktoré sú geograficky vzdialenejšie. Zvyčajne tiež platí pravidlo, že susediaci štát môjho suseda je mojím priateľom. Vyvažovanie má preto často za následok šachovnicovú štruktúru spojenectiev. Pri *bandwagoningu* sa zas vytvárajú sféry záujmu – malé štáty susediace s veľmocou sa môžu cítiť také zraniteľné, že sa radšej pridajú na stranu svojho silnejšieho suseda. Štáty s ofenzívnou mocou, teda

štáty reálne schopné zaútočiť, majú väčší potenciál vyprovokovať alianciu než štáty slabé, resp. schopné len obrany. Posledným faktorom, ktorý Walt spomína sú ofenzívne úmysly. Je pravdepodobnejšie, že proti štátom, ktoré sa javia byť agresívne bude vytvorená aliancia.

Podľa Walta je ideológia len slabým dôvodom pre vytvorenie spojenectva a ideologické hnutia s centrálnou autoritou budú pravdepodobnejšie viesť ku konfliktu než spolupráci. Nástroje „podplácania“ a politickej penetrácie sú samy o sebe podľa neho len slabými determinantami pre vytváranie spojenectiev. Môžu mať síce za následok, že už existujúca aliancia sa posilní, ale len zriedka sú dôvodom pre vytvorenie spojenectva tam, kde chýbajú spoločné záujmy.

Výhody teórie rovnováhy hrozby oproti klasickej teórii mocenskej rovnováhy by sa dali zhrnúť nasledovne: Waltova modifikovaná teória má oproti klasickej teórii mocenskej rovnováhy vyšší potenciál reálne vysvetliť konkrétne príklady z praxe. Jednak Walt jednoznačne identifikoval vyvažovanie ako dominantnú tendenciu v medzinárodných vzťahoch, no na druhej strane vysvetlil aj možné odchýlky, keď sa niektoré štáty radšej pridajú na stranu silnejšieho štátu a presne stanovil podmienky, kedy k týmto odchýlkam dochádza. Vo svojej teórii sa úspešne vyhol problému s meraním moci. Moc totiž nemožno presne zmerať. Nielenže nie je jasné, ktoré zdroje moci pri meraní treba zahrnúť, ale niektoré aspekty moci môžu byť kvalitatívne (napr. kvalita výzbroje apod.), a teda nemerateľné. Vo Waltovej teórii štáty vyvažujú hrozbu, ktorú netreba merať na desatiny presne – postačí približná analýza. Pri posudzovaní závažnosti hrozby je navyše rozhodujúca percepcia štátnikov.

2.2.4 Rovnováha moci ako zdroj konfliktu

Vo všeobecnosti by sa dalo povedať, že existujú dva pohľady na rovnováhu moci. Ten prvý, podrobne rozobratý na predchádzajúcich stranách, považuje rovnováhu moci za akýsi vyrovnávací mechanizmus, ktorý prináša do medzinárodných vzťahov stabilitu. Podľa druhého prístupu je tomu práve naopak. Rovnováha moci je zdrojom konfliktu, zatiaľ čo existencia dominantnej mocnosti a nerovnosť medzi štátmi je podmienkou stabilného usporiadania. Príkladom takejto teórie je teória presunu moci (angl. *power-transition theory*), ktorú ako prvý formuloval A.F.K. Organski. Na vrchu hierarchie moci sú dominantné mocnosti, nasledované veľmocami, strednými a malými mocnosťami. (Organski a Tammen, 2000, s. 7) Dominantná mocnosť určí status quo

a presvedčí ďalšie štáty, aby sa stali súčasťou existujúceho usporiadania. Potenciálni konkurenti dominantnej mocnosti majú potom dve možnosti – nespokojní konkurenti sa budú snažiť zmeniť status quo a naopak, spokojní konkurenti budú akceptovať svoju pozíciu v medzinárodnom systéme. Budú sa snažiť daný stav udržať, resp. ho pozmeniť kooperatívnym spôsobom. Nestabilitu a konflikt do medzinárodných vzťahov prináša až situácia, keď nejaká veľmoc disponuje porovnateľným mocenským potenciálom ako dominantná mocnosť a je zároveň nespokojná so súčasným stavom. Na druhej strane, pokiaľ sa jedná o veľmoc, ktorá je s daným stavom spokojná, je pravdepodobnejšie, že sa pokúsi o spoluprácu. Je teda možný aj pokojný prechod moci, ako tomu bolo napr. v prípade Veľkej Británie a USA na začiatku 20. storočia. Za potenciálne najkonfliktnejšiu situáciu je podľa tejto teórie považovaná tzv. neusporiadaná hierarchia, teda situácia, kedy väčšina štátov disponuje približne rovnakým mocenským potenciálom. V prípade absentujúcej dominantnej mocnosti, ktorá by podporovala status quo a do istej miery regulovala vzťahy medzi ostatnými štátmi, je konflikt zvyčajne jediným prostriedkom na vyriešenie sporov. (Efird, Noordijk a Yelisada, 2008, s.2)

Douglas Lemke (2002) rozšíril teóriu presunu moci a vytvoril tzv. model viacnásobnej hierarchie (angl. *multiple hierarchy model*). Podľa Lemkeho medzinárodná hierarchia moci pozostáva z paralelných, na seba navrstvených mocenských hierarchií. Každý regionálny alebo subregionálny systém má na vrchole svojej regionálnej mocenskej pyramídy nejaký dominantný štát. Dominantná mocnosť v globálnej hierarchii môže zasiahnuť do regionálneho systému, ak je zmena status quo v rozpore s jej záujmami. Iné, menej dôležité, záležitosti zas môžu byť vyriešené v rámci regionálneho, resp. subregionálneho systému.

2.3 Definícia regionálnej mocnosti

V náväznosti na predchádzajúcu analýzu pojmu región a moc v medzinárodných vzťahoch by som rada pristúpila k syntéze týchto dvoch konceptov v podobe definície regionálnej mocnosti. Regionálna mocnosť je štát, ktorý:

- artikuluje svoje domnelé právo na vedúcu pozíciu v jasne delimitovanom regióne
- je schopný v danom regióne projektovať svoju vojenskú, ekonomickú aj mäkkú moc
- má značný vplyv na regionálne záležitosti

- je ako regionálna mocnosť rešpektovaný štátmi v regióne a mimo neho

Detlef Nolte (2010. s. 13) z Nemeckého inštitútu pre globálne a regionálne štúdie v Hamburgu ponúka obsiahlejšiu definíciu. Podľa neho sa taktiež očakáva, že regionálna mocnosť je štát, ktorý ekonomicky, politicky a kultúrne prepojený so zvyškom regiónu; významným spôsobom ovplyvňuje geopolitickú delimitáciu a ideologickú konštrukciu regiónu; vyvíja vplyv prostredníctvom regionálnych vládnych štruktúr; definuje a artikuluje spoločnú regionálnu identitu alebo projekt; poskytuje kolektívne dobro alebo sa významným spôsobom podieľa na vytváraní kolektívneho dobra pre región; definuje regionálnu bezpečnostnú agendu; ktorého vedúca pozícia je uznávaná alebo aspoň rešpektovaná ostatnými štátmi v rámci regiónu i mimo neho, predovšetkým však ostatnými regionálnymi mocnosťami; je integrovaný v interregionálnych i globálnych fórach a inštitúciách, kde artikuluje nielen svoje vlastné záujmy, ale pôsobí taktiež ako reprezentant záujmov regionálnych.

2.4 Regionálne mocnosti verzus malé, stredné mocnosti a veľmoci

Niekedy môže byť obtiažne rozlišovať medzi konceptmi malej a strednej mocnosti, veľmoci a regionálnej mocnosti. Malé, stredné mocnosti a veľmoci sa definujú prostredníctvom ich úlohy v svetovom politickom systéme, zatiaľ čo regionálne mocnosti sú na druhej strane vymedzené prostredníctvom ich úlohy a prípadnej dominancie v určitom regióne.

Zároveň je ale potrebné spomenúť, že tieto koncepty sa navzájom nevyklučujú, ba dokonca sa niekedy môžu vzájomne dopĺňať. Ten istý štát môže byť označený ako veľmoc, stredná mocnosť, ale aj ako regionálna mocnosť. Pojem regionálna mocnosť označuje štáty, ktoré majú vplyv a moc v určitom geografickom regióne alebo subregióne. Ten istý štát však môže byť strednou mocnosťou či veľmocou v svetovom meradle. Zo zrejmých dôvodov je už menej pravdepodobná situácia, že by regionálna mocnosť mohla byť zároveň „iba“ malou mocnosťou.

Regionálne mocnosti sú teda akýmisi „uzlami“ medzi mocenskými hierarchiami na svetovej a regionálnej úrovni. Postavenie jednotlivých regionálnych mocností na globálnej úrovni sa môže značne líšiť. Niektoré môžu mať vplyv vo svojom vlastnom regióne, ale na celosvetovej úrovni môže byť tento vplyv len marginálny.

Ďalej je potrebné poznamenať, že nie každý región má svoju dominantnú regionálnu mocnosť, teda regionálneho hegemonu. Zvyčajne dochádza k regionálnemu súpereniu a dominancia jednej mocnosti býva napádaná inou mocnosťou. V mnohých regiónoch majú menšie mocnosti možnosť udržiavať špeciálne vzťahy so svetovými veľmocami, čím sa moc regionálnej mocnosti znižuje. Vzťah regionálnej mocnosti k svojmu regiónu môže byť teda značne komplikovaný. Regióny môžu na svetovej scéne skôr znížiť než zvýšiť moc regionálnej mocnosti; problémy vo vlastnom regióne môžu byť veľkou záťažou. (Nolte, 2010, s. 4)

2.5 Regionálne mocnosti, regionalizmus a hegemonia

Regionalizmus je definovaný ako vytváranie spoločnej identity a cezhraničných zoskupení a spolkov v rámci jedného regiónu. Výraz formovania zahraničných vzťahov je pritom zviazaný so vznikom špecifických inštitúcií formálnych i neformálnych a hybnou silou je proces ekonomickej integrácie. (Kučerová, 2008)

Hlavná otázka pri tejto úvahe znie: aká je úloha regionálnych mocností v súvislosti s procesmi politickej a ekonomickej spolupráce a integrácie v danom regióne? Tie isté inštitúcie môžu byť použité ako platforma pre kooperáciu na jednej strane a ako nástroj na diskrimináciu a vylúčenie iných štátov, na strane druhej.

Podľa Hurrella (2004, s. 15-16) sú pre silnejšie štáty (teda štáty vytvárajúce pravidlá, tzv. *rule-makers*) regionálne inštitúcie relatívne spoľahlivým nástrojom na zaistenie dominancie. Na druhej strane, pre slabšie a menšie štáty (ktoré spomínané pravidlá musia rešpektovať, teda sú tzv. *rule-takers*) je členstvo v medzinárodných inštitúciách príležitosťou: Za prvé, obmedziť slobodu silnejších štátov prostredníctvom vytvorených pravidiel a postupov. Za druhé, dať najavo svoje záujmy na širšom fóre a tak pre ne získať podporu od ostatných štátov. Za tretie, medzinárodné inštitúcie sú pre ne taktiež poskytujú priestor pre vytváranie koalícií na vytváranie nových noriem, ktoré sú v zhode s ich záujmami, resp. môžu obmedziť vplyv silnejších štátov. A napokon za štvrté, slabšie štáty často vstupujú aj do medzinárodných inštitúcií, ktorých ciele úplne nekorešponujú s ich záujmami, pretože zostať v izolácii mimo danej inštitúcie by pre ne bolo horšie, než keby sa stali jej súčasťou (Hurrell hovorí o tzv. *costs of exclusion*).

Koncept kooperatívnej hegemonie vysvetľuje regionálnu inštitucionalizáciu ako prejav záujmov a stratégie najsilnejšieho štátu v regióne. Kooperatívna hegemonia je teda akousi „jemnou“ formou nadvlády prostredníctvom kooperatívneho inštitucionálneho usporiadania.

Základnými podmienkami pre vytvorenie regionálnej hegemonie je, aby daná regionálna mocnosť mala schopnosť agregovať moc, teda presvedčiť dostatočný počet štátov, aby sa pridali na jej stranu; aby bola ochotná deliť sa o moc so slabšími štátmi v regióne a dlhodobo podporovať stratégiu regionálnej inštitucionalizácie. (Nolte, 2010, s. 14)

Regionálna integrácia a inštitucionalizácia sú vlastne jedným zo spôsobov ako agregovať moc, navyše je tento proces dobrovoľný. Regionálna hegemonia, ktorá takto vznikne, je preto stabilnejšia a legitímnejšia. Je to obzvlášť atraktívna alternatíva pre nové regionálne mocnosti, ktoré chcú zvýšiť svoj vplyv aj ako globálni hráči.

Kooperatívna hegemonia má svoju defenzívnu a ofenzívnu verziu. (Nolte, 2010) Ofenzívna kooperatívna hegemonia sa týka situácie, keď sa nová regionálna mocnosť snaží hrať významnejšiu úlohu aj na globálnej scéne. Naopak defenzívna kooperatívna hegemonia označuje situáciu, keď sa niekdajšia globálna veľmoc, ktorá buď stratila mocenský potenciál alebo prestíž, snaží stabilizovať svoju mocenskú základňu prostredníctvom integrácie v regióne.

Nasledujúci text nadväzuje na teoretické koncepty vymedzené v tejto kapitole. Pojednáva o Iráne a Saudskej Arábii ako o regionálnych mocnostiach na Blízkom východe, a analyzuje iránsku hrozbu.

3 Irán a Saudská Arábia ako regionálne mocnosti na Blízkom východe

3.1 Rozloženie moci na Blízkom východe

Po Druhej svetovej vojne európske mocnosti postupne opustili Blízky východ a zanechali za sebou mocenské vákuum, ktoré bolo následne vyplnené Spojenými štátmi a Sovietskym zväzom.

Počas Studenej vojny sa superveľmoci snažili získať strategickú výhodu v tomto regióne. Blízky východ bol pre Spojené štáty a Sovietsky zväz významný okrem iného aj z toho dôvodu, že sa tu nachádzali dve tretiny svetových zásob ropy, pričom ropa sa práve v tomto období dostávala do popredia ako strategická surovina. (Sluglett, 2009, s. 46) Od prijatia Eisenhowerovej doktríny, krátko po skončení Suezskej krízy, v marci roku 1957 bola prítomnosť Spojených štátov jedným z hlavných determinantov vývoja na Blízkom východe. (Smith, 2006, s. 46) Eisenhowerova doktrína obsahovala záväzok použiť ozbrojené sily na pomoc ktorejkoľvek blízkovýchodnej krajine, ktorá požiada o pomoc pri hrozbe napadnutia komunistickým štátom. Títo noví spojenci boli Spojenými štátmi považovaní za „priateľov slobody“, hoci dané režimy doma slobodu skôr obmedzovali. Podľa Eisenhowerovej doktríny sa nazeralo na regionálne problémy z globálneho uhla pohľadu. Prvá akcia podniknutá na základe tejto doktríny bola vojenská podpora jordánskeho kráľa Husajna, ktorý v roku 1957 musel čeliť odporu opozície. Hneď nasledujúci rok boli potom americké jednotky nasadené v Libanone. (Smith, 2006, s. 47 – 48) Po prijatí Nixonovej doktríny v roku 1969 boli Spojené štáty už o niečo menej ochotné vyslať svoje vlastné jednotky do zahraničia a väčšia zodpovednosť teda pripadala na regionálne mocnosti³.

Jomkippurská vojna v roku 1973 bola ďalším príkladom súperenia superveľmocí, kedy Sovietsky zväz podporoval arabské krajiny na čele s Egyptom a Sýriou, zatiaľ čo Spojené štáty stáli na strane Izraela.

Carterova doktrína, prijatá v roku 1980, potom deklarovala úmysel Spojených štátov použiť vojenskú silu na ochranu svojich záujmov v Perzskom zálive. Bola reakciou na sovietsku inváziu Afganistanu v roku 1979 a mala za úlohu odstrašiť ZSSR.

³ Súviselo to najmä s veľkými stratami na životoch vo vojne vo Vietname.

Počas iracko-iránskej vojny (1980 – 1988) sa obidve superveľmoci zo začiatku snažili držať mimo konfliktu. Situácia sa ale zmenila, keď si uvedomili, že Irán má reálnu šancu na víťazstvo. Spojené štáty aj Sovietsky zväz začali Irak zásobovať zbraňami hlavne po iránskych úspechoch na bojovom poli v roku 1982. Ich podpora napomohla k ukončeniu vojny v roku 1988.

K významnej zmene došlo v roku 1991, po rozpade Sovietskeho zväzu, a teda po konci bipolarity. Jedinou superveľmocou ostali Spojené štáty a koalícia pod ich vedením úspešne ukončila Druhú vojnu v Perzskom zálive a zároveň došlo k naštartovaniu mierových rozhovorov medzi Palestínou a Izraelom. Dokonca aj palestínsky líder, Jásir Arafat, si uvedomoval, že k americkej mediácii neexistuje žiadna iná alternatíva, hoci Sýria, Irak a Irán ju odmietali. Útoky z 11. septembra však napokon odpúťali americkú pozornosť od mierového procesu na Blízkom východe. (Anon., 2009)

Dalo by sa povedať, že niečo podobné ako po Druhej svetovej vojne sa na Blízkom východe deje aj dnes. Invázia do Iraku v roku 2003 narušila krehkú rovnováhu na Blízkom východe. Podpora Izraela len viac izolovala Spojené štáty v arabskom svete. Arabská jar ďalej zamiešala karty a došlo k pádu niekoľkých diktátorov, napríklad Hosniho Mubaraka v Egypte, jedného z významných spojencov Spojených štátov na Blízkom východe. Moc Spojených štátov v tomto regióne bola oslabená. (Kinzer, 2011)

Došlo teda k vytvoreniu určitého mocenského vákua, ktoré vytvára príležitosť pre regionálne mocnosti, aby získali väčší vplyv vo svojom regióne. Blízky východ dnes patrí k regiónom, kde panuje multipolarita. Za regionálne mocnosti možno považovať Izrael, Turecko, Saudskú Arábiu a Irán.

Izrael v poslednom desaťročí prekonal svojich susedov v každej dimenzii vedenia vojny. Jeho vojenská prevaha spočíva v kombinácii národných výdajov na zbrojenie, externého financovania, národnej priemyselnej kapacity, efektívnej stratégie a plánovania. Izraelské výdaje na armádu v roku 2009 boli približne 10 miliárd dolárov, čo je trikrát viac ako výdaje Egyptu na armádu a viac než výdaje všetkých jeho susedov – Egyptu, Sýrie, Jordánska a Libanonu – dohromady. (Zakaria, 2012) Výhoda Izraelu voči jeho susedom však nespočíva len v kvantite jeho ozbrojených síl a výzbroje. Kvalita izraelských vojenských síl, či už zbraní alebo ľudí, je rozhodujúca. Hoci je počet obyvateľov Izraela omnoho menší než arabská populácia na Blízkom východe, izraelská armáda je početnejšia než armády arabských štátov. Izraelské zbrane sú sofistikovanejšie než zbrane jeho nepriateľov. Izraelská technologická pokrokovosť

môže mať zásadné implikácie na modernom bojisku. Izrael je zároveň jedinou krajinou v regióne, ktorá vlastní sofistikovaný nukleárny arzenál a pokrokové balistické rakety. (Zakaria, 2012)

Spomedzi arabských štátov existuje hneď niekoľko uchádzačov o regionálnu dominanciu. Egypt má historický nárok na dominanciu na Blízkom východe, no v najbližších rokoch sa pravdepodobne bude musieť viac sústrediť na svoju vlastnú vnútornú politiku než na zahraničie. Irak je prvým arabským šiítskym štátom, ale stále je relatívne nestabilný. Pravdepodobnejším kandidátom je preto Turecko, ktoré síce nie je arabským štátom, ale má históriu regionálneho vplyvu, vládu vedenú zbožnými moslimami, ambicióznou zahraničnou politikou a dobré vzťahy so Západom. Jeho vplyvu na Blízkom východe však tiež bráni niekoľko prekážok. Asi najvýraznejšou je dekády trvajúca snaha Turecka vymaniť sa z Blízkeho východu a začleniť sa do západných štruktúr⁴. Ďalšou prekážkou je konflikt s Kurdami. Pokým tento konflikt nebude vyriešený, Turecko sa nebude môcť prezentovať ako model pre mier a pokrok na Blízkom východe. Pre mnohých na Blízkom východe je však Turecko stále atraktívnejšou alternatívou voči ostatným regionálnym mocnostiam, pretože pre nich predstavuje slobodu, možnosti, rovnováhu medzi islamom a sekularizmom a model prosperujúcej ekonomiky. (Kinzer, 2011)

Vo všeobecnosti by sa dalo zhrnúť, že najväčšou výhodou Saudskej Arábie je jej bohatstvo plynúce z ropy a u Iránu jeho prepojenie so šiítskymi komunitami po celom Blízkom východe. Väčšina ľudí na Blízkom východe však odmieta ako Irán, tak aj Saudskú Arábiu. Politické a sociálne modely, ktoré ponúkajú nie sú pre ostatné štáty na Blízkom východe atraktívne. Obe krajiny sú izolované od sveta a vládnu im pochybné režimy. Nie sú atraktívne predovšetkým pre mladšiu generáciu, ktorá netúži žiť obmedzovaná reštrikciami, ktoré sťažujú život občanom Iránu a Saudskej Arábie.

Prečo je však ich rivalita taká intenzívna? Pravdepodobne Iránu a Saudskej Arábii nejde len o presadenie svojej vlastnej moci, ale zároveň o blokovanie svojho nepriateľa. Obe strany sa domnievajú, že ich protivník plánuje sprisahanie a protiofenzívu považujú za najlepšie riešenie. Budúcnosť Blízkeho východu bude práve preto v najbližšom období definovaná práve súperením Iránu a Saudskej Arábie.

V tejto kapitole bližšie popíšem Irán a Saudskú Arábiu ako regionálne mocnosti, medzi ktorými prebieha najintenzívnejšie súperenie o vplyv na Blízkom východe.

⁴ Turecko je členom NATO už od roku 1952 a dlhodobo sa uchádza o členstvo v Európskej únii.

Najskôr zmapujem proces, v ktorom sa z nich stali regionálne mocnosti a udalosti, ktoré k tomuto vývoju prospeli a následne sa budem venovať ich regionálnemu súpereniu, pričom dôraz budem klásť na iránsku hrozbu.

3.2 Irán ako regionálna mocnosť

Jednou z najzaujímavejších udalostí začiatku 21. storočia bol vzostup Iránu ako regionálnej mocnosti na Blízkom východe.

Irán je domovom jednej z najstarších civilizácií, ktorej počiatky sa datujú až 4 000 rokov pred Kristom. Na území Iránu sa kedysi rozprestierala Perzská ríša – impérium o sile supervelmoci. Územie Iránu bolo v ôsmom až desiatom storočí islamizované, čo viedlo k ústupu pôvodného náboženstva – zoroastrizmu. Šiitsky islam do Perzie priniesla dynastia Safavídcov, pod ktorej vládou bola Perzia po stáročiach okupácie znovu zjednotená v roku 1501. Irán bol známy pod názvom Perzia až do roku 1935. (Smith, 2006, s. 80)

Hlavným teoretikom iránskeho mocenského rastu bol posledný iránsky šah Mohamed Reza Pahlaví. Cieľom šaha bolo, aby sa z Iránu stal najsilnejší štát v Perzskom zálive, hoci ako partner Spojených štátov. Preto začal masívne budovať armádu, naštartoval jadrový program a zaviedol viaceré reformy, aby Irán premenil na modernú krajinu. (Rubin, 2006, s. 1) Spoliehal sa pritom na výnosy z predaja ropy, ktorej ceny v 70. rokoch prudko vzrástli. Počas šahovej vlády Irán udržiaval priateľské vzťahy so Západom aj s Izraelom. Šah sa snažil Irán zmeniť na sekulárny štát, no jeho vláda bola poznačená viacerými nedemokratickými praktikami, ako napríklad likvidáciou opozície, strelbou do demonštrantov či korupciou.

Šah bol zvrhnutý počas Islamskej revolúcie v roku 1979. To, čo on chcel vybudovať na nacionalizme sa jeho nástupníci pokúšali vybudovať na základe islamského fundamentalizmu. V Iráne sa k moci dostalo konzervatívne duchovenstvo, ktoré v Iráne zaviedlo teokratický režim na čele s najvyšším vodcom ajatolláhom Rudolláhom Chomejním, ktorý sa podľa ústavy zodpovedá iba Rade expertov (angl. *Assembly of Experts*), čo je ľudom volený 86-členný zbor klerikov.

Po nástupe Chomejního k moci sa vzťahy so Západom prudko zhoršili aj vďaka rukojemníckej dráme, kedy skupina iránskych študentov držala od 4. novembra 1979 do 20. januára 1981 v zajatí personál amerického veľvyslanectva.

Arabskí susedia Iránu sa obávali šírenia revolúcie, čo bolo dôvodom, prečo iracký diktátor Saddám Husajn napadol Irán v roku 1980. Jednalo sa v podstate o sčasti preemptívny útok a sčasti imperialistickú agresiu. Hlavnou prioritou iránskych elít bolo udržanie kontroly nad svojou krajinou a sekundárnou prioritou šírenie iránskeho vplyvu a islamskej revolúcie do ďalších štátov. Irán si týmto postupom pre seba vytvoril nepriateľské prostredie. Napríklad Spojené štáty začali byť vnímané ako Veľký Satan. Je pravdepodobné, že Spojené štáty by boli bývali schopné akceptovať islamistický režim v Iráne, pokiaľ by sa Irán nepokúšal zvrhnúť režimy u svojich susedov, šíriť anti-amerikanizmus, sponzorovať terorizmus a nesnažil sa zmariť pokusy o vyriešenie arabsko-izraelského konfliktu. (Rubin, 2006, s. 2) Rukojemnícka dráma na americkom veľvyslanectve však vyvolala opačnú reakciu a napokon USA, ale aj Sovietsky zväz vo vojne podporili Irak. Po ôsmych rokoch bojov Chomejní musel pristúpiť na mier, ale revolúcia prežila. Krátko po skončení vojny Chomejní umrel.

Jeho nástupcom na poste duchovného vodcu Iránu sa stal Ali Chameneí. Chameneí bol v rokoch 1981 až 1989 prezidentom Iránu. Patril k Chomejního dôverníkom. Nie je preto prekvapením, že zdieľal Chomejního konzervativizmus v otázkach náboženstva a zahraničnej politiky.

3.2.1. Irán – mocnosť na vzostupe

Od nástupu Aliho Chameneího do pozície duchovného vodcu nastalo niekoľko významných udalostí, ktoré priniesli Iránu dovtedy nevídané príležitosti na posilnenie svojej pozície vo svojom referenčnom regióne.

Rozpad Sovietskeho zväzu

Prvá z týchto udalostí nastala hneď v roku 1991, keď došlo k rozpadu Sovietskeho zväzu. Tým zároveň vzniklo niekoľko štátov s moslimskou väčšinou na severnej hranici Iránu. Patria medzi ne napríklad Azerbajdžan, Uzbekistan, Turkmenistan a Kazachstan. Absencia Sovietskeho zväzu na severe znížila tlak na Teherán a rozšírila Iránu priestor na manévrovanie. Vlády novovzniknutých štátov boli relatívne slabé a Irán tak mohol podporovať islamistické hnutia.

Vysoké ceny ropy a zemného plynu

Vysoké ceny ropy a zemného plynu na prelome 20. a 21. storočia veľkým podielom prispeli k zlepšeniu ekonomickej situácie v Iráne. Neočakávaný zisk z ropy a zemného plynu napomohol Iránu v podpore Hamásu a Hizballáhu. Okrem toho sa Irán stal patrónom a hlavným spojencom Sýrie, ktorej Irán dodával ropu a zemný plyn pri špeciálnych zľavách a zároveň jej poskytoval diplomatickú podporu. Spolupráca Iránu a Sýrie bola patrná predovšetkým v Libanone, ktorý bol dlhé roky pod kontrolou Sýrie. (Rubin, 2006, s. 3)

Podľa štatistík Iránskej centrálnej banky z júla 2012 tvoria príjmy z ropy približne 20 až 30 percent HDP každý rok, hoci tento údaj sa môže líšiť každý rok v závislosti od ceny ropy. (Annual Review 2010/2011, 2012, s. 42) Nech sú však už presné štatistiky akékoľvek, faktom ostáva, že Irán v prvej polovici roku 2008 získal 54 miliárd v príjmoch z ropy, čo je dvakrát viac než boli príjmy z ropy za prezidenta Chátamiho. (Chubin, 2009, s. 177)

Keď boli ceny ropy vysoké, Irán mal dostatok finančných prostriedkov na realizáciu svojej ofenzívnej zahraničnej politiky. Vyčíslieť veľkosť iránskeho vplyvu je prakticky nemožné, hlavne preto, že neexistujú oficiálne údaje a preto, že platby do zahraničia bývajú zvyčajne doprevádzané dodávkami zbraní, tréningom a príspevkami na sociálne a charitatívne aktivity. Je však jasné, že príspevky pre Hizballáh v posledných rokoch prevýšili zvyčajne udávaných 100 miliónov dolárov ročne. Napríklad v roku 2006 Irán údajne poskytol Hizballáhu okrem bežných platieb aj zbrane, ktoré boli použité vo vojne s Izraelom. Okrem toho Irán prostredníctvom Hizballáhu zaplatil 10 000 dolárov každému libanonskému občanovi, ktorého príbytok bol zničený počas vojny. Podľa jedného zdroja boli celkové výdaje Iránu na podporu Hizballáhu v roku 2006 až vo výške 1,2 miliardy dolárov. (Chubin, 2009, s. 177) Okrem toho Ahmadínežád sľúbil podporu aj Hamásu a Islamskému džihádu, ako aj irackej Mahdího armáde (pôv. *Jaish al-Mahdi*), brigádám Badr a ďalším.

Pád vlády Talibanu v Afganistane

Pádom vlády Talibanu v Afganistane po invázii Spojených štátov v roku 2001, taktiež došlo k eliminácii nepriateľa Iránu. Po páde Talibanu Irán podporil Bonnskú dohodu o dočasných opatreniach v Afganistane, ktorá pod záštitou OSN priviedla

prominentných Afgancov k rokovaciemu stolu. Irán sa snažil pôsobiť ako zodpovedný regionálny aktér a naliehal na Severnú alianciu⁵, aby spomínanú dohodu prijala a ponúkol aj tréning pre afganských vojakov, a ekonomickú podporu a pôžičky vo výške údajne až 560 miliónov dolárov. (Pant, 2009) Irán ďalej investoval do stavebných projektov v západnej časti Afganistanu, budoval cesty, železnice a hraničné prechody. Irán teda hral významnú úlohu pri opätovnom naštartovaní politického procesu v Afganistane. Nemožno sa tomu čudovať, keď vezmeme do úvahy záujmy, ktoré má Irán v Afganistane. Irán sa stavia do úlohy ochrancu záujmov a bezpečnosti afganských šiítov, a preto podporuje konzervatívne šiítske náboženské školy a warlordov. Afganské šiítske obyvateľstvo je koncentrované v troch západných provinciách Herat, Farah a Nimruz. Irán sústreďuje svoje ekonomické, sociálne a edukačné snahy práve do týchto troch provincií, ktoré ležia na jeho hranici s Afganistanom. Irán ich považuje za svoje blízke zahraničie. Na druhej strane však treba spomenúť, že hoci sa väčšina iránskych aktivít a rozvojovej pomoci sústreďí do troch spomínaných provincií, Irán sa poučil z vlastných chýb a dnes je ochotný spolupracovať s akoukoľvek afganskou skupinou, bez ohľadu na sektu a jazyk, pokiaľ sa zasadzuje proti americkej prítomnosti v krajine. (Pant, 2009)

Americká invázia do Iraku

K eliminácii najvýznamnejšieho iránskeho nepriateľa došlo v roku 2003 a opäť sa tak stalo zásluhou Spojených štátov. Americká invázia do Iraku, následné zvrhnutie Saddáma Husajna a zavedenie istej formy demokracie umožnili, aby sa z Iraku stal prvý arabský štát pod vedením šiítov. Hoci šiíti tvoria 60 až 65 percent populácie Iraku, dlho trpeli represiou pod vládou strany Baas. Typickým znakom režimu tejto strany bolo odhaľovanie sprisahaní a ich trestanie. Strana Baas bola obhajcom sekularizmu, no napriek tomu neváhala využívať náboženstvo vo svoj prospech. Vytvorila sa nová elita, ktorá bola zložená z menšinových sunnitov. Represia sa pritom týkala najmä šiítov a Kurdov. Od 70. rokov boli často väznení a popravovaní, niektorí boli dokonca násilne

⁵ Severná aliancia je známa aj pod oficiálnym názvom „Zjednotený islamský front pre záchranu Afganistanu“ (angl. *United Islamic Front for the Salvation of Afghanistan*) a sformovala sa v roku 1996 ako opozícia voči vláde Talibanu v Afganistane. Severná aliancia viedla defenzívnu vojnu proti Talibanu. Dostávala podporu od Iránu, Ruska, ale aj Spojených štátov, zatiaľ čo Taliban bol podporovaný al-Káidou a pakistanskými ozbrojenými silami. Po páde vlády Talibanu sa Severná aliancia rozpadla na viacero politických strán.

vyhostovaní z krajiny. Irackí šiíti dnes majú kľúčové postavenie v regióne. Ich zrovnoprávnením sa Irak stal prvou arabskou šiítskou krajinou.

V Iraku sa taktiež nachádzajú všetky štyri najvýznamnejšie šiítske svätyne – mešita v Sammare, hrobka imáma Alího bin ebí Táleba v Nadžafe, hrobka imáma Husajna v Karbale a hrobka imáma Músu v Bagdade. Od roku 2003 navštívili iracké posvätné miesta stovky tisíc pútnikov z krajín od Libanonu po Pakistan. Vytvorili sa medzinárodné siete seminárov, mešít a klerikov, ktoré spájali Irak so všetkými ostatnými šiítskymi komunitami po celom Blízkom východe, a čo je najdôležitejšie, aj s tými v Iráne. (Nasr, 2006)

Vzťah Iraku a Iránu je aj dnes problematický. Ich vzájomné vzťahy do dnešných dní očierňuje spomienka na iracko-iránsku vojnu, v ktorej o život prišlo viac než pol milióna ľudí. V marci 2007 67 percent Iračanov stále vnímalo Irán ako negatívny faktor vo svojej krajine. 71 percent verilo, že Irán sa aktívne zapája do vyvolávania sektárskeho násillia v krajine. Dokonca aj šiítsky Iračania nie sú spokojní s kultúrnym vplyvom, ktorý Irán má na ich spoločnosť. (Proctor, 2008, s. 34) Kvôli tejto negatívnej percepcii Iránu strany ako napríklad Najvyššia rada pre islamskú revolúciu v Iraku SCIRI (angl. *Supreme Council for Islamic Revolution in Iraq*) so svojimi ozbrojenými zložkami Brigádami Badr alebo Muktada al-Sadr a jeho Mahdího armáda síce majú svoje zázemie v Iráne, ale snažia sa ho skrývať. (Nasr, 2006)

Od roku 2003 však Irán v Iraku zohrával konštruktívnu rolu. Bol prvou krajinou z regiónu, ktorá do Bagdadu poslala oficiálnu delegáciu, ktorá mala rokovať s irackou vládou radou, a tým pádom aj uznala autoritu, ktorej Spojené štáty zverili do rúk moc. Irán rozšíril svoju finančnú podporu a exportné úvery pre Irak a ponúkol sa, že pomôže znovu vybudovať irackú energetickú a elektrickú infraštruktúru. Po tom ako bývalý premiér Ibrahim al-Jaafari a jeho dočasná vláda pod vedením šiítov prijala svoj mandát v apríli 2005, do Teheránu boli vyslané iracké delegácie a došlo k dohode v oblasti bezpečnostnej spolupráce a dokonca bol vyrokovaný jednomiliardový balíček pomoci pre Irak a niekoľko obchodných dohôd. (Nasr, 2006, s. 2)

Iránu sa podarilo vybudovať si pozoruhodnú sieť spojencov od tajných agentov, ľudí z armády až po politikov v šiítskych politických stranách. Mnohí dnešní lídri strán ako SCIRI a Daawa strávili roky exilu v Iráne. (Nasr, 2006, s. 190)

Značný je aj vplyv náboženských osobností, hlavne najvýznamnejších irackých ajatolláhov. Sú nimi iracký šiítsky líder Alí al-Sistání, súčasný vodca SCIRI Ammar al-Hakim a Muktada al-Sadr. Vzťah Iraku a Iránu len posilňuje, že súčasný iracký šiítsky

líder Alí al-Sistání pochádza z Iránu, narodil sa v meste Mašhad. Ammar al-Hakim zas študoval v iránskom meste Kóm, aby sa mohol stať ajatolláhom. Na druhej strane, posledné dve hlavy iránskeho súdnicstva pochádzajú z Iraku, konkrétne Mahmúd Shahroudi a Sadeq Larijani. (Nasr, 2006, s. 189 – 194)

Aj napriek trpkým spomienkam na iracko-iránsku vojnu a rozdielnej etnicite by sa dalo konštatovať, že celkovo došlo v zjavnému obratu od situácie, kedy Irak ohrozoval Irán k situácii, kedy Irán posielal značné sumy peňazí do Iraku. Obidve krajiny spája nielen šiízmus, ale aj spoločný odpor voči Spojeným štátom a ohrozenie zo strany sunnitov.

Celkovo by sa dalo zhrnúť, že americká invázia mala z pohľadu Iránu dvojaký vplyv na situáciu na Blízkom východe. Za prvé, zvrhnutím Saddáma Husajna a príchodom šiítskej vlády bolo de facto odstránené nárazníkové pásmo proti Iránu, ktorého cezhraničný vplyv v Iraku ihneď vzrástol. To znamená, že predošlý triangulárny systém medzi Iránom, Irakom a Saudskou Arábiou sa premenil na bipolaritu s Iránom a Saudskou Arábiou. (Chubin, 2009, s. 169) A za druhé, tým, že sa irackí šiíiti dostali k moci, americká okupácia posmelila túto dlho utláčanú skupinu aj v iných štátoch. Jedná sa pritom o citlivú otázku vo viacerých krajinách, hlavne v Saudskej Arábii a Bahrajne.

Okrem vyššie uvedených objektívnych udalostí sa na mocenskom raste podpísali aj dva ďalšie faktory, jeden externý – vysoká miera arabskej dezorganizácie – a jeden interný faktor, ktorým sú ambície iránskych politických lídrov.

Vysoká miera arabskej dezorganizácie

V čase, keď sa arabské krajiny snažili získať nezávislosť spod európskej koloniálnej nadvlády, arabskí myslitelia prišli s ambicióznou víziou panarabskej jednoty. Predstava jednotného arabského štátu stála pri zrode arabského nacionalizmu. Podľa tejto ideológie predstavujú Arabi jeden národ, ktorý by mal byť zjednotený do jedného štátu. Tento scenár by bol podľa väčšiny zástancov arabského nacionalizmu pre

Arabov výhodnejší než súčasný stav, kedy je „arabský národ“ rozdelený v 21 štátoch, ktoré dnes tvoria Arabskú ligu⁶.

Teoretici arabského nacionalizmu akcentovali lingvistickú a kultúrnu jednotu Arabov hovoriacich spoločným jazykom – arabčinou, ako základ pre politické zjednotenie v jednom štáte, tzv. *umma arabiyya*. Väčšina arabských nacionalistov odmieta v rámci svojich teoretických prístupov zjednotenie Arabov, ktorého základným kameňom by bolo náboženstvo, hoci súhlasia, že medzi Arabmi by mala panovať solidarita aj na základe príslušnosti k islamu. (Lunku, Gokcel, 2011) Okrem toho je však potrebné spomenúť, že Arabi síce zdieľajú spoločný jazyk, kultúru, náboženstvo, históriu, a zároveň aj spoločného nepriateľa, ktorým je Západ, avšak na druhej strane nie všetci Arabi sú moslimovia, arabčina má množstvo dialektov, a nie všetky arabské štáty sú anti-americký naladené. (Smith, 2006, s. 32)

Vízia arabskej jednoty sa začala šíriť bezprostredne po skončení Prvej svetovej vojny, keď sa arabské štáty snažili vymaniť spod európskej koloniálnej nadvlády. Nová vlna arabského nacionalizmu prišla v 50. rokoch 20. storočia. Proponenti arabského nacionalizmu tvrdili, že arabská jednota je kultúrnym faktom, a že prehry, ktoré arabské krajiny zažili počas svojho rozdelenia by mali byť motiváciou pre zjednotenie všetkých Arabov. (Smith, 2006, s. 33) Udalosti ako napríklad neschopnosť zabrániť vytvoreniu štátu Izrael a porážka Egyptu, Iraku, Jordánska a Sýrie Izraelom v rokoch 1948 – 1949 boli prezentované ako silný argument pre posilnenie arabskej jednoty. Nielen sunniti, ale aj marginalizovaní šiíti privítali opätovný nástup arabského nacionalizmu s nadšením. Predovšetkým v štátoch, kde boli menšinou pre nich sekulárny arabský nacionalizmus predstavoval inkluzívnu ideológiu, ktorá ich stavala do rovnocenného postavenia so sunnitmi. (Nasr, 2006, s. 86)

Charizmatickým vodcom arabského nacionalizmu sa stal Gamal Abdul Násir – líder Hnutia slobodných dôstojníkov v Egypte v roku 1952, premiér od roku 1954 a egyptský prezident od roku 1956. Násirova odvaha a rozhodnosť boli v tej dobe v ostrom kontraste so správaním ostatných arabských politikov. Na základe úspechov počas Suezskej krízy, ktoré symbolizovali dlho očakávané víťazstvo nad európskymi koloniálnymi veľmocami a Izraelom, si vybudoval svoje postavenie ako panarabský vodca. Vytvorenie Spojenej arabskej republiky tvorenej Egyptom a Sýriou v roku 1958

⁶ Arabská liga je medzinárodná organizácia, ktorá bola založená 22. marca 1945 v Káhire. Podľa článku I Paktu Arabskej ligy má každý arabský štát právo stať sa jej členom. Má 21 členských štátov. Členstvo Sýrie je v súčasnosti pozastavené.

reflektovalo jeho úsilie o dosiahnutie širšej arabskej jednoty. Trvalo však len tri roky. Sýrsky politici sa obávali egyptskej dominancie a zároveň UAR nemala žiaden praktický politický program po svojom založení. (Smith, 2006, s. 32) V roku 1963 po prevratoch pod vedením strany Baas v Iraku a Sýrii bola podpísaná Charta pre jednotu medzi Sýriou, Irakom a Egyptom. Nikdy však nedošlo k reálnemu zjednoteniu týchto štátov, jednalo sa iba o plány. K tretiemu pokusu o zjednotenie došlo v roku 1971. V dôsledku zintenzívnenia rivality medzi Irakom a Sýriou, napriek tomu, že im obom vládli strany s rovnakými koreňmi, Irak vypadol z unifikačných plánov a bol nahradený Líbyou. Avšak aj tento plán na zjednotenie Líbye, Egyptu a Sýrie skončil neúspechom.

V roku 1967 Izrael opäť porazil koalíciu arabských štátov a to za neveriteľne krátku dobu šiestich dní. Táto porážka len potvrdila rozdrobenosť arabského sveta. Konečnou ranou pre arabský nacionalizmus bola Násirova smrť o tri roky neskôr. Miera arabskej dezorganizácie sa následne prejavila napríklad tým, že Egypt v nasledujúcich rokoch podpísal samostatnú mierovú zmluvu s Izraelom v rokoch 1977 až 1979⁷, alebo napríklad tým, že Líbya a Sýria sa v počas iracko-iránskej vojny pripojili na stranu Iránu, teda nearabskej krajiny. Arabské krajiny medzi sebou viedli niekoľko vojen, napríklad Egypt zasiahol do vojny v Jemene v rokoch 1962 – 1967; v roku 1990, keď Irak napadol Kuvajt; a aj v roku 1990, keď sa Sýria, Egypt, Saudská Arábia a ostatné menšie štáty v Perzskom zálive pridali na stranu koalície vedenej USA proti Iraku. (Smith, 2006, s. 35)

Zlyhanie arabského nacionalizmu bolo značné. Jednota bola dosiahnutá len na krátke časové obdobia, a ani vtedy nebola efektívna. Napríklad úspech počas Suezskej krízy bol v podstate úspechom Egyptu, a nie Arabov celkovo. Napriek mnohým pokusom o zjednotenie arabských štátov v druhej polovici 20. storočia, konflikty, ktoré sa na Blízkom východe odohrali jasne demonštrovali, že v arabskom svete je veľmi obtiažne dosiahnuť stupeň zjednotenia, ktorý propagoval arabský nacionalizmus. Na to, aby mohla byť myšlienka arabského nacionalizmu obnovená dnes v arabskom svete chýbajú charizmatickí lídri, akým bol napríklad egyptský prezident Násir. (Lunku, Gokcel, 2011) Žiadna arabská krajina v súčasnosti nemá dominantný vplyv a nedokáže ovplyvňovať iné arabské krajiny. V arabskom svete tak vzniklo relatívne mocenské vákuum, ktorí sa Irán pokúsil vyplniť. Jedine Irán je ochotný a schopný horlivo

⁷ K podpisu tejto mierovej zmluvy došlo pod vedením prezidenta Anwara Sadata, ktorý za tento čin dostal Nobelovu cenu za mier. Medzi arabmi bol však neoblúbený a napokon bol naňho spáchaný atentát v roku 1981.

propagovať svoj vplyv. Na druhej strane je však Irán nearabskou krajinou a prevládajúcim jazykom tu nie je arabčina, ale perzština, ktorá patrí medzi indoeurópske jazyky a má aj iné písmo ako arabčina. Rovnako aj, čo sa vierovyznania týka, väčšina obyvateľov Iránu patrí k šiítskej vetve islamu, zatiaľ čo väčšina Arabov sa hlási k sunnitskej verzii Islamu. Napríklad počas iracko-iránskej vojny v rokoch 1980 – 1988 tieto kontrasty prerastajú do rivality až nenávisti. Arabskí nacionalisti napríklad odmietajú označenie „Perzský záliv“ a nazývajú ho „Arabský záliv“. (Rubin, 2006, s. 2)

Aby Irán prekonal tieto rozdiely, začal sa koncentrovať na celoislamské otázky. Tento trend možno pozorovať napríklad v tzv. „palestinizácii“ iránskej zahraničnej politiky. Prezident Ahmadínežád pravidelne tvrdí, že Izrael nemá právo na existenciu, a že jediným riešením, ktoré v Palestíne môže fungovať je tzv. „*one-state solution*“, teda, že Izrael prestane existovať a celé územie bude územím Palestíny.

Ambície politických lídrov

Na začiatok by som rada spomenula niekoľko základných informácií k iránskemu politickému systému, ktorý svoju súčasnú podobu nadobudol po Islamskej revolúcii v roku 1979, kedy bola v referende prijatá nová iránska ústava. Podľa nej má Irán hybridný politický systém, ktorý kombinuje prvky demokracie s nevoleným náboženským vodcom.

Najvyššou politickou aj náboženskou autoritou je tzv. najvyšší vodca (angl. *supreme leader*). Menuje veliteľov armády, sudcov, ale aj šiestich z dvanástich islamských juristov, ktorí tvoria Radu strážcov (angl. *Guardian Council*). Zvyšných šesť členov volí parlament a ich úlohou je dohliadať na súlad zákonov so šarijou. Ajatolláh Alí Chameneí je najvyšším vodcom od roku 1989, kedy ho do tejto funkcie vybrala Rada expertov (angl. *Assembly of Experts*). Rada expertov je zložená z 86 duchovných, ktorí monitorujú činnosť najvyššieho vodcu.

Prezident je podriadený najvyššiemu vodcovi. Jeho funkčné obdobie trvá štyri roky, pričom ten istý prezident môže byť zvolený maximálne dve funkčné obdobia za sebou. Prezident je hlavou výkonnej moci a vyberá členov svojho kabinetu, ktorí potom musia byť ešte odobrení parlamentom, ktorý sa v Iráne nazýva Madžles (angl. *Majlis*) a skladá sa z 290 poslancov, ktorí sú volení na štvorročné obdobie. Prezident taktiež predsedá Najvyššej národno-bezpečnostnej rade, ktorá koordinuje obrannú

a bezpečnostnú politiku, hoci najvyšší vodca má stále hlavné slovo v otázkach národnej bezpečnosti, zahraničnej politiky a jadrových zbraní.

Tento fakt je najvýraznejším obmedzením moci prezidenta, ktorý nie je hlavným veliteľom ozbrojených síl. Táto úloha prináleží výlučne najvyššiemu vodcovi. Ani prezident ani minister obrany nemajú právo riadiť činnosť vojenských jednotiek. Najvyšší vodca podáva rozkazy priamo veliteľom ozbrojených jednotiek a samostatne aj veliteľovi IRGC (angl. *Islamic Revolutionary Guards Corps*). V posledný rokoch bolo ustanovené pravidlo, že veliteľ jednotiek Quds, tajnej odnože Islamských revolučných gárd (IRGC), sa zodpovedá priamo najvyššiemu vodcovi, obchádzajúc dokonca aj veliteľa IRGC. (Kagan, 2006)

Ďalšiu zvláštnosťou iránskeho politického systému je, že v súčasnosti v Iráne neexistuje funkcia premiéra, resp. predsedu vlády. Táto funkcia bola zrušená po poslednej revízii iránskej ústavy v roku 1989.

Okrem politických inštitúcií, prezidenta a najvyššieho vodcu majú v Iráne dôležitú úlohu aj šiítski duchovní – tzv. *ulama*. Ich počet sa pohybuje okolo dvesto tisíc. Na vyššej úrovni sú ajatolláhovia, ktorých je asi dvesto a najvyššie postavení sú tzv. veľkí ajatolláhovia, ktorých je pätnásť.

Na začiatku 21. storočia sa Irán nachádzal v zložitej situácii. Vzťahy s okolitými štátmi boli formálne korektné, ale napäté. Dalo by sa hovoriť o obklúčení Iránu – americké sily boli v Afganistane, Iraku, Saudskej Arábii aj Kuvajte.

Irán bol relatívne slabý, čo sa týka konvenčných zbraní. Nikdy sa nespamätal z toho, že bol odrezaný od západných dodávok zbraní a náhradných dielov; hlavne pre lietadlá, lode a tanky. Domáca situácia tiež nebola práve najpokojnejšia. Ekonomická situácia taktiež nebola pozitívna, až kým nedošlo k rastu cien ropy. Deväťdesiate roky a prelom 20. a 21. storočia sa vyznačovali relatívnou politickou liberálnosťou. Potom prišla zmena vo vedení a k moci v Iráne sa dostala ideologicky konzervatívna vláda na čele s extrémistickým prezidentom. Odpoveďou nového režimu na všetky vyššie spomenuté problémy bolo koncentrovanie sa na ideológiu, represia opozície, sponzorovanie teroristických a revolučných hnutí v zahraničí a snaha o získanie nekonvenčných zbraní.

Mahmúd Ahmadínežád je hlavným predstaviteľom agresívnejšieho pôsobenia Iránu v regióne, ale aj na medzinárodnej scéne. Po dvoch rokoch vo funkcii starostu Teheránu v roku 2005 zvolený za prezidenta. Ahmadínežád sa aktívne zúčastnil

Islamskej revolúcie a vylúčená nie je ani jeho účasť na obsadení amerického veľvyslanectva v roku 1979. V roku 2005 kandidoval ako predstaviteľ názorovej opozície voči predošlému prezidentovi Chátamimu. V roku 2009, keď bol Ahmadínežád znovuzvolený, bol zas jeho súperom predstaviteľ reformného Zeleného hnutia, Mír Hosejn Músávi.

Ahmadínežád je predstaviteľom iránskeho vedenia, ktoré sa pevne drží šiítskych zásad a tradícií, a je viac anti-sunnitské, ale predovšetkým viac anti-wahhábistické ako ktorákoľvek predošlá iránska vláda. Odkedy bol Ahmadínežád prvýkrát zvolený v roku 2005 došlo k značnému zvýšeniu propagandy proti iránskym sunnitom, ktorí sú považovaní za potenciálnych agentov Saudskej Arábie. (Nasr, 2006, s. 225)

Irán môže podľa Valiho Nasra (2006, s. 226) dosiahnuť status ozajstnej regionálnej mocnosti len ak sa mu podarí stlmiť odpor sunnitov proti „šiítskemu znovuzrodeniu“. Práve preto sa Ahmadínežád začal podobne ako kedysi Chomejní sústreďovať na panislamské témy, ako napríklad odpor voči Spojeným štátom a Izraelu, aby odpútal pozornosť od šiítsko-sunnitského rozdelenia. Mahmúd Ahmadínežád si doslova urobil z anti-izraelskej rétoriky definujúcu črtu svojho pôsobenia v úrade prezidenta. Ali Chameneí dal tejto politike svoje požehnanie s tvrdením, že povinnosťou Iránu je postaviť sa proti americkému šikanovaniu a nepravostiam sionistického režimu.

Ďalším dôvodom pre hľadanie zahraničných nepriateľov je udržanie legitimacy režimu. Jedným z mýtov Islamskej revolúcie v Iráne bolo, že anti-amerikanizmus je ekvivalentom pre antiimperializmus. Tento mýtus spojený s túžbou šíriť revolúciu do ďalších štátov sa stal iránskym *raison d'être*. Tieto koncepty sú kľúčové pre udržanie legitimacy režimu dodnes. Ahmadínežád preto používa konfrontáciu na posilnenie svojho domáceho postavenia. Podľa jeho rétoriky sa celý svet spolčil proti Iránu, ktorý len odvážne bojuje za princípy a morálne hodnoty.

Ahmadínežádovi kritici sa pýtajú prečo vytvára toľko nepotrebných konfliktov so Západom, keď predtým bol Irán schopný udržiavať so Západom korektné vzťahy. Avšak Ahmadínežádov extrémizmus vo vzťahu k Západu a obzvlášť k Izraelu má na Blízkom východe lepšiu odozvu. Arabský svet hľadá niekoho kto bude ochotný postaviť sa voči Západu. Ahmadínežád teda Iránu vybojoval medzi arabskými masami viac rešpektu.

3.3 Saudská Arábia ako regionálna mocnosť

Najvýznamnejšiu úlohu pri tvarovaní charakteru dnešnej Saudskej Arábie mal vznik islamu v 6. storočí. Prorok Mohamed sa narodil v roku 570 v Mekke a umrel v Medine v roku 632. Na týchto miestach sa dnes nachádzajú dve najsvätejšie miesta moslimov. Oficiálny titul saudského kráľa je preto „Strážca dvoch svätých mešít“. Do Mohamedovej smrti bol Arabský polostrov zjednotený pod vládou Arabov. Časom sa však Arábia stala dejiskom mocenských bojov. Dokonca aj pod nadvládou Otomanskej ríše v 16. storočí bol Arabský polostrov stále relatívne nerozvinutým regiónom, ktorý pustošili boje medzi jednotlivými kmeňmi.

Bola to rodina Saudovcov, ktorá zjednotila rozhádanú Arábiu. Do dnešných dní existovali tri saudské štáty. Mohamed ibn Abd al-Wahhab, zakladateľ wahhábizmu, a Mohamed ibn-Saud vytvorili základ pre prvý saudský štát v roku 1744. Prvý saudský štát bol na vrchole svojej moci na začiatku 19. storočia, čo sa však nepáčilo Otomanskej ríši, ktorá si prvý saudský štát podrobila v roku 1818. Druhý saudský štát následne vznikol v roku 1824, kedy bola Otomanská ríša vyhnaná a saudský štát znovu zjednotený. Druhý saudský štát, známy aj pod názvom Emirát Najd poznačili rodinné spory o nástupníctvo po smrti kráľa Fajsala v roku 1865. Za koniec tohto štátneho útvaru je považovaný rok 1892, kedy medzi rodinou Saud a rašídskou dynastiou zo severu prebehla bitka pri Mulajde. (Cordesman, 2003)

Moderný saudský štát založil v roku 1932 Abd Al-Aziz Al Saud (taktiež známy ako Ibn Saud) po takmer tridsaťročnej kampani za zjednotenie Arabského polostrova. Saudská Arábia je od svojho založenia monarchiou a podľa Základného zákona Saudskej Arábie (angl. *Basic law of Saudi Arabia*) z roku 1992 môže byť vládcom jedine mužský potomok Ibn Sauda. Saudská Arábia mala dodnes celkovo šesť kráľov – prvým bol už spomínaný Ibn Saud, a jeho nástupníkmi boli jeho piati synovia: Saud, Fajsal, Khalid, Fadh a súčasný saudský kráľ Abdulláh.

Ihneď po svojom založení zohrávala Saudská Arábia dôležitú úlohu v regionálnom meradle, a to predovšetkým vďaka svojmu veľkému územiú a vysokému počtu obyvateľov. Kráľ Fajsal sa počas niekoľkých kríz, ktoré musel počas svojej vlády prekonať preukázal ako kompetentný vládca. Tri roky po jeho nástupe na trón vypukla Šesťdňová vojna s Izraelom. Rovnako sa musel popasovať s jemenskou občianskou vojnou, z ktorej sa napokon vyvinula vojna cez prostredníkov medzi Saudskou Arábiou

a Egyptom. Bol to on, kto zorganizoval arabský ropný bojkot po Jomkippurskej vojne v roku 1973 a bolo to jeho ropné embargo, ktoré viedlo k ostrému nárastu cien ropy na svetových trhoch. Príjmy z ropy využíval na podporu ekonomického rastu a blahobytu. Zavraždil ho jeho mentálne chorý synovec v roku 1975.

Spomínané zvyšovanie cien ropy začiatkom sedemdesiatych rokov naštartovalo formovanie silného štátu blahobytu a presadzovanie saudskej finančnej moci ako jedného z hlavných nástrojov saudskej zahraničnej politiky. V tomto čase Spojené štáty začali podporovať umiernené režimy, akými boli napríklad Saudská Arábia a Irán, aby zabránili zasahovaniu Sovietskeho zväzu na Blízkom východe. Vďaka podpore Spojených štátov tieto dva štáty spolu s Irakom začali zohrávať na Blízkom východe výraznejšiu úlohu, zatiaľ čo Egypt musel bojovať o udržanie svojej pozície.

Po zvrhnutí šaha a nástupe anti-amerického režimu v Iráne sa Saudská Arábia postavila proti šiítskej Islamskej revolúcii. Zbrojením podporovala Irak a *mullahom* čelila ideologicky. Saudská Arábia sa taktiež postavila proti sovietskej invázii do Afganistanu a bola v čele panislamského odporu voči komunistickej okupácii.

Saudská Arábia sa v tomto období dostala do výnimočnej pozície na Blízkom východe – nielenže mala moc kontrolovať svetové ceny ropy, a tým pádom obrovskú finančnú silu, ale stal sa z nej aj významný sprostredkovateľ arabských a islamských záujmov. Saudská Arábia sprostredkovala napríklad Taifskú dohodu z roku 1989 o ukončení občianskej vojny v Libanone, či afganské mierové rozhovory v roku 1993.

V deväťdesiatych rokoch sa pozícia Saudskej Arábie relatívne oslabil. Jedným z dôvodov tohto oslabenia bolo vypuknutie Vojny v Perzskom zálive v roku 1991. USA a Saudská Arábia podnietili vytvorenie medzinárodnej koalície na oslobodenie Kuvajtu a zastavenie agresie Saddáma Husajna voči jeho susedom. Pozvaním západných vojsk na Blízky východ však utrpel imidž Saudskej Arábie. Ďalším dôvodom pre oslabenie vplyvu Saudskej Arábie bolo, že kráľ Fadh v roku 1995 dostal mŕtvicu. Saudská zahraničná politika sa síce nezmenila, ale slabosť saudského kráľa mala na krajinu vplyv. Priorita bola kladená na domácu politiku a Saudská Arábia sa v zahraničí angažovala menej než predtým.

V roku 2000 vypukla Druhá intifáda a Saudská Arábia bola kritizovaná, že nevyvíjala na USA dostatočný tlak. Situácia sa však ešte zhoršila po 11. septembri 2001. Útok al-Káidy na Svetové obchodné centrum mal negatívny dopad na saudsko-americké vzťahy, keďže 15 z 19 útočníkov malo saudské občianstvo. Obraz Saudskej Arábie bol hanobený v amerických médiách a pre saudských študentov, obchodníkov

i turistov bolo zrazu takmer nemožné dostať víza do USA. Inak povedané, prestíž Saudskej Arábie utrpela a tento fakt mal následne vplyv aj na postavenie Saudskej Arábie v rámci regiónu.

Na druhej strane bol 11. september pre Saudskú Arábiu budičkom. Znamenal koniec *appeasementu* voči radikálnym náboženským silám, ktoré de facto umožnili vznik al-Káidy a zároveň poskytol podnet pre naštartovanie reforiem. (Murphy, 2011)

Po smrti kráľa Fadha sa novým kráľom v roku 2005 stal Abdulláh. Abdulláh zrealizoval niekoľko reforiem napr. v oblasti politiky, hospodárstva, či vzdelávania a stal sa významným regionálnym lídrom.

Ako už bolo viackrát spomenuté v predošlých kapitolách, dlhodobým problémom arabského sveta je absencia charizmatických lídrov. Saudská kráľ Abdulláh je jedným z ašpirantov na tento status. Je vodcom bez pohnutej minulosti, keďže nevládol počas krízových osemdesiatych a deväťdesiatych rokov. Vďaka tomu sa mu podarilo získať si značné uznanie na celom Blízkom východe. Napríklad v júli 2006, keď Izrael odpovedal na útoky Hizballáhu, saudský kráľ odsúdil akcie Hizballáhu a neskôr aj neprimeranú odpoveď Izraelu. Aj keď bola Saudská Arábia kritizovaná anti-izraelskými protestujúcimi, táto kritika sa kráľa Abdulláha netýkala. Práve naopak, bol chválený za privedenie irackých náboženských lídrov k rokovaciemu stolu v Mekke a za pokusy o ukončenie palestínskej občianskej vojny. (Cordesman, 2003)

Arabský summit v roku 2007 v Rijáde bol jasným dôkazom, že Saudská Arábia sa opäť začala stavať do pozície regionálneho lídra. Zároveň začalo byť jasné, že Saudská Arábia je jedinou arabskou krajinou schopnou konkurovať Iránu v Iraku a Libanone.

Zdá sa, že Saudská Arábia koná nezávisle od svojho spojenca USA. Saudská Arábia rokuje so štátmi, s ktorými USA rokovať odmietajú. Saudská Arábia napríklad vo februári 2007 sprostredkovala dohodu medzi dvomi hlavnými libanonskými frakciami. Túto dohodu však Spojené štáty aj Izrael považovali za veľmi problematickú, keďže vďaka nej sa viac moci dostalo do rúk radikálneho Hamasu, a nie umierneniejšieho Fatahu. Kráľ Abdulláh následne začal volať po skončení medzinárodného bojkotu novej palestínskej vlády, hoci Spojené štáty aj Izrael chceli, aby bojkot pokračoval. Kráľ Abdulláh taktiež pozval iránskeho prezidenta Mahmúda Ahmedínedžáda v marci 2007 do Rijádu, zatiaľ čo Američania mali záujem ho izolovať. V záujme upokojiť situáciu v Libanone bola Saudská Arábia ochotná rokovať s Iránom aj Hizballáhom.

Kvôli mnohým prekážkam, ktorým Spojené štáty museli čeliť v Iraku boli nútené spoľahnúť sa vo viacerých situáciách na Saudskú Arábiu. Práve preto USA strpeli, že Abdulláh označil americkú prítomnosť v Iraku za ilegálnu okupáciu.⁸ (Fattah, 2007) Ďalšou zmenou v povahe saudskej moci je, že už sa nespolieha len na svoj náboženský status a bohatstvo, ale na svoju prestíž a mäkkú moc.

Ropný boom zmenil strategickú pozíciu Saudskej Arábie. Zo Saudskej Arábie sa stal jeden z najmocnejších štátov v Perzskom zálive a jeden z hlavných dodávateľov ropy na svetové trhy. (Cordesman, 2003, s. 13) Podľa oficiálnych údajov OPEC mala Saudská Arábia v roku 2012 265,4 miliárd barelov ropy potvrdených zásob ropy, vo svetovom rebríčku bola teda na druhom mieste po Venezuele. Pre porovnanie, Irán je na treťom mieste, s odhadovanými zásobami 154,6 miliárd barelov. Saudská Arábia ako člen OPEC hrá významnú úlohu pri udržovaní stabilných cien ropy. (OPEC Annual Statistical Bulletin, 2012)

3.4 Arabská studená vojna

Regionálne súperenie medzi Iránom a Saudskou Arábiou býva často označované aj ako iránsko-saudská vojna cez prostredníkov (angl. *Saudi-Iran proxy war*) či Arabská studená vojna. (Leigh, 2011 a Farmanfarmaian, 2012) Vzhľadom na mocenské postavenie, geostrategickú polohu a obrovské zásoby ropy oboch krajín je ich vzťah kľúčový pre udržanie regionálnej stability.

Ich regionálne súperenie dosiahlo dva kulminačné body – v 70. rokoch a dnes. Vzťahy týchto dvoch krajín boli vždy naplnené podozrievavosťou a dokonca ani v dobe, keď oba štáty čelili vlne arabského nacionalizmu si k sebe nedokázali nájsť cestu.

3.4.1 Prvá vlna súperenia v 70. rokoch

K tomu, že súperenie Iránu a Saudskej Arábie dosiahlo jeden zo svojich vrcholov v 70. Rokoch prispeli dva hlavné faktory – americká politika na Blízkom východe v rámci Nixonovej doktríny a rast cien ropy.

⁸ Saudský kráľ údajne povedal: „V Iraku pokračuje krviprelievanie pod hlavičkou ilegálnej zahraničnej okupácie a odporného sektárstva. Viniť by sme však mali sami seba, lídrov arabského národa, a naše pretrvávajúce rozdiely a odmietanie kráčať cestou jednoty. Toto všetko spôsobilo, že národ stratil dôveru v nás.“ (Fattah, 2007)

V rámci Nixonovej doktríny z roku 1969 začali Spojené štáty podporovať ako Irán, tak aj Saudskú Arábiu. V rokoch 1970 – 1975 vzrástol americký zbrojný vývoz do oboch štátov z priemerne jednej miliardy na 10 miliárd dolárov ročne. (Beránek, 2007, s. 173) Obe krajiny sa snažili využiť americkú podporu na posilnenie svojej dominantnej pozície v regióne. Navyše v tomto období došlo v rastu cien ropy, čo taktiež začalo vháňať veľké množstvo finančných prostriedkov do štátnych pokladníc oboch štátov. Obe krajiny si vytvorili neoficiálne sféry vplyvu – Irán privrel oči nad saudskou kontrolou menších ropných štátov a kráľ Fajsál musel na oplátku prijať nespornú iránsku námornú dominanciu v Zálive. (Beránek, 2007, s. 173)

K vzájomnej nevraživosti prispela okrem stretu mocenských záujmov aj otázka šiítsko-sunnitského rozdelenia. Táto otázka dostala nový rozmer po Islamskej revolúcii v roku 1979. Do iránskej ústavy sa v tejto dobe dostal článok číslo 11, podľa ktorého *všetci moslimovia tvoria jednotný národ a vláda Iránskej islamskej republiky má povinnosť formulovať svoju politiku s ohľadom na vytváranie priateľstva a jednoty medzi všetkými moslimami a musí sa neustále snažiť o dosiahnutie politickej, ekonomickej a kultúrnej jednoty moslimského sveta.* (Islamic Republic of Iran Constitution, 1982) Paradoxne, táto deklarovaná snaha o jednotu všetkých moslimov sa pretavila do jeho rozdelenia pozdĺž sektárskych línií.

Rozdelenie moslimského sveta sa výrazne prejavilo v roku 1982, keď sýrsky alawitský⁹ režim krvavo potlačil sunnitské povstanie Moslimského bratstva v meste Hama, ktoré bolo podporované práve Saudskou Arábiou. Do týchto čias siahajú korene sýrsko-iránskeho spojenectva založeného jednak na spoločných záujmoch, ale aj na príslušenstve k rovnakej vetve islamu. Sýria tvorí akúsi výnimku v blízkovýchodnej realite. Šiíti sú tu v menšine, no krajine vládnu alawiti – moslimská sekta, ktorá bola Chomejního *fatwou* začlenená k šiítskej vetve islamu, čo otvorilo cestu pre iránsko-sýrske spojenectvo. Chomejní počas povstania v meste Hama odmietol podporiť Moslimské bratstvo aj napriek tomu, že chcel pôsobiť ako panislamský vodca. Saudská propaganda využila príležitosť a začala spochybňovať Chomejního postavenie ako lídra všetkých moslimov. Boli si totiž vedomí, že jediným spôsobom ako zadržať šírenie iránskej revolúcie je hrať „sektárskou kartou“. Táto stratégia našla svoje uplatnenie najmä v kontexte iracko-iránskej vojny. Saudská Arábia v nej podporila Saddáma

⁹ Alawiti sú odnožou šiítskeho islamu. Za svoju vieru boli dlo prenasledovaní panovníkmi v Sýrii, až kým sa k moci nedostal Háfiz al-Assad v roku 1970. Samotní šiíti ich niekedy zvyknú považovať za nepravých moslimov. K šiítskej sekte boli zaradení Chomejního *fatwou*. (Nasr, 2004)

Husajna. Celý konflikt bol prezentovaný nielen ako arabsko-iránska vojna, ale aj ako vojna medzi sunnitmi a šiítmi. Akákoľvek udalosť či hnutie, ktoré sa vymklo z rúk mohlo byť potom charakterizované ako Iránom vyvolané alebo inšpirované, a teda ako forma šiítskej rebélie voči „správne mu usporiadaniu“. (Nasr, 2006, s. 156)

Miliardy, ktoré Saudská Arábia naakumulovala z predaja ropy financovali nielen rôzne islamistické aktivity po celom Blízkom východe, ale aj šírenie wahhábistickej ideológie a blokovanie iránskeho ideologického vplyvu. Semináre sponzorované zo saudských zdrojov boli v 80. rokoch otvorené najmä v Pakistane, kde mali tvoriť akýsi múr separujúci Irán od Pakistanu. (Nasr, 2006, s. 154)

Na druhej strane porevolučný Irán začal rokovať so saudskými šiítmi žijúcimi vo Východnej provincii aš-Šarqíja, ktorá je zároveň provinciou s najbohatšími ložiskami ropy. Teherán taktiež začal Saudskú Arábiu ostro kritizovať za jej „prisluhovanie“ Spojeným štátom a dokonca spochybnil jej schopnosť spravovať Mekku a Medinu a navrhol vytvoriť islamský výbor, ktorý by túto funkciu od Saudskej Arábie prevzal. (Beránek, 2007, s. 174)

Jedným z priamych dôsledkov vyvažovania iránskej hrozby v tejto dobe bolo založenie Rady pre vzájomnú spoluprácu v Zálive (angl. *Gulf Cooperation Council*) v roku 1981. Zakladajúcimi štátmi GCC boli Bahrajn, Kuvajt, Omán, Katar, Spojené arabské emiráty a Saudská Arábia, ako ich „patrón“. Krátko po založení bol Irán označený ako hlavný zdroj ohrozenia stability členských štátov GCC.

Isté oteplenie vzájomných vzťahov medzi Iránom a Saudskou Arábiou prišlo jednak po irackej invázii do Kuvajtu v roku 1990 a po výmene vedenia v oboch štátoch v roku 1995. V Saudskej Arábii kráľ Faḥd nahradil súčasný kráľ Abdulláh a v Iráne sa k moci dostal umiernený reformista Mohamed Chátamí, ktorý vyhlásil politiku „uvoľňovania napätia“ (*tašannodž zedáj*). Faḥd a Chátamí spolu založili spoločný hospodársky výbor, boli obnovené lety medzi Rijádom a Teheránom a na stretnutí Organizácie islamskej konferencie sa dokonca objali. Oteplenie vzťahov lemovalo aj zlepšovanie vzájomného obchodu, ktorý vzrástol z 95 miliónov dolárov v roku 1999 na 248 miliónov dolárov v roku 2001. (Beránek, 2007, s. 176)

Toto zblížovanie však nebolo dlhodobou záležitosťou. V roku 2005 bol v Iráne za prezidenta zvolený Mahmúd Ahmadínežád a kolotoč hrozieb a vyvažovania sa opäť naštartoval. Tento proces bol ďalej zintenzívnený príchodom Arabskej jari v roku 2011. Iránu sa naskytili príležitosti zväčšiť svoj vplyv prostredníctvom podpory opozičných hnutí, a to hlavne tých, ktoré podporovali americké alebo saudské záujmy v regióne.

3.4.2 Povaha súčasnej iránskej hrozby

Dnešné súperenie medzi Iránom a Saudskou Arábiou teda nadväzuje na dlhú históriu vzájomnej rivality. Irán pre Saudskú Arábiu predstavuje jedinou závažnú vojenskú hrozbu, a preto sa musí mať na pozore pred iránskymi ambíciami o zvyšovanie svojej moci v regióne. Platí to však aj opačne. Iránsku hrozbu budeme hodnotiť podľa teórie rovnováhy hrozieb Stephena Walta, ktorá bola popísaná v prvej kapitole. Walt hrozby hodnotil podľa štyroch kritérií – geografickej blízkosti, agregátnej moci, ofenzívnej moci a ofenzívnych úmyslov.

Geografická blízkosť

Zvýšené angažovanie sa Iránu do blízkovýchodných záležitostí nebolo čisto oportunistickým krokom, ale aj výsledkom obáv o svoju vlastnú bezpečnosť. Irán predstavuje pre ostatné štáty na Blízkom východe hrozbu, no on sám má strach z obkľúčenia. Nielenže je Irán v obkľúčení amerických základní na Blízkom východe¹⁰, ale jeho ekonomika je postihnutá sankciami, jeho nukleárne zariadenia sú napádané vírusmi amerického a izraelského pôvodu a dvaja iránski jaderní vedci boli napadnutí údajne agentmi s prepojením na Izrael. (Sanger, 2012) Sankcie i kybernetické útoky sú len reakciou na iránsky jadrový program. Je však potrebné spomenúť, že hoci je izraelskou zvyklosťou nepriznávať sa k vlastníctvu jadrových zbraní, Izrael je zatiaľ jedinou jadrovou veľmocou na Blízkom východe. A hoci jedna moslimská krajina – Pakistan – už jadrové zbrane vlastní, dali by sa považovať skôr za sunnitské jadrové zbrane než moslimské, a to predovšetkým v kontexte sektárskeho násillia posledných rokov. V čase vývoja pakistanskej jadrovej zbrane bolo verejným tajomstvom, že Saudská Arábia bola finančným sponzorom pakistanskeho jadrového programu. Iránska jadrová zbraň by preto bola šiítskou jadrovou zbraňou, ktorá by Iránu pomohla odolávať sunnitskému tlaku, či dokonca zvrátiť rovnováhu moci vo svoj prospech. (Nasr, 2006, s. 222)

Iránska moc taktiež závisí od siete ozbrojených skupín, ktoré tvoria základ iránskeho vplyvu v regióne, od Hizballáhu v Libanone, Brigády Badr a Mahdího

armádu v Iraku až po Mohamedovu armádu (*Sipah-i Muhammad*) v Pakistane, či dobrovoľnícke jednotky *Baseej* v samotnom Iráne. Všetky tieto milície boli zorganizované, tréňované a sponzorované iránskymi Islamskými revolučnými gardami, ktoré boli tiež šiítskou milíciou, kým sa z nich nestala plnohodnotná vojenská sila. (Nasr, 2006, s. 223)

V súčasnosti sieť spojencov Iránu a Saudskej Arábie viac-menej mapuje sektárske rozdelenie Blízkeho východu. Perzská etnicita a šiítske vierovyznanie síce limitujú iránsky vplyv v arabskom svete, no Irán sa aj z tejto nevýhody snaží vyťažiť čo najviac. Šiítski moslimovia sú dominantnou sektou v Iráne, Iraku, Libanone a Bahrajne. Významnú menšinu tvoria aj v Pakistane, Afganistane, Kuvajte, ale aj v Saudskej Arábii. Najväčšou obavou Saudskej Arábie je, že šiíti, často marginalizovaní a utláčaní, by sa mohli začať obracať k Iránu ako k alternatíve k životu v state quo.

Rovnako ako Irán má strach z obkľúčenia americkými jednotkami na Blízkom východe, Saudská Arábia má strach z obkľúčenia krajinami s buď šiítskou väčšinou alebo šiítskou (resp. Iránu naklonenou) vládou. Dôležitým momentom v tomto ohľade bol rok 2003, keď invázia Spojených štátov zvrhla vládu Saddáma Husajna a irackí šiíti sa z pozície marginalizovanej skupiny dostali do pozície rovnocennosti s podielom na vláde v Iraku. Sunnitské arabské krajiny sa začali obávať, že po Iraku nastane reťazová reakcia. Tieto obavy najlepšie vyjadril koncom roka 2006 jordánsky kráľ Abdulláh II., keď Západ varoval pred tvoriacim sa „šiítskym polmesiacom“ (angl. *Shia crescent*), ktorý mal pozostávať z Iránu, Libanonu, Sýrie a Iraku. Jeden z odborníkov na Blízky východ, Vali Nasr, zas hovoril o tzv. šiítskom znovuzrození (angl. *Shia revival*). Iránska hrozba sa teda prejavuje vo viacerých štátoch na Blízkom východe.

Irán sa v Libanone dlhodobo angažuje a snaží sa posilňovať svoje putá so šiítskou populáciou. Do dnešných dní poskytuje Hizballáhu nielen finančnú pomoc, ale aj zbrane, tréning a logistickú podporu, pričom túto organizáciu považuje za svojho kľúčového partnera pri vyvíjaní tlaku na Izrael. Saudská Arábia je tvrdým odporcom Hizballáhu, pretože ho považuje za predĺženú ruku Teheránu. Na druhej strane však predovšetkým finančne podporuje libanonských sunnitov, čím sa snaží vyvažovať iránsky vplyv v tomto štáte.

Irak zdieľa spoločnú hranicu s Iránom aj Saudskou Arábiou, čo podčiarkuje jeho strategický význam. Po americkej invázii sa z neho stala prvá arabská šiítska krajina, čo

¹⁰ Americké jednotky sa nachádzajú v Afganistane, Saudskej Arábii, Kuvajte, Bahrajne a Katare. (Piven, 2012)

prirodzene viedlo k obnoveniu vzťahov s Teheránom a vzniku obáv Saudskej Arábie. Na vrchole sektárskeho násilia v rokoch 2006 a 2007 považovala Saudská Arábia iránsku interferenciu v Iraku asi za najpovážlivejší príklad zasahovania do svojej sféry vplyvu. Snažila sa preto vyvažovať iránsky vplyv podporou sunnitských hnutí. Saudskí občania dokonca cestovali do Iraku, aby bojovali proti šiítskym milíciám, ktoré získavali zas podporu od Iránu. Po odchode amerických vojsk v decembri 2011 však aj tu vzniklo mocenské vákuum, čo hralo do karát Iránu. (Coker a Fassihi, 2011)

Súčasný konflikt v Sýrii by sa dal označiť za jednu z vojen cez prostredníka medzi Iránom a Saudskou Arábiou. Irán hneď od začiatku nepokojov podporuje svojho spojenca Bashara al-Assada, zatiaľ čo Saudská Arábia podporuje opozíciu. Sýria zároveň predstavuje jeden z mála príkladov, ktoré oslabujú iránsky vplyv v regióne. Podpora alawitského režimu Bashara Assada, vďaka ktorému prišli o život tisíce nevinných civilistov poškodzuje verejnú mienku v neprospech Iránu. (Cunningham, 2012) Na druhej strane je sýrsky režim jedným z najvýznamnejších iránskych spojencov, o ktorého Irán nechce prísť. Assadov režim totiž tvorí popri Hizballáhu ďalší pilier, pomocou ktorého môže Irán vyvíjať tlak na Izrael a umocňovať svoje postavenie medzi Palestínčanmi.

Okrem krajín šiítskeho polmesiaca je Irán pre Saudskú Arábiu hrozbou aj v ďalších štátoch. Dnes sa dôležitým javí byť predovšetkým Bahrajn, ktorý je vnímaný ako bod zvratu. Pokiaľ by došlo k zvrhnutiu vlády sunnitskej rodiny al-Khalifa a nastoleniu vlády šiítov, ktorí v tejto krajine tvoria väčšinu obyvateľstva, Saudská Arábia by naozaj bola v obklúčení krajín sympatizujúcich s Iránom. Práve preto v roku 2011, počas povstania v rámci Arabskej jari, keď Irán poskytol pomoc a podporu šiítskej väčšine v Bahrajne Saudská Arábia odpovedala vyslaním vojakov GCC a krutým potlačením povstania. O strategickej dôležitosti Bahrajnu a súperení Iránu a Saudskej Arábie v tomto ostrovnom štátiku v nasledujúcej kapitole pojednáva samostatná prípadová štúdia.

Jemen, situovaný na južnej hranici Saudskej Arábie, má pre Saudskú Arábiu strategický význam. Ako krajina so slabou štátnou mocou poskytuje Jemen zároveň ideálne prostredie pre presadzovanie iránskeho vplyvu. Irán v Jemene politicky i vojensky podporuje opozíciu v podobe šiítskych hútskych rebelov, ale aj secesionistického hnutia Hírak na juhu krajiny. Saudská Arábia, práve naopak, podporuje saláfistov. Medzi saláfistami a hútskymi rebelmi potom dochádza k častým

ozbrojeným stretom. Jemenu je podobne ako Bahrajnu a Libanonu venovaná samostatná prípadová štúdia v poslednej kapitole tejto diplomovej práce.

Napriek existencii mnohých miest, kde sú iránske a saudské záujmy v protirečení, existuje jedna významná záležitosť, kde sa iránske a saudské záujmy stretávajú, a tou je palestínska otázka. Iránska politika v Palestíne nie je len záležitosťou moslimskej solidarity, ale aj stratégie. Irán v posledných rokoch zvýšil svoju podporu pre palestínsky odpor. Iránu v tomto smere dopomohli dve skutočnosti – absencia skutočného mierového procesu a zhoršujúce sa vyhliadky na úspech riešenia dvoch štátov (angl. *two-state solution*), čo vlastne znamenalo, že Irán len vyplnil ďalšie mocenské vákuum a začal podporovať Hamas. (Chubin, 2009, s. 171) Zároveň niet lepšieho spôsobu ako sa prezentovať ako líder všetkých moslimov než byť mentorom nielen šiitskeho Hizballáhu, ale aj sunnitského Hamasu, a to hlavne v dobe, keď sa stala politickou stranou s rovnocenným postavením ako Fatah. Saudská Arábia sa taktiež snaží získať si podporu arabského sveta, a preto tiež podporuje palestínsku štátnosť, hoci je to jeden z jej hlavných spojencov, Spojené štáty, ktoré palestínsku štátnosť v Bezpečnostnej rade OSN doposiaľ vetovali. (Yuriditsky, 2011)

Agregátna moc

Hard power zahŕňa vojenskú a ekonomickú moc. Čo sa týka vojenskej moci, pokiaľ sa pozrieme len na čísla, iránska armáda je na tom veľmi dobre – má dostatok ľudských zdrojov aj vybavenia.

Irán má necelých 80 miliónov obyvateľov, zatiaľ čo Saudská Arábia iba necelých 27 miliónov. Rada pre vzájomnú spoluprácu v Zálive má ako celok 45, 9 milióna obyvateľov, čo je však stále len o niečo viac ako polovica obyvateľstva Iránu. 90 percent obyvateľov Iránu sú šiíti, 9 % sunniti. V Saudskej Arábii žije 85% sunnitov a 15 % šiítov, ktorí však žijú prevažne vo Východnej provincii, v ktorej je situovaná väčšina saudského ropného bohatstva.

Vojenská služba je v Iráne povinná pre všetkých mužov, ktorí dosiahnu vek 19 rokov, od 16 rokov pre dobrovoľníkov. Irán má podľa niektorých zdrojov 545 tisíc aktívnych vojakov a k tomu ďalších 650 tisíc záložníkov. (Salhani, 2013) V Saudskej Arábii je vojenská služba dobrovoľná. (CIA World Factbook, 2012c a 2012d). Saudskú Arábiu však nemožno posudzovať izolovane. Je členom Rady pre spoluprácu

v Perzskom zálive. Saudská Arábia má 223 500 aktívnych vojakov, GCC ako celok až 309 500 (z toho Bahrajn 8200, Kuvajt 15 000, Katar 11 800, Spojené arabské emiráty 51 000). (Salhani, 2013)

Agresia voči jednému z členských štátov GCC je považovaná za napadnutie všetkých členov, hoci to nie je explicitne formulované v Charte tejto organizácie. V skutočnosti je však GCC aj organizáciou kolektívnej bezpečnosti, na základe zmluvy podpísanej v roku 2000 (tzv. *Joint Defense Pact*). GCC spolupracuje v oblasti tréningov vojakov s Francúzskom, Veľkou Britániou aj Spojenými štátmi, čo štátom GCC napomáha udržať si svoju kvalitatívnu výhodu oproti Iránu. (Rahigh Aghsan a Jakobsen, 2010, s. 4)

GCC taktiež disponuje tzv. *Peninsula Shield Force*, ktorá bola vytvorená už v roku 1984 ako spoločná vojenská jednotka o sile 10 000 vojakov na odstrašenie a ako odpoveď na potenciálny útok. Dnes má viac než 40 000 vojakov a sídlo práve v Saudskej Arábii, neďaleko kuvajtských a irackých hraníc. *Peninsula Shield Force* bola doteraz použitá trikrát. V roku 1990 – 1991 počas vojny v Zálive, v roku 2003 pred inváziou do Iraku a v roku 2011, keď bola pozvaná vládou do Bahrajnu, aby potlačila šíitske povstanie, ktoré tu vypuklo vo februári, čo vyvrátilo pochybnosti o neschopnosti spoločnej akcie členských krajín GCC.

Iránske ozbrojené sily pozostávajú z troch hlavných zložiek. Za prvé, z oficiálnych iránskych ozbrojených síl, teda armády, vojnového loďstva a letectva. Za druhé sú to IRGC, teda Islamské revolučné gardy (angl. *Islamic Revolutionary Guards Corps*) a za tretie je to polovojenská dobrovoľnícka jednotka *Basij* (resp. *Baseej*), ktorá je kontrolovaná Islamskými revolučnými gardami.

Islamské revolučné gardy majú asi 125 000 členov a vyznačujú sa schopnosťou asymetrického vedenia vojny a teroristických aktivít. Boli založené po Islamskej revolúcii v roku 1979, aby chránili krajinu pred vnútornými aj vonkajšími hrozbami. Dnes sa však vplyv Islamských revolučných gárd rozšíril do aj do spoločenských, politických a ekonomických sfér. Napríklad v roku 2004 veteráni z IRGC získali 16 percent z 290 miest v iránskom parlamente. Analytikovia sa zhodujú, že z Islamských revolučných gárd sa stala najvplyvnejšia domáca inštitúcia. (Bruno a Bajoria, 2011)

Jednotky Quds (angl. *Quds Force*) sú polovojenskou odnožou IRGC, majú menej než 1000 členov a ich poslaním sú zahranično-politické misie. Jednotka Quds bola napríklad vyslaná do Libanonu v roku 1982, aby tam asistovala pri zrode Hizballáhu. Predpokladá sa, že jednotky Quds dodávajú zbrane Hizballáhu, Hamasu,

Islamskému džihádu a rôznym šiítskym milíciám v Iraku. Počas arabskej jari Spojené štáty a Európska únia obvinili jednotky Quds, že dodávali zbrane a vybavenie sýrskemu režimu na potlačenie protivládnych povstaní. V októbri 2011 zas USA obvinili jednotky Quds z vraždy saudského veľvyslanca v USA a z plánovania bombového útoku na izraelské veľvyslanectvo vo Washingtone. Irán odmietol všetky obvinenia, no jednotky Quds sa dostali na zoznam teroristických organizácií. Samotný Irán je na zozname sponzorov terorizmu už od roku 1984. (Bruno a Bajoria, 2011)

Snáď ešte nebezpečnejšia než konvenčná vybavenosť je schopnosť Iránu viesť asymetrickú vojnu prostredníctvom pridružených ozbrojených skupín rozmiestnených po celom Blízkom východe a spomínaných jednotiek Quds. Okrem toho možno pod schopnosťou viesť asymetrickú vojnu rozumieť aj schopnosť kybernetického útoku alebo hrozbu v podobe tzv. elektromagnetického impulzu (angl. *electromagnetic pulse*, EMP).

Viaceré zdroje (Shaham, 2012 a Salhani, 2013) informovali, že Irán pripravuje elektromagnetický útok. Elektromagnetický impulz (EMP) spôsobuje poškodenie prenosom energie na cieľ. Zbrane so smerovanou energiou závisia na transformácii energie na cieľ cez subatómové častice alebo elektromagnetické vlny. (Enžl, 2003) EMP vytvorí vysokofrekvenčný signál, ktorý dokáže paralyzovať všetky elektrické zariadenia.

V priebehu posledných rokov bolo na Irán vypustených niekoľko vírusov¹¹ pod názvom „Olympijské hry“, ktoré mali za úlohu spomaliť či zastaviť iránsky jadrový program. Irán, ako odpoveď na tieto útoky, investoval od konca roka 2011 údajne až miliardu dolárov do rozvoja svojich útočných kybernetických kapacít. Iránski lídri tvrdia, že vlastnia štvrtú najväčšiu kybernetickú silu na svete. Na činnosť tejto „kybernetickej armády“ majú údajne dohliadať Islamské revolučné gardy. (Berman, 2013) Napríklad od septembra 2012 do januára 2013 skupina hackerov pod názvom *Izz ad-Din al-Qassam Cyber Fighters* s prepojením na Irán podnikla niekoľko DDoS¹² útokov na americké finančné inštitúcie, vrátane Bank of America, JP Morgan a CitiGroup. Obeťou podobného útoku sa stala aj saudsko-arabská Aramco Oil Corporation, ktorá bola zasiahnutá vírusom *Shamoon*. Tento vírus spôsobil, že dáta tejto

¹¹ Najznámejšími z nich sú vírusy Stuxnet a Flame.

¹² *Distributed denial of service attack* znamená kybernetický útok, ktorý spôsobuje, že internetová stránka danej inštitúcie nie je pre klientov dostupná.

spoločnosti boli nahradené obrázkom horiacej americkej vlajky. (Berman, 2013 a Goldman, 2013)

Existujú správy, že iránsky režim začal šíriť svoje kybernetické zbrane medzi svojich strategických partnerov, konkrétne do Sýrie. Malo by sa pritom jednať o software umožňujúci internetový dohľad a sledovanie, čo by malo režimu Bashara al-Assada pomôcť pri neutralizácii opozície. (Berman, 2013)

Ďalšou významnou, a rozhodne najdiskutovanejšou zložkou iránskej vojenskej moci je jadrový program Islamskej republiky, hoci Irán stále oficiálne odmieta obvinenia, že by jeho jadrový program bol určený na vojenské účely. Západ vyvíja obrovský tlak na zastavenie iránskeho nukleárneho programu, zatiaľ však neúspešne. Možnosť útoku na Irán zostáva teda stále otvorená, pokiaľ kombinácia ekonomických sankcií a sabotáže (napr. útoky na iránskych jadrových vedcov, kybernetické útoky spomínané v predošlých odstavcoch) neuspěje.

Saudská Arábia sa v minulosti nejavila ako zástanca priamej konfrontácie s Iránom a dávala prednosť politike zdržiavania, resp. minimalizácie iránskeho vplyvu. (Gause, 2007) Jej územie by pravdepodobne patrilo medzi prvé ciele v prípade iránskej odvety. Podľa Wikileaks však kráľ Abdulláh ešte v apríli 2008 na stretnutí s Davidom Petraeusom žiadal USA, aby „odsekli hadovi hlavu“ a zaútočili na Irán. (Colvin, 2010)

Spojené štáty v roku 2009 odhadovali, že Irán bude schopný získať jadrové zbrane najskôr v roku 2013. Dnes sa zas nepredpokladá, že by ich mohol získať najskôr v roku 2015. (Shear a Sanger, 2013)

Irán má navyše významnú námornú prítomnosť v Perzskom zálive, vrátane špeciálne vytrénovaných jednotiek schopných zablokovať medzinárodnú prepravu ropy cez strategicky významný Hormuzský prieliv. (Salhani, 2013) Napriek publicite, ktorej sa dostáva iránskeму jadrovému programu je možno ešte väčšou hrozbou blokáda Hormuzského prielivu. Irán blokádu tejto významnej ropnej cesty používa ako akúsi „divokú kartu“ v prípade akejkolvek akcie podniknutej proti nemu Saudskou Arábiou, Spojenými štátmi, či Izraelom.

Pozrime sa však aj na ekonomickú stránku vojenskej moci. Keď vezmeme do úvahy výdaje na obranu a kvalitu ozbrojených síl iránske ozbrojené sily už na tom nie sú tak dobre. Tento fakt sa prejavuje aj vo výdajoch na armádu – u Iránu sú to len 2.5 percenta ročne, u Saudskej Arábie až 10 percent ročne. (CIA World Factbook, 2012c a 2012d) Saudská Arábia je celkovo na treťom mieste na svete, čo sa týka výdajov na

zbrojenie. Všetkých šesť členov Rady pre spoluprácu v Perzskom zálive míňa na obranu omnoho viac než Irán. Pre ilustráciu, členské štáty GCC od roku 1997 do roku 2007 minuli na obranu 7,5-krát viac než Irán. V časovom rozmedzí od 1988 až 2007 je rozdiel ešte výraznejší – štáty GCC v tomto období minuli na obranu 15,6-krát viac než Irán. (Rahigh-Aghsan a Jakobsen, 2010, s. 561) V dôsledku vyšších výdajov majú tieto štáty zároveň aj kvalitnejšie vybavenie.

Je dôležité spomenúť, že krajiny GCC sú v prípade konvenčného útoku schopné Irán minimálne zdržať, a dávajú USA tak čas aby prišli na pomoc s leteckými a námornými posilami. V dôsledku tejto skutočnosti je priamy iránsky útok na ktorúkoľvek krajinu GCC takmer nemysliteľný. Spojenectvo so Spojenými štátmi je preto kľúčové a dalo by sa považovať za najdôležitejší aspekt bezpečnostnej stratégie Saudskej Arábie, ako aj ostatných členov GCC. Bezpečnosť a stabilita ropných krajín je významná nielen pre tieto krajiny samotné, ale pre celý svet. Saudskí panovníci sú si vedomí, akým atraktívnym cieľom je saudské ropné bohatstvo, a preto chcú byť chránení. (Beránek, 2007, s. 156)

Druhou zložkou tvrdej moci je ekonomická moc. Irán aj Saudská Arábia patria medzi ropné veľmoci. Veľké finančné príjmy z predaja ropy umožňujú obom mocnostiam proaktívne sa angažovať v regióne. Veľká závislosť na výnosoch z predaja ropy a zemného plynu so sebou však prináša aj isté nevýhody. Dalo by sa hovoriť o prekliatí prírodných zdrojov, kedy náhly pokles v cenách ropy a zemného plynu môže viesť ku kolapsu ekonomiky. Pokles v cenách ropy by teda teoreticky mohol mať vplyv na iránsku ekonomiku a jej schopnosť sponzorovať odpor, ako aj na postavenie iránskeho prezidenta Mahmúda Ahmadinežáda. (Chubin, 2009, s.176)

Podľa štatistík Iránskej centrálnej banky z júla 2012 tvoria príjmy z ropy približne 20 až 30 percent HDP každý rok, hoci tento údaj sa môže každý rok líšiť v závislosti od ceny ropy. V roku 2010, čo je posledný dostupný údaj, tvorili príjmy z predaja ropy 22, 7 percenta HDP. (Annual Review 2010/2011, 2012, s. 42)

Keď boli ceny ropy vysoké, Irán dostatok finančných prostriedkov na realizáciu svojej ofenzívnej zahraničnej politiky. Nie je možné presne určiť veľkosť prostriedkov, ktoré Irán každoročne vydáva na podporu svojich spojencov. Tieto príspevky však napomáhajú zvyšovaniu vplyvu Iránu v regióne a sú priamo závislé od vývoja cien ropy. Platí to však aj naopak – je pravdepodobné, že s poklesom cien ropy sa zmenší možnosť Iránu interferovať v zahraničí. K výraznejšiemu poklesu cien ropy došlo

napríklad v roku 2008 v dôsledku ekonomickej krízy. V prvej polovici roka 2008 bola cena za barel 147 dolárov, v druhej už len 50. (OPEC Annual Statistical Review, 2008, s. 114) V súčasnosti sa ceny pohybujú okolo 106 dolárov. Zníženie cien ropy by mohlo mať pre Irán dôsledky aj v domácej politike. Rast tržieb z predaja ropy spôsobil zvýšenie závislosti na tejto komodite, umožnil, aby bola odložená implementácia potrebných reforiem, a zároveň zmiernil efekt sankcií, ktoré boli na Irán uvalené, kvôli jeho jadrovému programu.

Pokiaľ ceny ropy budú klesať, budú klesať aj iránske príjmy štátneho rozpočtu a iránska vláda sa bude musieť rozhodnúť medzi tromi alternatívami – buď zníži svoje výdaje alebo sa vydá cestou tlačenia peňazí, čo povedie k rastu inflácie, ktorá je už dnes na úrovni viac než 25 percent. (CIA World Factbook, 2012c) Ďalšou možnosťou je zvyšovanie daní alebo znižovanie subvencií. Znižovanie dotácií taktiež nie je populárnym opatrením a je nepravdepodobné, že by sa k nemu uchýlil práve populistický prezident akým je Mahmúd Ahmadínežád.

Irán taktiež nebol schopný investovať do údržby a modernizácie svojej ropnej infraštruktúry a v budúcnosti mu hrozia problémy s udrzaním svojej súčasnej výkonnosti 3,5 milióna barelov denne. (OPEC Annual Statistical Review, 2012) Irán má síce veľké zásoby ropy a zemného plynu¹³, no jeho rafinárska kapacita je obmedzená. Z tohto dôvodu by Irán mohol veľmi citlivo reagovať na sankcie zacielené na dovoz ropných produktov, predovšetkým benzínu.

Napriek vyššie uvedeným chmúrnym predpovediam je nepravdepodobné, že by iránska ekonomika skolabovala v dôsledku poklesu tržieb z predaja ropy. Irán sa už popasoval s podobnou situáciou v 80. rokoch. Naopak, je pravdepodobné, že iránske vedenie by aj z takejto nezávideniahodnej situácie vytlačilo maximum. Pravdepodobne vy sa snažilo apelovať na revolučného ducha Iránčanov a zo situácie by obviňovalo sankcie a zahraničných nepriateľov.

Chubin (2009) ale zároveň predpovedá, že Ahmadínežádova politika konfrontácie medzinárodného spoločenstva, podpory povstaleckých hnutí v zahraničí a dávania populistických sľubov o zlepšení životnej úrovne bude čeliť zvýšenej domácej kritike, hlavne ak by došlo k uvaleniu nových sankcií. Prinajmenšom by tieto

¹³ Irán má odhadované zásoby vo výške 154,6 miliárd barelov ropy. Je teda na treťom mieste na svete za Venezuelou a Saudskou Arábiou. Čo sa týka zemného plynu, Irán má odhadované zásoby 33,62 miliárd kubických metrov. V zásobách zemného plynu je na druhom mieste po Rusku. (OPEC Annual Statistical Bulletin, 2012)

ekonomické obmedzenia mohli vzbudiť debatu o tom, akú regionálnu úlohu by Irán mal hrať, a za akú cenu.

Veľké vojenské výdaje štátov GCC sú možné len vďaka ich úspešnému ekonomickému modelu. Iránsky ekonomický model je zlyhaním v porovnaní s jeho menšími susedmi, kam utiekol veľký počet iránskych podnikateľov. Ekonomický rast bol tento rok po dvoch desaťročiach po prvýkrát záporný, na úrovni -0,9 percenta. HDP per capita bolo v roku 2012 13 100 dolárov. Pre porovnanie, HDP per capita v Saudskej Arábii je 25 700 dolárov, v krajinách GCC 29 900 dolárov.

Iránske hospodárstvo je poznačené zlým vedením, neefektívnym štátnym sektorom a závislosťou od príjmov z ropy, ktoré tvoria 20 až 30 percent štátnych príjmov ročne. Slabosťou iránskeho ekonomického modelu je neschopnosť diverzifikovať ekonomiku a investovať do energetickej infraštruktúry. Irán si tak pripravuje problémy do budúcnosti. V súvislosti s kolísajúcimi cenami ropy a zemného plynu sa Iránu musí spoliehať na Saudskú Arábiu, že zníži svoju produkciu, aby zabránila ďalšiemu poklesu cien.

Cenové kontroly, štátne dotácie a iné štátne zásahy znižujú efektívnosť iránskeho trhu a sťažujú rozvoj súkromného sektora. Problémom je taktiež vysoká miera korupcie. Iránske hospodárstvo je postihnuté ekonomickými sankciami, ktoré však, zdá sa, majú vplyv na bežných ľudí a nie na rozhodnutia iránskeho vedenia. Sankcie prispeli najmä k zvýšeniu inflácie, ktorá sa minulý rok pohybovala okolo 25 percent. Irán taktiež trápí viac než 15-percentná nezamestnanosť, ktorá spôsobuje odliv mozgov do zahraničia. (CIA World Factbook, 2012c)

Saudská ekonomika je taktiež založená na príjmoch z exportu ropy, ktoré tvoria až 45 percent HDP, teda ešte viac než u Iránu, kde to tento rok bolo 22,7 percenta, no snaží sa o podporu rastu súkromného sektora a diverzifikáciu ekonomiky. Dôležitú úlohu v saudskej ekonomike zohráva aj 5 miliónov zahraničných pracovníkov, a to hlavne v ropnom priemysle a službách, zatiaľ čo Saudská Arábia sa snaží znížiť nezamestnanosť medzi svojimi vlastnými občanmi, ktorá je momentálne na úrovni 10,7 percenta. (CIA World Factbook, 2012d)

Poslednou zložkou moci je *soft power*. Ako bolo už spomenuté v prvej kapitole, mäkká moc zahŕňa kultúru, politické hodnoty a zahraničnú politiku. Z pohľadu kultúry, náboženstva a ideológie sa na Blízkom východe odohráva vojna medzi šíizmom a wahhábizmom, teda ideológiami, ktoré „ponúkajú“ Irán a Saudská Arábia.

Rozdelenie na sunnitov a šiítov má svoje korene v spore o nástupníctvo po smrti Proroka Mohameda v roku 632. Od väčšiny moslimov sa vtedy odtrhla skupina, ktorá odmietala kalifát pod vládou dynastie Ujmajjovcov a tvrdila, že len Mohamedov pokrvný príbuzný môže viesť islamské spoločenstvo. Táto skupina bola nazvaná „*Shiat Ali*“, teda stúpenci Alího, Mohamedovho bratranca, ktorý bol zavraždený v občianskej vojne, a ktorého šiíti považujú za prvého imáma a jeho príbuzných za jediných právoplatných nástupcov Mohameda. Wahnábizmus patrí k sunnitskej verzii islamu a bol založený Mohamedom ibn Abd al-Wahhabom, jedným zo zakladateľov prvého saudského štátu v roku 1744, ktorý vyžadoval návrat puritánskych praktík z čias Proroka Mohameda. Je založený na islamskej doktríne *tawhid*, teda na striktnom monoteizme, a zakazuje niektoré lokálne praktiky, ako napríklad uctievanie svätých a navštevovanie ich hrobiek, pretože to považuje za polyteistické praktiky.

Hlavným nebezpečenstvom, ktoré Irán predstavuje z perspektívy mäkkej moci je hrozba, že rýchla zmena ideologickej rovnováhy na Blízkom východe vyústí do ešte väčšej nestability a potenciálne aj do občianskej vojny. Vypuknutie násilností medzi sunnitmi a šiítmi v Iraku a Libanone sa považuje za priamy následok vzostupu Iránu ako regionálnej mocnosti. Režimy v Saudskej Arábii, Bahrajne, Jordánsku, Egypte a Sýrii sa obávajú, že post-saddámovský Irak dominovaný šiítmi bude mať za následok posilnenie šiítskych hnutí aj v týchto krajinách.

Irán udržuje dobré vzťahy so šiítskymi politikmi a klerikmi a sponzoruje, až na pár výnimiek, prevažne šiítske hnutia po celom Blízkom východe. Touto taktikou si Irán vytvoril neformálnu sieť spojencov, ktorým fakticky „velí“. Dostal sa tak do výhodnej pozície. V prípade, že v nejakej krajine vypukne protivládne (protisunnitské) povstanie, Irán tam už má svojich spojencov, ktorí sa budú uchádzať o moc. Keby napríklad vypuklo povstanie v Bahrajne, boli by to s najväčšou pravdepodobnosťou spojenci Iránu, ktorí by sa dostali k moci.

Saudská Arábia je zas vodcom „monarchistického klubu“ GCC. Spojenectvá v rámci GCC však nie sú založené len na kultúre, ale aj na spoločnej pocitovanej hrozbe a podobnom monarchistickom a ekonomickom usporiadaní.

Šiízizmus aj wahnábizmus majú však svoje limity. Irán s ostatnými arabskými krajinami nezdieľa rovnakú verziu islamu, jazyk ani etnicitu. Saudská Arábia, na rozdiel od Iránu, zdieľa to isté náboženstvo, jazyk i etnicitu ako väčšina Arabov. Napriek tomu je však saudská verzia sunnitského islamu považovaná dokonca aj zbožnejšími moslimami za príliš rigidnú. A hoci extrémne islamistický a opresívny režim v Saudskej

Arábii sťažuje život bežným občanom najrôznejšími druhmi represie, kráľovská rodina je známa svojim okázalým životným štýlom, čo znižuje atraktivitu saudského modelu.

Iránske politické hodnoty, konfrontačná zahraničná politika, popieranie Holokaustu či práva Izraelu na existenciu majú potenciál získať si priaznivcov medzi moslimami, ktorí sú nespokojní so súčasnou situáciou a majú pocit, že sa konečne našiel niekto, kto je ochotný postaviť sa Západu. Iránu ale chýba potrebný politický vplyv na medzinárodnej aréne na to, aby mohol byť užitočným partnerom pre ostatné arabské krajiny. Je príliš izolovaný, nie je súčasťou WTO, ako napr. Saudská Arábia alebo Turecko, a jeho ekonomický model je v porovnaní so Saudskou Arábiou či Tureckom relatívne neúspešný. Potenciál Iránu apelovať aj na sunnitov v iných štátoch je preto obmedzený.

Saudská Arábia má v porovnaní s Iránom väčšiu prestíž. Prezentuje sa ako centrum Blízkeho východu, arabského sveta, moslimského sveta a má kľúčové postavenie v svetovej energetickej bezpečnosti. Je najvýznamnejším producentom ropy na celom Blízkom východe. Bola zakladajúcim členom Organizácie krajín vyvážajúcich ropu, Arabskej ligy, Organizácie islamskej spolupráce a aj Rady pre spoluprácu v Perzskom zálive. Na rozdiel od Iránu jej ekonomika nie je postihnutá sankciami, no na druhej strane je spojencom Spojených štátov, čo je v očiach mnohých moslimov nevýhodou.

Ofenzívna moc a ofenzívne úmysly

Deklarované ciele Iránu zahŕňajú rozšírenie revolúcie do štátov s moslimskou väčšinou, povzbudenie radikálnych islamistických síl všade kde žijú moslimovia, odstránenie Izraela zo svetovej mapy, odstránenie západného vplyvu z Blízkeho východu.

Okrem toho by sa dali iránske ofenzívne úmysly demonštrovať prostredníctvom jednotlivých hrozieb, ktoré Irán predstavuje, teda prostredníctvom kybernetickej hrozby, nukleárnej hrozby, hrozby šírenia šíitskeho vplyvu, teritoriálnych nárokov a v neposlednom rade aj podozreniami z vraždy saudského veľvyslanca v USA.

Kybernetická hrozba už bola podrobne popísaná v kapitole o agregátnej moci. Irán tvrdí, že vlastní štvrtú najväčšiu kybernetickú armádu na svete. O útočnej moci tejto „armády“ svedčia jej útoky na americké finančné inštitúcie, či saudskú korporáciu Aramco Oil prostredníctvom vírusu *Shamoon*.

Iránsky jadrový program je vnímaný ako hrozba z obavy, že ak by Irán získal jadrové zbrane vyvolalo by to domino efekt aj u ostatných štátov na Blízkom východe, čo by následne naštartovalo preteky v zbrojení a termín „Arabská studená vojna“ by naplnil svoj skutočný význam. Zároveň existujú obavy, že Irán by mohol jadrové zbrane použiť proti Izraelu alebo ich posunúť teroristom, či dokonca ich použiť na svojich vlastných občanov v prípade, že by došlo k povstaniu proti iránskemu vedeniu.

Saudskej Arábie sa bytostne dotýka otázka šírenia šiitskeho vplyvu. Zrovnoprávnenie šiítov v Iraku so sebou prinieslo obavy o úmysly Iránu v arabskom svete. Arabské štáty majú strach z možnosti, že by si marginalizovaní šiíti aj v ich krajinách mohli začať nárokovať rovnocenné postavenie. Kľúčové pre Saudskú Arábiu je postavenie šiítov v jej bezprostrednej blízkosti – vo východnej saudskej provincii bohatej na ropu, v Bahrajne, ale aj v Jemene. Irán sa snaží apelovať na Arabov poza chrbát ich vlád. Chameneí si všimol rozdiel medzi názormi populácie a politikou, ktorú vedie ich vláda a povedal, že arabská populácia nemá ten istý hlas ako ich vlády. Táto hra arabskou kartou síce priamo neohrozuje susedov Iránu, no upozorňuje na ich zraniteľnosť voči iránskej propagande.

Pre Irán je typické, že sa drží svojich revolučných princípov a pravidelne preukazuje neúctu voči svojim susedom. Napríklad v júli 2007 Irán obnovil svoj územný nárok na Bahrajn. O rok neskôr námestník ministra zahraničných vecí Manouchehr Mohammadi naznačil, že nasledujúca kríza v Perzskom zálive bude krízou monarchických režimov. Okrem toho má Irán ďalšie dlhotrvajúce teritoriálne spory. Najznámejším je spor medzi Iránom a Spojenými arabskými emirátmi o ostrovy Abu Musa a Veľký a Malý Tunb.

Jedná sa o malé ostrovčeky v Perzskom zálive. Abu Musa má len 12 štvorcových kilometrov a 2 000 obyvateľov. Malý a Veľký Tunb sú ešte menšie a neobývané. Majú však strategický význam vďaka svojej polohe neďaleko Hormuzského prielivu, cez ktorý prechádza približne pätina svetových dodávok ropy. Irán tvrdí, že ostrovy boli iránskym územím od staroveku až do roku 1908, kedy ich začala okupovať Veľká Británia. Irán má na ostrove Abu Musa vojenskú základňu a letisko. Na ostrovy si však robia nárok aj Spojené arabské emiráty, pre ktoré tieto tri ostrovy predstavujú nedeliteľnú súčasť ich teritória, keďže ostrovy boli po odchode Veľkej Británie spravované emirátmi, ktoré sa v roku 1971 stali súčasťou UAE. Podľa dohody uzavretej v roku 1971 medzi Iránom a emirátom Sharjah mali Irán a UAE

spravovať rôzne časti ostrovov a otázka ich suverenity ostala do budúcnosti otvorená. (Erdbrink, 2012)

Íránsky prezident Mahmúd Ahmadínežád v apríli 2012 nečakane navštívil ostrov Abu Musa a vyjadril svoj úmysel spraviť z troch ostrovov turistickú atrakciu. Návšteva vyvolala pobúrenie u Spojených arabských emirátov a aj niektorých ďalších arabských krajín. Iránsky armádny generál Pourdastan sa následne vyjadril, že Islamská republika bude brániť svoj teritoriálny nárok na tieto ostrovy plnou silou. (Gladstone, 2012)

Širší konflikt medzi Iránom a Saudskou Arábiou sa teda odohráva na viacerých regionálnych pódíách. V nasledujúcej kapitole preto bližšie preskúmam tri konkrétne prípady tohto regionálneho súperenia a vyvažovania iránskej hrozby v Bahrajne, Jemene a Libanone.

4 Prípadové štúdie

4.1 Bahrajn

Bahrajn je malé ostrovné kráľovstvo, ktoré leží v Perzskom zálive, iba niekoľko kilometrov od pobrežia Saudskej Arábie. Krajine už od 18. storočia vládne sunnitská rodina Al-Khalifa, napriek tomu, že 70 percent populácie tvoria šiíti. (Nasr, 2006, s. 234) Až do niekoľkých mesiacov pred povstaním, ktoré začalo vo februári 2011, bol Bahrajn považovaný za jednu z najstabilnejších krajín na Blízkom východe a za model pre ostatné krajiny v regióne. Tento úsudok bol však nesprávny. Hoci si Bahrajn neprešiel dlhou občianskou vojnou, ako napríklad v prípade Libanonu, a prebehlo tu viacero demokratických reforiem, krajina má dlhú históriu diskriminácie šiítov, ktorí tvoria väčšinu populácie.

Z Bahrajnu sa v posledných rokoch stala aréna súperenia medzi Iránom a Saudskou Arábiou. Stretávajú sa tu strategické záujmy oboch regionálnych mocností. Irán podporuje požiadavky bahrajnských šiítov, záujmom Saudskej Arábie je zas za každú cenu udržať režim rodiny Al-Khalifa. Dodnes neboli potvrdené obvinenia o iránskom zasahovaní v Bahrajne a podpore šiítskej opozície. Irán má však históriu interferovania v tomto ostrovnom štáte, náboženské prepojenie na jeho šiítskych duchovných vodcov a jeho rétorika taktiež vzbudzuje v saudských očiach obavy. Kombinácia týchto troch aspektov núti Saudskú Arábiu konať akoby obvinenia z iránskeho zasahovania boli pravdivé a iránsku hrozbu vyvažovať.

4.1.1 Postavenie šiítov v Bahrajne

Povstania v Bahrajne boli nielen reakciou na anti-autoritatívne revolty po celom Blízkom východe, ale aj dôsledkom dlhodobej náboženskej diskriminácie a socio-ekonomických nerovností medzi bahrajnskými šiítmi a sunnitmi. Šiíti po stáročia bojovali za svoje práva, ktoré im boli kráľovskou rodinou odopierané, pretože ich vnímala ako hrozbu pre zavedený režim. Podľa Bahrajnského centra pre ľudské práva (angl. *Bahrain Center for Human Rights*), ktoré je súčasťou opozície, 42,65 percenta top pozícií vo vláde drží vládnuca rodina, 42,65 percenta je v rukách iných sunnitov a len 14,7 percenta patrí šiítom. Sunniti tvoria 98 percent bezpečnostného aparátu

(Gengler, 2012). A hoci neexistujú žiadne oficiálne štatistiky rozlišujúce nezamestnanosť šiítov a sunnitov, je veľmi pravdepodobné, že nezamestnanosť medzi šiítmi je neproporčne vyššia než priemerná miera nezamestnanosti v Bahrajne. (Abdo, 2013, s. 30)

Otázka gerrymanderingu¹⁴ bola jedným z hlavných tém medzi vládou a opozíciou od roku 2002, kedy kráľ Hamad unilaterálne zmenil bahrajnskú ústavu. Opozícia tvrdí, že volebné obvody boli vládou neférovovo vytvorené tak, aby opozícia nikdy nezískala väčšinu v parlamente. Avšak ak by opozícia voľby vyhrala, aj tak by väčšinu v parlamente nemala, pretože kráľ menuje polovicu členov parlamentu.¹⁵ Najväčší volebný obvod vo voľbách v roku 2010 bol 21-krát väčší než najmenší obvod. Obvody s najväčším počtom voličov sú práve obvody na severe, kde žije väčšina šiítskej populácie Bahrajnu, a v ktorých má väčšinu opozícia. (Desmukh, 2013)

V Bahrajne pravidelne dochádza k menším či väčším povstaniam už od 20. rokov 20. storočia. Napríklad v roku 1994 vypuklo v Bahrajne povstanie, ktoré vošlo do dejín pod názvom Intifáda 1994 – 1998. Na štyri roky sa veľké demonštrácie a pouličné strety stali normou. Dôsledkom tohto povstania bolo, že z náboženského symbolizmu sa v Bahrajne stal politický nástroj charakteristický pre protestné hnutie. (Abdo, 2013, s. 11) Vláda na pouličné protesty reagovala zatknutím tisícov demonštrantov. Niektorí opoziční lídri boli nútení odísť do exilu. V roku 1996 bahrajnská vláda obvinila Irán zo sponzorovania organizácie menom Bahrajnský Hizballáh, ktorý mal údajne v Bahrajne zorganizovať niekoľko násilných útokov. (Abdo, 2013, s. 11)

Najnovšia vlna požiadaviek bahrajnských šiítov o politickú a sociálnu reformu začala s nástupom súčasného kráľa Hamada al-Khalifu do úradu v roku 1999. Kráľ Hamad v decembri 1999 dal prísľub municipálnych volieb, pričom po prvýkrát mali byť k urnám pustené aj ženy. V roku 2000 vydal nariadenie, ktorým upravil zloženie Rady Shura, jednej z komôr bahrajnského parlamentu, kedy navýšil počet jeho šiítskych členov. No jeho najvýznamnejšou reformou bolo vymenovanie výboru za účelom vytvorenia Národného akčného plánu (angl. *National Action Charter*), ktorý mal obsahovať ústavnú, súdnu a politickú reformu. Národný akčný plán bol prijatý v referende v roku 2001. V roku 2002 však kráľ Hamad jednostranne zmenil ústavu bez

¹⁴ Gerrymandering je manipulácia s hranicami volebných obvodov, s cieľom napomôcť víťazstvu určitej strane.

¹⁵ Bahrajnský parlament sa skladá z dvoch komôr. Rada Shura (angl. *Shura Council* alebo *Consultative Council*, pôvodne *Majlis al Shura*) je zložená zo 40 poslancov, ktorých menuje kráľ. 40 poslancov v Rade

toho, aby zohľadnil požiadavky z Národného akčného plánu. Dodatky zvýšili moc exekutívy na úkor legislatívy. Zákony napríklad nemohli byť prijímané bez schválenia v Rade Shura, pričom všetkých členov tejto rady menuje kráľ. (Abdo, 2013, s. 12)

Aj po desiatich rokoch je moc v Bahrajne v rukách kráľa Hamada a premiéra Khalifa bin Salman al-Khalifa, ktorého taktiež menuje kráľ. Khalifa bin Salman al-Khalifa je navyše kráľovým ujom. V súčasnosti je najdlhšie slúžiacim premiérom na svete. V úrade je už od roku 1971. Kráľ má právo menovať a odvolávať premiéra, menovať a odvolávať polovicu zákonodarného zboru, ktorým je v Bahrajne Rada Shura (angl. *Shura Council*), menovať sudcov ústavného súdu a právo vyhlasovať stanné právo. (CIA World Factbook, 2012f)

4.1.2 Bahrajnské povstanie

Posmelení udalosťami v Tunise a Egypte sa viac než sto tisíc protestujúcich zhromaždilo na Perlovom námestí v hlavnom meste Manama a začalo povstanie za demokraciu a ďalšie reformy. Bahrajňania si pre začiatok povstania v roku 2011 vybrali symbolický dátum – 14. február. 14. februára pred desiatimi rokmi kráľ Hamad vyhlásil svoj Národný akčný plán (angl. *National Action Charter*). Protestujúci žiadali odvolanie premiéra, ktorý je medzi ľuďom nepopulárny, nové voľby a novú ústavu.

Vláda najskôr reagovala silou a sedem ľudí prišlo o život. Reakcia bahrajnskej vlády však prešla istým vývojom od počiatočného použitia sily po naštartovanie národného dialógu. Vláda urobila niekoľko ústupkov, ako napríklad prepustenie 300 politických väzňov, odvolanie troch ministrov a povolenie lídrovi jedného z opozičných hnutí, Hassanovi Mushaimovi, aby sa vrátil z exilu. Jeho návrat bol pre bahrajnsku vládu výzvou. Hrozilo, že sa z Mushaimu stane charizmatický líder revolúcie. Preto bol následne spolu s niekoľkými ďalšími predstaviteľmi opozície v marci 2011 zatknutý. Mushaima si v súčasnosti odpykáva doživotný trest. (Slackman, 2011a a Fuller, 2011)

Napriek čiastkovým ústupkom protestujúci nechceli ustúpiť a opäť vyrazili do ulíc Manamy. 13. marca 2011 zablokovali finančné centrum mesta. Keďže je Bahrajn významným bankovníckym centrom, tento krok bol pre bahrajnsku vládu obzvlášť znepokojujúci. Ak by sa sektársky konflikt medzi sunnitmi a šiitmi vytkol z kontroly,

reprezentantov (angl. *Council of representatives* alebo *Chamber of Deputies*) je volených priamo na funkčné obdobie štyri roky. (CIA World Factbook, 2012f)

finančný biznis by sa pravdepodobne presunul do Dubaja alebo Kataru, teda k hlavným súperom Bahrajnu v tejto oblasti.

Reakciou polície na blokádu finančného dištriktu v Maname bolo použitie slzného plynu a gumových projektilov. (Gause, 2011) Okrem toho, saudský kráľ požiadal o pomoc Radu pre spoluprácu v Zálive. 14. marca preto dve tisíc vojakov zo Saudskej Arábie a Spojených arabských emirátov pod záštitou GCC prekročilo bahrajnské hranice. Opozičné skupiny odsúdili túto akciu ako zahraničnú okupáciu. Na druhý deň kráľ Hamad vyhlásil stav núdze. Okrem toho sa vyjadril, že jeho vláda bola nútená použiť vojenskú silu proti demonštrantom, pretože „oprávnené požiadavky opozície boli zneužitú extrémistami s prepojením na vlády iných štátov v regióne.“, čo bola jasná narážka na Irán. (Abdo, 2013, s. 13) Iránska vláda vyjadrila nad saudským zásahom v Bahrajne pohoršenie a označila ho za neprijateľný. (Bronner, 2011c)

Desať tisíc protestujúcich následne pokojne vyrazilo do ulíc, aby intervenciu odsúdili. Dvaja protestujúci však prišli o život a viac než dvesto ich bolo zranených počas stretov s políciou v meste Sitra, v bašte protivládnych aktivistov situovanej niekoľko kilometrov od Manamy. V nasledujúcich dňoch bahrajnská vláda prešla na novú taktiku násilnej represie. Najskôr bezpečnostné jednotky vtrhli na Perlové námestie a vyhnali protestujúcich, ktorí sa tam nasťahovali približne pred mesiacom. 18. marca 2011 potom symbolicky zničili perlu v strede Perlového námestia, ktorá sa stala symbolom protestného hnutia.

Súčasnú protesty sú všetkými zainteresovanými stranami brané veľmi vážne, a to z niekoľkých dôvodov. Úspešné povstania, ktoré vypukli v Iraku, Egypte, Jemene a Tunisku vyvolali obavy, že rodina al-Khalifa už dlhšie nebude schopná kontrolovať opozíciu. Navyše, monarchie v Perzskom zálive sa obávajú iránskych snáh využiť arabské povstania vo svoj prospech a šírenia iránskej propagandy. A napokon, bahrajnski šiítci už viac nie sú ochotní trpezlivo čakať na reformy, ktoré nikdy nebudú implementované.

4.1.3 Iránska hrozba v Bahrajne

Medzi Bahrajnom a Iránom existuje silné historické prepojenie. V roku 1602 Perzská ríša, teda dnešný Irán, prevzala kontrolu nad Bahrajnom. V tom čase bol Bahrajn dôležitým strediskom pre blízkovýchodných šiítov, spolu s Jabal Amil v Libanone a mestami Kufa a Nadžáf v Iraku. Tieto mestá sa stali hlavnými strediskami

vzdelávania šiítskych klerikov. Šiítska dominancia Bahrajnu sa skončila v roku 1782, kedy bol Bahrajn dobytý kmeňom Al-Khalifa. Iránska islamská revolúcia z roku 1979 mala napriek tomu zásadný vplyv na šiítske komunity v Bahrajne. Iránski klerici prišli kázať do Bahrajnu a členovia bahrajnského šiítskeho hnutia Islamský front pre oslobodenie Bahrajnu¹⁶ (angl. *Islamic Front for the Liberation of Bahrain*) zas začali navštevovať Irán. (Abdo, 2013, s. 10)

Strach z iránskeho vmiešavania sa je do istej miery opodstatnený historickými precedensmi. Bahrajn bol súčasťou Perzskej ríše takmer dvesto rokov a Irán si na základe tohto faktu v minulosti robil na Bahrajn územné nároky. Šah však tieto nároky v roku 1971 odvolal. Okrem toho sa predpokladá, že Irán je za dvomi pokusmi o prevrat v Bahrajne – v rokoch 1981 a 1996. Bahrajnská vláda tvrdila, že za pokusom o prevrat z roku 1996 je Hizballáh a jeho duchovným otcom bol Isa Qassem, dnešný spirituálny líder šiítskej opozície v Bahrajne, ktorý strávil roky v iránskom meste Kóm. (Abdo, 2013, s. 16) Roky v Iráne strávila aj druhá významná osobnosť bahrajnskej opozície – Ali Salman, generálny tajomník šiítskeho hnutia al-Wifaq.

Politické strany sú v Bahrajne zakázané, ale podľa zákona prijatého v roku 2005 boli legalizované tzv. politické spoločenstvá (angl. *political societies*). (CIA World Factbook, 2012f) Al-Wifaq (resp. *al-Wefaq*) bola založená v novembri 2001 a v súčasnosti je najväčším a najvplyvnejším šiítskym hnutím. Al-Wifaq sa zúčastňuje rokovaní s vládou a napríklad aj Spojené štáty ju uznávajú ako legitímne opozičné hnutie.

Jedným z dôsledkov povstania v roku 2011 bolo, že neoficiálne šiítske frakcie sa odchýlili od línie, ktorú určila al-Wifaq, pretože verili, že udalosti si vyžadujú radikálnejšie opatrenia, než tie, ktoré je ochotná robiť umiernená al-Wifaq. Krátko po parlamentných voľbách v roku 2006, v ktorých kandidovali aj členovia al-Wifaq, časť šiítskych aktivistov odmietla účasť vo voľbách a založila al Haqq, hnutie, ktoré uprednostňovalo bojkot volieb. V marci 2011 sa hnutie al Haqq pridalo k ďalším šiítskym skupinám a spolu s nimi vytvorilo Koalíciu pre bahrajnsku republiku (angl. *Coalition for a Bahraini Republic*). Táto koalícia odmieta akékoľvek politické riešenie konfliktu a vyzýva na zvrhnutie rodiny al-Khalifa. „Bahrajnská republika“ by nebola konštitučnou monarchiou, čo je možnosť ktorú uprednostňuje al-Wifaq. Lídrom

¹⁶ Islamský front pre oslobodenie Bahrajnu bola odbojová skupina v 80. rokoch, ktorá zastávala zriadenie teokratickej vlády v Bahrajne. Bahrajnská vláda tvrdí, že bola sponzorovaná a trénovaná iránskymi Islamskými revolučnými gardami. (Ibrahim, 1990)

Koalície pre bahrajnskú republiku je Hassan Mushaima, ktorý bol obvinený, že je iránskym agentom. V júni 2011 bol zatknutý a v súčasnosti je odpykáva doživotný trest vo väzení. (Slackman, 2011a)

Ďalšou frakciou, ktorá vzišla z povstania počas Arabskej jari, je Koalícia mládeže 14. februára (angl. *Coalition of February 14 Youth*), ktorej členmi sú mladí aktivisti požadujúci zmenu režimu. Tiež kritizujú al-Wifaq a zmena na konštitučnú monarchiu pre nich nie je dostatočná. Koalícia mládeže 14. februára nemá žiadneho jednotlivého vodcu. Jej členovia sú známi pálením pneumatík a bitkami s políciou. (Abdo, 2013, s. 21)

Tieto šiítske hnutia predstavujú potenciálnych iránskych spojencov, či „prostredníkov“ v Bahrajne. Irán však verejne nepodporuje bahrajnskú opozíciu a do dnešných dní neexistujú dôkazy, že by povstanie v Bahrajne bolo podnietené či zorganizované Iránom. Iránski predstavitelia však bahrajnskej a saudskej vláde umožnili tvrdiť, že Teherán bol v pozadí celého povstania. Hneď po začiatku demonstrácii Chamenei vyjadril bahrajnským šiítom morálnu podporu „proti represívnej sunnitskej vláde“. (Abdo, 2013, s. 13) Kráľ Hamad zas vítal jednotky Saudskej Arábie a UAE na území Bahrajnu a s nadšením vyhlásil, že bolo zmarené zahraničné sprisahanie, čo bola ďalšia narážka na Irán. (Abdo, 2013, s. 13)

Iránskou stratégiou doteraz bolo držať sa v úzadí a nezasahovať, keďže sa udalosti vyvíjali v jeho prospech. Saudská intervencia v Bahrajne len vylepšila jeho imidž. Teherán sa mohol prezentovať ako ochranca demokratických práv bahrajnských šiítov. Na druhej strane, Spojené štáty sklamali nádeje protestujúcich bojujúcich za svoje práva a slobody, pretože zlyhali a nedokázali bahrajnskú a saudskú vládu presvedčiť, aby si s protestmi poradili mierovými prostriedkami, a nie silou. V očiach mnohých Bahrajňanov sú Spojené štáty len komplicom Saudskej Arábie v násilnom potlačení povstania a udržiavaní sunnitskej rodiny pri moci.

Vďaka iránskej, hoci oficiálne len slovnej, podpore šiítskych protestujúcich a saudskému priamemu zásahu v prospech sunnitskej vládnucej rodiny sa z bahrajnských protestov stalo dejisko vojny cez prostredníkov medzi dvomi regionálnymi mocnosťami na Blízkom východe.

Saudská Arábia vníma povstanie vedené šiítmi ako priamu hrozbu pre svoju vlastnú bezpečnosť. V Saudskej Arábii žije len 10 až 15 percent šiítov, teda približne dva milióny. Sú však situovaní do oáz al-Hasa a Qatif vo Východnej provincii, kde sa nachádza aj väčšina saudských ropných zásob. (Nasr, 2006, s. 236) Úspech šiítov

v povstaní v Bahrajne by mohol inšpirovať saúdsko-arabských šiítov, aby sa zmobilizovali s podobnými požiadavkami ekonomickej, politickej a sociálnej rovnocennosti. Bahrajnské povstania už aj reálne už inšpirovali protesty v Saudskej Arábii. Napríklad v meste Qatif, vo Východnej provincii, sa zhromaždili stovky demonštrantov, ktorí takto vyjadrili solidaritu bahrajnským šiítom, po tom ako došlo k vydaniu súdnych rozhodnutí proti bahrajnským aktivistom v septembri 2012. (Anon., 2012) Okrem toho sa Saudská Arábia obáva aj možnosti tzv. „*spillover*“, teda, že by sa nepokoje z Bahrajnu rozšírili aj do ďalších sunnitských krajín. (Wehrey, Jones a Sadjapour, 2013)

Saudská Arábia, ako samozvaná bašta stability a konzervativizmu, sa bojí akejkol'vek zmeny politických štruktúr alebo rovnováhy moci na Blízkom východe a cíti sa ohrozená perspektívou vzniku reprezentatívnej demokracie neďaleko svojich hraníc, ktorá by dala politickú rovnoprávnosť bahrajnským šiítom a vytvorila tak možnosť pre Irán, aby získal nového spojenca.

Strategický význam Bahrajnu pre Saudskú Arábiu v prvom rade vyplýva z ich geografickej blízkosti. Bahrajn leží len 25 kilometrov od pobrežia Saudskej Arábie. Obe krajiny sú pritom spojené mostom s názvom *King Fadh Causeway*. Neďaleko Bahrajnu sa nachádzajú saúdske ropné polia (Ghawar, Abqaiq, Abu Safah, Qatif a Berri), ropné terminály (Ras Tanura, Al Juaymah), zariadenia na spracovanie ropy v Abqaiq a taktiež veľmi dôležité zariadenia na úpravu ropy v Qurayyah. Aj čo i len malá šanca, že by sa Irán mohol zmocniť kontroly územia tak blízko k týmto zariadeniam predstavuje pre Saudskú Arábiu hrozbu. (Oil Drum, 2012) Bahrajn navyše dostáva približne 150 000 barelov ropy denne z pobrežného ropného poľa Abu Safah, ktoré spravuje saúdska ropná spoločnosť Aramco Oil podľa dohody starej desiatky rokov. Výnosy z tohto ropného poľa v roku 2010 tvorili približne 70 percent príjmov bahrajnského štátneho rozpočtu v roku 2010 a 80 percent celkovej ropnej produkcie Bahrajnu. (Galani, 2012)

Po spomínanom moste *King Fadh Causeway* prechádzajú ročne milióny Saudov, ktorí jazdia do Bahrajnu za uvoľnenejšou atmosférou a menej reštriktívnou spoločnosťou, vďaka čomu sa ustálilo sa slovné spomenie „Čo sa stane v Maname, ostane v Maname.“ (Oil Drum, 2012)

V máji 2012 prišla Saudská Arábia s návrhom na Úniu v Zálive (angl. *Gulf Union*)¹⁷, ktorá mala zahŕňať členské štáty GCC a mala monarchie ochrániť pred vlnou nepokojov, ktorá sa ženie Blízkym východom. (Knickmeyer a Delmar-Morgan, 2012) Taktiež však táto únia mala byť aj akýmsi ochranným múrom pred hrozbou, ktorú pre Saudskú Arábiu predstavuje Irán. Jedinou krajinou GCC, ktorá otvorene projekt Únie v Zálive podporovala bol Bahrajn, resp. jeho sunnitskí vládcovia. Medzi šiítskym obyvateľstvom vypukli protesty proti tesnejšej únii. Irán označil tento pokus o politickú a ekonomickú úniu s Bahrajnom za de facto anexiu. Napríklad aj Spojené arabské emiráty vyjadrili obavy, že navrhovaná únia by zverila priveľa moci do rúk Saudskej Arábie. Lídri krajín GCC napokon tento plán v júni 2012 odložili na neurčito. (Faheem a Kirkpatrick, 2012)

Bahrajn je taktiež dôležitým americkým spojencom. Preto majú USA záujem udržať Bahrajn stabilný. Svoju základňu tu má americká Piata flotila (angl. *Fifth Fleet*), ktorá zaisťuje bezpečnosť prepravy ropy cez Hormuzský prieliv a ochranu amerických záujmov v regióne. Obamova administratíva preto odmietla prijať tvrdšiu líniu voči porušovaniu ľudských práv a inštitucionalizovanej diskriminácii šiítov bahrajnskou vládou. Odpoveď Západu na protesty v Bahrajne bola teda dvojznačná. Spojené štáty napríklad podporujú Iránčanov, aby sa vzbúрили proti súčasnému vedeniu krajiny, a aby sa domáhali demokracie, v prípade Bahrajnu však ostali ticho.

Piata flotila hrala kľúčovú úlohu v amerických operáciách v Iraku a Afganistane a dnes je kľúčovým elementom zadržovania Iránu. Jej prípadné premiestnenie by mohlo mať za následok posilnenie vplyvu radikálnych síl v Bahrajne, ktoré argumentujú, že Spojené štáty sa chystajú opustiť Bahrajn. Jej zrušenie by pritom poškodilo nielen americké, ale aj bahrajnské záujmy – Bahrajnu plynú z flotily ekonomické benefity sa a je to jedno z mála „nesektárskych“ miest, kde sa Bahrajncania môžu zamestnať. (Wehrey, Jones a Sadjapour, 2013)

¹⁷ Od roku 1981 do GCC nikto nepristúpil. V máji 2011 však začali byť prejednávané oficiálne žiadosti o členstvo od Jordánska a Maroka, napriek tomu, že ani jedna z týchto krajín neleží priamo v Perzskom zálive – Maroko je dokonca africká krajina. Dôležité však je, že obidva štáty sú arabskými krajinami, spojencami ostatných členov GCC a čelia problémom v súvislosti s protestmi, ktoré vyžadujú politické a ekonomické zmeny. Jordánsko by mohlo zásadným spôsobom prispieť v boji proti politickej reforme. Jordánsko ako sunnitská krajina, dokonca už poslalo 800 svojich vojakov do Bahrajnu, aby potlačili povstanie. Vojaci však operovali pod záštitou GCC, aby sa vyhli verejnému odsúdeniu za potlačanie šiítskeho povstania. Maroko by zasa potenciálne mohlo vojensky asistovať Saudskej Arábii pri potláčaní nepokojov v Jemene. (Hamdan, 2011)

4.1.4 Zhrnutie

Zdá sa, že doposiaľ situácia v Bahrajne hrá v prospech Iránu – jednak je v ohrození americká Piata flotila, vďaka čomu sa aj USA ocitli v zložitej situácii, a zároveň je napätá situácia tŕňom v oku Saudskej Arábie, pre ktorú Bahrajn predstavuje akýsi bod zlomu. Pokiaľ by došlo k zvrhnutiu rodiny al-Khalifa, a potenciálne k zmene režimu v Bahrajne z monarchie na konštitučnú monarchiu, kde by mali šiíti rovnoprávne postavenie, resp. dokonca na republiku, ako navrhujú niektoré radikálnejšie šiítske hnutia, došlo by k prehĺbeniu saudského pocitu obkľúčenia štátmi sympatizujúcimi s Iránom – v Iraku, Sýrii, Libanone, Jemene a teraz aj v Bahrajne.

Saudská Arábia by sa ocitla v blízkosti šiítskej krajiny len niekoľko kilometrov od saudského pobrežia, a navyše len niekoľko kilometrov od najvýznamnejších saudských ropných polí. Tento fakt ovplyvňuje saudskú rétoriku – situácia v Bahrajne nebýva popisovaná ako udalosť s lokálnymi dopadmi, ale v prvom rade sa hovorí o iránskom vplyve v krajine, o tom ako Irán podnecuje nepokoje v Bahrajne a celá situácia býva vykresľovaná ako sektársky konflikt. Táto politika má za cieľ jednak potlačiť ľudové povstanie a zároveň získať regionálnu a medzinárodnú podporu proti iránskej hrozbe v Bahrajne.

Potlačenie šiítskeho povstania bolo doteraz najbližšie k násilnej konfrontácii, ako sa Irán a Saudská Arábia vo svojej modernej histórii dostali. Saudská Arábia vyvíja tlak na Bahrajn, aby nerobil ústupky šiítskej opozícii, ktorú prepojuje s Iránom. Ak sa vzťahy medzi Iránom a Saudskou Arábiou ďalej vyostria, zhoršia sa aj vyhliadky bahrajnských šiítov.

Saudská Arábia bude naďalej podporovať rodinu al-Khalifa. Je možné, že šiítom budú spravené malé ústupky, ale zásadnú reformu či zmenu režimu očakávať nemožno.

Je nepravdepodobné, že by režim v Bahrajne padol. V hre sú príliš dôležité záujmy nielen Saudskej Arábie, ale aj Spojených štátov. Ak by došlo k zvrhnutiu režimu v Maname, Spojené štáty by prišli o svoju námornú základňu, ktorá je dôležitým strategickým bodom v čase, keď sa USA pokúšajú zadržiavať Irán. Navyše, Saudská Arábia by nenechala len pár kilometrov od svojho pobrežia vzniknúť režim vedený šiítmi a s potenciálnym prepojením na Irán, čo aj demonštrovala násilným potlačením povstania neozbrojených protestujúcich.

Na druhej strane však žiadna vidina zlepšenia situácie či konca náboženskej diskriminácie môže spôsobiť radikalizáciu určitej skupiny šiítov. Tým pádom rastie aj

potenciál pre rast iránskeho vplyvu medzi nespokojnými bahrajnskými šiítmi. Ani jedna zo skupín reprezentujúcich týchto šiítov nemá v súčasnosti záujem založiť v Bahrajne teokratický režim podobný tomu iránskemu, čo však nevylučuje možnú spoluprácu šiítських opozičných hnutí s Teheránom.

4.2 Jemen

Jemen je geograficky situovaný v južnej časti Arabského polostrova. Na severe susedí so Saudskou Arábiou, na východe s Ománom a na jeho južnom pobreží sa nachádza Adenský záliv a Arabské more. Má teda strategickú polohu, hlavne s ohľadom na energetickú bezpečnosť, keďže Adenským zálivom denne prechádzajú stovky tankerov s ropou z Perzského zálivu.

S HDP per capita len 2200 dolárov sa Jemen radí medzi najchudobnejšie krajiny sveta. 45 percent populácie Jemenu žije na hranici chudoby. Ďalším z problémov, ktorým Jemen musí čeliť je značný populačný tlak – 63 percent obyvateľstva má menej ako 25 rokov a z toho polovica je nezamestnaná. (CIA World Factbook, 2013e a Büchs, 2011)

Tieto zlé sociálne a ekonomické podmienky sú dlhodobo využívané rôznymi externými silami, ako napríklad al-Káidou, ktorá tu údajne má svoje tréningové tábory. Jemenská revolúcia len ďalej oslabilu moc centrálnej vlády a tým sa vytvorili podmienky pre posilnenie vplyvu vonkajších aktérov, a to nielen al-Káidy, ale predovšetkým regionálnych mocností, Iránu a Saudskej Arábie. Dá sa však v Jemene hovoriť o vojne cez prostredníkov medzi Saudskou Arábiou a Iránom?

4.2.1 Sféra vplyvu Saudskej Arábie

Jemen a Saudská Arábia zdieľajú dlhú priepustnú hranicu a Jemen je v podstate jediným štátom z krajín Zálivu, ktorý by mohol ohroziť saudské snahy o nadvládu Arabského polostrova. Saudská rodina dlhodobo zastáva politiku podporujúcu rozdelenie Jemenu. Kráľovi Saudovi sa dokonca pripisuje výrok: „*Arábia bude šťastná len vtedy, ak bude Jemen nešťastný.*“ (Beránek, 2007, s. 184)

Už na začiatku 20. storočia, keď bola Saudská Arábia obklopená územiami spadajúcimi pod britskú správu, obrátila svoje expanzionistické snahy na Jemen. Keď však hrozilo, že sa Ibn Saud zmocní celého jemenského pobrežia a ohrozí tak aj Aden, Veľká Británia aj Taliansko poslali do oblasti svoje loďstvo. Saudský kráľ sa následne stiahol a podpísal Taifskú dohodu, na ktorej základe získal Nadžrán a Asír, ale prišiel o ostatné územné zisky. Po zvrhnutí jemenskej monarchie v roku 1962 a rozdelení krajiny Saudská Arábia podporovala republikánsky sever proti marxistickému juhu,

ktorý získal nezávislosť po britskom odsune z Adenu v roku 1967. Južný Jemen bol vtedy premenovaný na Ľudovo-demokratickú republiku Jemen. Saudská podpora bola však poskytovaná len do takej miery, aby udržala Severný Jemen slabý a nejednotný.

Na území Severného Jemenu zas došlo k saudsko-egyptskej vojne. Egypťskí vojaci hrozili vpádom na územie Saudskej Arábie a pripojením Asíru a Nadžánu späť k Jemenskej republike. Saudská armáda bola však v tejto dobe nespoľahlivá a kráľ Fajsal bol preto nútený zavolať si na pomoc Spojené štáty. (Beránek, 2007, s. 184) Strety pokračovali až do Násirovej porážky v Šesťdňovej vojne v roku 1967.

V roku 1990 sa Alimu Abdulláhovi Salehovi, ktorý vládol Severnému Jemenu, podarilo zjednať dohodu medzi severom a juhom, a Jemen bol zjednotený. Jemen sa po svojom zjednotení a po tom, čo sa na jeho území boli objavené ložiská ropy, stal strategicky významným štátom. No už v roku 1994 vypukla medzi severom a juhom občianska vojna. Saudská Arábia sa počas nej pridala na stranu separatistov v Južnom Jemene. Vojna napokon skončila ich porážkou a Saleh obnovil svoju kontrolu nad severom i juhom Jemenu.

K zlepšeniu vzťahov so Saudskou Arábiou došlo po roku 2000, kedy bola podpísaná nová hraničná dohoda v Džidde. Jemen získal asi 43 tisíc kilometrov štvorcových územia v problematickej oblasti a štyri ostrovy v Červenom mori. (Beránek, 2007, s. 185) Najvýznamnejším bodom sváru medzi Saudskou Arábiou a Jemenom je napriek tomu stále ich spoločná hranica. Jemenská vláda hraničné územie nemá pevne pod kontrolou a bežne cez túto hranicu dochádza k pašovaniu zbraní a islamských radikálov. (Peterson, 2011)

Saudská Arábia v Jemene demonštruje svoju vojenskú, ekonomickú, ale aj mäkkú moc. Čo sa týka vojenskej moci, Saudská Arábia Jemen stále považuje za hrozbu. Svedčí o tom aj fakt, že na svojej južnej hranici udržuje početnú armádu. Okrem toho na hranici s Jemenom bolo postavené nové vojenské zariadenie v Džizane. Tieto vojenské základne boli použité napríklad pri ofenzíve na hutských rebelov, o ktorých bude reč neskôr.

V súčasnosti v Saudskej Arábii žije takmer milión jemenských občanov. Tento fakt dáva Saudskej Arábii možnosť presadzovať aj svoju ekonomickú moc. Jemenčania sú tradične v Saudskej Arábii lacnou pracovnou silou. Po tom, čo Jemen podporil Saddáma Husajna po invázii Kuvajtu v roku 1990, Saudská Arábia z krajiny vyhostila milión jemenských robotníkov. Tento fakt zakceleroval ekonomickú krízu v Jemene, ktorá následne prispela k vypuknutiu jemenskej občianskej vojny v roku 1994. Podobná

situácia nastáva aj dnes. V dôsledku legislatívnych zmien v saudskom zákonníku práce sa odhaduje, že krajinu musí denne opustiť až 2 000 Jemenčanov. (Black, 2013)

V rámci mäkkej moci Saudská Arábia ovplyvňuje dianie v Jemene hlavne prostredníctvom svojich náboženských emisárov alebo Jemencov, ktorí získali vzdelanie na saudských náboženských univerzitách. Saudská prítomnosť v Jemene je patrná hlavne od 70. rokov, kedy jej ropné bohatstvo umožnilo financovať celú škálu tzv. „vedeckých inštitútov“ (*al-maáhid al-ilmija*), paralelného vzdelávacieho systému, ktorý hlavný dôraz kladie na náboženské predmety. Jedným z hlavných náboženských duchovných bol šejch Muqbil al-Wádií, ktorý umrel v roku 2001. Podieľal sa na kampani proti odlišným formám islamu. Jeho študenti, ktorí sami seba nazývajú saláfisti, sú rozšírení po celom Jemene. Jemenskí stúpenci Abd-al Wahhábovho učenia sú združení hlavne okolo hnutia *Isláh* (Reforma) a ich hlavným záujmom je často násilný boj proti zajdovskému vyznaniu a jeho vodcovským postavám. (Beránek, 2007, s. 186)

Okrem udržiavania vzťahov so sunnitskými náboženskými elitami v Jemene udržiavala Saudská Arábia dobré vzťahy aj s dlhoročným prezidentom Salehom. Keď v roku 2011 vypukli prodemokratické protesty, ktoré žiadali Salehove zvrhnutie a vyvrcholili v pokuse o atentát, bola to práve Saudská Arábia, kde sa Saleh uchýlil. Po mesiacoch protestov sa zo Saleha stala skôr hrozba pre stabilitu, než jej garancia. Saudská Arábia si toho bola vedomá, a preto v rámci Rady pre spoluprácu v Zálive sprostredkovala prechod moci od Saleha k jeho dlhoročnému zástupcovi Abd-Radu Mansourovi Hadimu, ktorý bol zvolený vo voľbách vo februári 2012, na funkčné obdobie dva roky. (Haykel, 2011) Pod záštitou GCC bol taktiež zorganizovaný Národný dialóg, konferencia pre zjednotenie krajiny po Arabskej jari. Proces naštartovaný v Národnom dialógu by mal dosiahnuť svoj kulminálny bod v roku 2014, kedy by mali prebehnúť prezidentské i parlamentné voľby, a taktiež by mala byť prijatá nová jemenská ústava. (Anon., 2013)

Ako vyplýva z predošlých odstavcov, Jemen bol od svojho zjednotenia sférou vplyvu Saudskej Arábie. Vyplývalo to nielen z ich geografickej blízkosti, ale aj zo strategického významu Jemenu a ekonomického prepojenia medzi oboma krajinami. S vzostupom Iránu ako regionálnej mocnosti sa však spája aj jeho vôľa prejavovať svoju moc aj za svojimi sférami vplyvu. V Jemene sa mu naskytla jedinečná príležitosť získať nového spojenca na hranici so svojím regionálnym rivalom.

4.2.2. Iránska hrozba v Jemene

Korupcia v Jemene je značná a elity zo Severného Jemenu dostávajú najlepšiu prácu aj pozemky. Štát nebol schopný vytvoriť si monopol moci voči kmeňovej štruktúre jemenskej spoločnosti. Juh krajiny je dodnes domovom silného secesionistického hnutia s názvom Hirak. Na severe krajiny na druhej strane, v provincii Saada, má štát problémy s hutskými rebelmi, ktorí sa zasadujú proti marginalizácii svojho regiónu. Tieto nepriaznivé sociálne podmienky a politický chaos vytvorili živnú pôdu pre interferenciu zo strany Teheránu.

Hutskí rebeli zohrávajú centrálnu úlohu vo vzťahu s Iránom. Húti sú zajdistickým klanom, ktorý patrí k šiítskej sekte islamu, a sú teda prirodzeným kandidátom na spojenca Iránu. Zajdisti uznávajú len päť imámov, na rozdiel od väčšiny šiítov, ktorí ich uznávajú dvanásť. Kvôli náboženskej príslušnosti hutských rebelov by sa dal ich konflikt s centrálnou vládou vnímať aj ako konflikt šiítskej (resp. zajdistickej) menšiny a sunnitskej väčšiny.

Povstanie hutských rebelov začalo na prelome rokov 2003 a 2004 protestmi proti americkej invázii do Iraku. Povstalcov viedol Husajna al-Huthi (niekde aj *al-Houthi*), zajdistický náboženský vodca a bývalý poslanec v jemenskom parlamente. Podľa neho bolo napokon pomenované celé povstalecké hnutie. V septembri 2004 bol zavraždený. Jeho bratia Abdulmalik a Yahya sa následne dostali do vedenia povstalcov. Došlo k čiastočnému upokojeniu situácie, ale hutské povstania majú tendenciu opakovanie sa objavovať, hoci s menšou intenzitou než dosiahli na svojom vrchole, na prelome rokov 2003 a 2004.

Hutskí rebeli obviňujú jemenskú vládu, že ich provinciu sociálne a hospodársky znevýhodňuje. Čo sa týka náboženstva, vadí im, že predovšetkým saudská vláda v Jemene podporuje ultrakonzervatívne saláfistické sily. Saláfisti neuznávajú šiízmsus ako súčasť islamu a šiítov označujú za neveriacich. (Büchs, 2011) Nejde však len o náboženské spory, ale aj o stratenú moc. Zajdisti vládli Severnému Jemenu takmer tisíc rokov, až do pádu monarchie v roku 1962. Často bývajú obviňovaní, že chcú zriadiť zajdistický imamát.

V auguste 2009 podnikla jemenská vláda ofenzívu voči šiítskym rebelom v severnej provincii Saada. Ofenzíva niesla meno „*Scorched Earth*“, teda „obhorená zem“. Tento vnútroštátny konflikt 4. novembra 2009 získal aj medzinárodnú dimenziu, keď došlo k pohraničným zrážkam medzi hutskými rebelmi a saudskou armádou,

pričom Saudská Arábia niekoľko dní na to začala s anti-hutskou ofenzívou. (Harrer, 2009)

Abdel-Majid al-Zindani, najvýznamnejší jemenský sunnitský klerik, následne obvinil Irán z podpory hutských rebelov a šírenia šiítskej ideológie v Jemene. (Black, 2009) Obvinenia, že Irán podporuje hutských rebelov sa vyskytovali už aj predtým, hlavne zo strany Saudskej Arábie. Dnešná situácia sa však zdá byť iná. Dokonca aj americkí predstavitelia, ktorí predtým zamietali všetky obvinenia len ako propagandu dnes hovoria, že existujú dôkazy o iránskom vmiešavaní do jemenských záležitostí a podpory hutských rebelov. (Schmitt, 2012)

Zdá sa, že Irán v posledných rokoch zvýšil svoje dodávky zbraní jemenským rebelom. Zbrane aj tréning mali byť údajne zabezpečené jednotkami Quds. Dodávky zbraní ale nie sú také veľké v porovnaní s množstvom zbraní, ktoré sa už v Jemene nachádzajú. Dôležité sú však v zmysle, že umožňujú Iránu kupovať si vplyv. Zároveň demonštrujú, aký význam Irán tomuto regiónu pripisuje. (Peterson, 2011)

Saudská aj jemenská vláda obviňujú Irán, že tajne dovážal zbrane na pobrežie Červeného mora. V októbri 2009 jemenské námorné jednotky údajne zadržali iránske pravidlo, ktoré prevážalo zbrane. Ako reakcia na to Saudská Arábia zaviedla námornú blokádu pozdĺž pobrežia červeno-morského pobrežia severného Jemenu v snahe odstrihnúť hutských rebelov od ich dodávok zbraní. Irán následne varoval Saudskú Arábiu, aby sa nevmiešavala do jemenských záležitostí a v novembri 2009 vyslal svoje vojenské lode do Adenského prielivu. Oficiálnym dôvodom vyslania lodí bola ochrana tankerov pred útokmi pirátov. Vyslanie iránskych lodí sa však konalo súbežne so saudskou blokádou jemenského pobrežia a začiatkom saudského útoku proti hutským rebelom. Irán bol preto obvinený, že sa jednalo len o napínanie svalov a vyslanie signálu Saudskej Arábii, aby ukončila akcie proti hutským rebelom. (Anon., 2009d)

Okrem toho jemenská štátna tlač tvrdí, že hutskí rebeli boli trénovaní v eritrejských kempoch, ktoré tam prevádzkuje Irán. (Shaheen, 2010) Spomína sa taktiež aj fakt, že zakladateľ hnutia, Husajn al-Huthi, predtým než umrel, pravidelne navštevoval iránske mesto Kóm, jedno z najsvätejších šiítskych miest. Ani jedno z vyššie uvedených obvinení však nebolo potvrdené a Irán odmieta akúkoľvek účasť na hutských povstaniach.

Taktiež sa vyskytli ďalšie obvinenia, že hutskí rebeli sú trénovaní Hizballáhom, a že Ali Salem al-Beidh, bývalý prezident Južného Jemenu, v novembri 2009 tajne navštívil Bejrút, aby získal podporu pre hutských rebelov u Hizballáhu v snahe oslabiť

jemenskú centrálnu vládu. Predstavitelia Hizballáhu túto návštevu popreli. (Towayan, 2009)

Irán sa nepokúša rozšíriť svoj vplyv len na severe krajiny. Na juhu Jemenu mal Irán záujem stať sa spojencom secesionistického hnutia Hirak. Aktivisti z Hiraku spočiatku s Iránom spolupracovali, pretože sa nenašiel nikto iný, kto by bol ochotný s týmto hnutím kooperovať. Irán si však stanovil kľúčovú podmienku, na ktorú už hnutie Hirak nebolo ochotné pristúpiť – údajne totiž trval na tom, aby dodávky zbraní ostali pod kontrolou hútskych rebelov v severnom Jemene. (Ghait, 2012)

Irán našiel v Jemene ideálne prostredie pre rozširovanie svojho vplyvu na Blízkom východe. Jemen je krajinou s nedostatkom štátnej kontroly, a to hlavne po páde starého režimu. Prečo sa však Irán tak intenzívne v Jemene angažuje práve v posledných rokoch? Irán už dlhšiu dobu čelí tlaku medzinárodného spoločenstva, aby zastavil svoj jadrový program, ktorý Izrael považuje za existenčnú hrozbu. Izrael dal už viackrát prehlásiť, že v prípade, že Teherán získa jadrové zbrane, Izrael siahne po konvenčných prostriedkoch a iránske jadrové zariadenia zbombarduje. V prípade, že by došlo k takémuto útoku, by Jemen mohol slúžiť ako základňa pre iránsku odvetu.

Jeden z najbližších spojencov Iránu, Assadov režim v Sýrii, dnes čelí tlaku povstalcov i medzinárodného spoločenstva, a nie je isté ako dlho ešte dokáže odolávať. V súvislosti s udalosťami v Sýrii teda Irán potrebuje nového spojenca, resp. nového prostredníka. Hútski rebeli sa javia ako ideálny kandidát. Jedná sa totiž o skúsených guerillových bojovníkov. Rovnako dôležitá je ich poloha na saudskej hranici. V roku 2009 už viedli so Saudskou Arábiou krátku vojnu a pravdepodobne by opäť mohli byť použítí ako prostredník Iránu vo vojne proti Saudskej Arábii.

Irán dúfa, že bude môcť Jemen použiť ako nástroj nátlaku na Saudskú Arábiu, ako aj iné sunnitské krajiny na Arabskom polostrove. Podľa Schmitta a Wortha (2012), jeden prominentný kmeňový vodca v provincii Jawf v Jemene, Abdulláh al-Jumaili, sa vyjadril, že Húti už v Jemene nebývajú nazývaní Húti, ale stúpenci Iránu.

Geostrategická poloha je najväčšou devízou Jemenu. Okrem spomínanej spoločnej hranice so Saudskou hranicou má Jemen prístup k strategickým vodným cestám. Ak by Irán získal prostredníctvom Jemenu kontrolu nad týmito námornými cestami, mohol by prostredníctvom nich vyvíjať tlak nielen na Saudskú Arábiu, ale aj na Spojené štáty, resp. celé medzinárodné spoločenstvo.

Adenský záliv je dôležitou historickou námornou cestou do a z Perzského zálivu a Indického oceánu. Zároveň je centrálnym bodom medzinárodnej tankerovej dopravy. Má kľúčový význam pre dodávky ropy do celého sveta. Úžina Bab el-Mandeb je tiež strategicky dôležitá, pretože spája Adenský záliv s Červeným morom a denne ňou prechádza 32 až 33 miliónov barelov ropy. Irán by tak získal prístup k Červenému moru a mohol by tak jednoducho pokračovať so svojimi dodávkami zbraní pre svojich spojencov v regióne.

Jemen je pre Irán dôležitý aj preto, aby mohol ďalej demonštrovať svoju regionálnu dominanciu. Irán chce ukázať, že bez neho jednoducho nie je možné riešiť problémy v Jemene. Čím bude Irán v Jemene vplyvnejší, tým jednoduchšie sa mu bude vyvíjať tlak na svojich nepriateľov – prostredníctvom hutských rebelov na saudskej hranici a prostredníctvom kontroly strategických úžin v podstate na celý svet, vďaka moci ovplyvňovať svetové dodávky ropy. To, že Irán túto moc má, dokázal napríklad prostredníctvom hrozieb, že zablokuje Hormuzský prieliv.

4.2.3 Zhrnutie

V súčasnej situácii v Jemene sa dá vyzorovať veľa podobností s Bahrajnom. V obidvoch krajinách sú šiíti podporovaní Iránom a sunniti podporovaní Saudskou Arábiou. V Bahrajne už vojna cez prostredníkov prebehla a jej kulmináčnym bodom bol zásah Saudskej Arábie prostredníctvom Rady pre spoluprácu v Zálive vo februári 2011, vďaka ktorému bolo potlačené šiítske povstanie. Politickí aktéri v Jemene sú však početnejší, autonómnejší a viac militarizovaní než v Bahrajne. (Haykel, 2011) Z tohto dôvodu je pravdepodobné, že taktiky použité v Bahrajne, ako napríklad spomínaný zásah Saudskej Arábie, by v Jemene nemali ten istý účinok.

Jemen sa nachádza uprostred mocenského boja medzi Iránom a Saudskou Arábiou. Saudská Arábia nemá na severe Jemenu dobrú povest'. V minulosti v tomto pohraničnom regióne zasahovala do jemensej politiky a Jemenci majú preto pocit, že Irán by mohol na severe Jemenu vyvažovať saudský vplyv. (Schmitt a Worth, 2012)

Záujmy Iránu v Jemene sa sústreďujú do strategickej oblasti – Jemen ako potenciálna vojenská základňa pre odvetný útok v prípade napadnutia iránskych jadrových zariadení Izraelom, ako základňa pre vyvíjanie tlaku na Saudskú Arábiu na jej južnej hranici, ako potenciálny nový spojenec v prípade, že Assadov režim v Sýrii padne a ako geostrategicky významný región s prístupom do Adenského zálivu.

Či bude Irán v Jemene úspešný závisí hlavne od hnutí, na ktoré sa koncentruje. Hutský rebeli budú pravdepodobne naďalej využívať iránsku finančnú pomoc a dodávky zbraní. Na druhej strane ale hnutie Hírak pravdepodobne nebude ani v budúcnosti ochotné spolupracovať so šiítmi zo severu. Jemenský povstanci sú však dostatočne vyzbrojení aj bez iránskych dodávok zbraní. Proaktívna zahraničná politika Iránu smerom k Jemenu je ale napriek tomu významným signálom, že Irán hľadá nových spojencov, a že sa chce presadiť ako regionálna mocnosť.

Na druhej strane, Saudská Arábia sa prezentuje ako ochranca sunnitov. 80 percent populácie Jemenu sú sunniti, zvyšných 20 percent tvoria šiítski zajdisti. Saudská Arábia preto považuje ochranu jemenských sunnitov za svoju morálnu povinnosť. Preto bude aj naďalej vyvažovať iránsku hrozbu v Jemene. Saudská Arábia sa v minulosti pokúšala udržiavať jemenskú centrálnu moc slabú a politických aktérov rozdelených. Bola to však práve slabosť centrálnej moci, ktorá umožnila Iránu vylepšiť svoje postavenie v Jemene a získať nových spojencov.

Jediné, čo môže priniesť do Jemenu stabilitu je prijateľná alternatíva k prezidentovi Salehovi, ktorý bol z krajiny vyhostený po krvavých protestoch. Dohoda zjednaná Saudskou Arábiou a Spojenými štátmi mu umožnila získať amnestiu a krajinu opustiť. Saleh nahradený svojim dlhoročným zástupcom Abd-Rabbu Mansour Hadim. Hadi bol pritom jediným kandidátom. Za prezidenta bol zvolený len na dva roky, ďalšie voľby sa teda budú konať už v roku 2014. Hlavne pre občanov z južného Jemenu je však jeho minulosť až príliš úzko spätá s bývalým prezidentom Salehom, a preto nepredstavuje žiadnu zmenu. (Jamjoun, 2012)

Hadi bude čeliť viacerým vážnym problémom, ako napríklad zlej ekonomickej situácii, rivalite v rámci armády, kde Saleh do kľúčových postov vymenoval členov svojej rodiny, prítomnosti al-Káidy v krajine, kmeňovej rivalite, secesionistickému hnutiu na juhu a hutským povstalcami na severe. Či Jemen nájde vnútornú stabilitu sa definitívne ukáže až po voľbách v roku 2014. Jeho budúcnosť bude dovedy nepochybne závisieť aj od externých okolností, akými je napr. rivalita Iránu a Saudskej Arábie.

4.3 Libanon

Po Prvej svetovej vojne Francúzsko získalo mandát nad severnou časťou provincie Otomanskej ríše s názvom Sýria. V roku 1920 z tejto provincie vyčlenili Libanon, ktorý potom v roku 1943 získal nezávislosť. (Smith, 2006, s. 62) Libanon je štátom, ktorý má volatilitu v sebe hlboko zakorenenú. Svetové aj regionálne mocnosti jeho územie viackrát využili ako bojisko, jednak kvôli slabosti centrálnej moci v Libanone, ale aj kvôli jeho strategickej polohe medzi Izraelom a Sýriou.

Krajinu od roku 1975 do 1990 pustošila občianska vojna, ktorá zvykne byť niekedy trefne nazývaná aj „vojna iných v našej krajine“. (Aziz, 2013) Počas tejto vojny bolo do Libanonu vyslaných 16 tisíc sýrskych vojakov. Juh Libanonu zároveň od roku 1982 okupoval aj Izrael, ktorý sa z krajiny stiahol v máji roku 2000. V septembri 2004 prešla Bezpečnostnou radou OSN rezolúcia číslo 1559, ktorá vyzvala Sýriu, aby sa stiahla z Libanonu a skončila s vmiešavaním sa do libanonskej politiky. Táto rezolúcia posmelila niektoré skupiny v Libanone, aby žiadali odchod sýrskych jednotiek z Libanonu. Vražda bývalého libanonského premiéra Rafika Haririho vo februári 2005 viedla k veľkým demonštráciám v Bejrúte proti sýrskej prítomnosti v Libanone, tieto demonštrácie vošli do dejín pod názvom „Cédrová revolúcia“. Sýria stiahla zvyšok svojich vojenských jednotiek v apríli 2005. (Haddad, 2013)

Štátna moc je v Libanone rozdelená medzi jednotlivé náboženské skupiny. Možno hovoriť o tzv. konfesionálnom rozdelení moci – premiér musí byť sunnitský moslim, prezident maronitský kresťan a predseda parlamentu šiítsky moslim. Situáciu v Libanone však komplikuje fakt, že dve najväčšie moslimské skupiny, sunniti a šiíti, sú spojencami konkurenčných zahraničných vlád. Šiíti, ktorých v Libanone zastupuje prevažne Hizballáh, sú spojencom Iránu a Sýrie. Sunniti, na druhej strane, sú naklonení Saudskej Arábii. (Saman, 2012)

4.3.1 Postavenie šiítov v Libanone

Na rozdiel od iných arabských štátov, ako napríklad Bahrajn, Kuvajt a Irak za Saddáma Husajna, šiíti v Libanone boli prvými v arabskom svete, ktorých identita bola uznaná. (Abdo, 2013, s. 34) V dvadsiatom storočí boli však libanonskí šiíti ekonomicky

najviac znevýhodnenou skupinou v Libanone. Až do 60. rokov 20. storočia boli libanonskými šiítmi prevažne sluhovia a neexistovala medzi nimi žiadna stredná vrstva.

Zlepšenie postavenia libanonských šiítov nastalo po príchode Musa al-Sadra, iránskeho klerika narodeného v meste Kóm, ktorý prišiel do Libanonu v 60. rokoch, aby duchovne viedol šiítsku komunitu. Založil hnutie s názvom Prápory odboja (angl. *Battalions of the Resistance*), ktoré sa stalo známe pod skratkou Amal, čo po arabsky tiež znamená nádej. (Nasr, 2006, s. 141) Takisto ako Hizballáh o 23 rokov neskôr, Amal priniesol šiítskej komunite jednotu prostredníctvom budovania škôl, nemocníc a poskytovaním ďalších služieb pomohol zvýšiť sociálnu a politickú kohéziu v rámci šiítskej komunity. Na rozdiel od Hizballáhu sa však Sadr pri financovaní Amalu spoliehal na lokálne zdroje, a nie na iránsku podporu. Sadr zmizol v auguste 1978 spolu s jeho dvomi spoločníkmi a jedným novinárom. Odišli do Líbye, aby sa stretli s predstaviteľmi líbyjskej vlády. Predpokladá sa, že Muammar Kaddáfí nariadil Sadrovu vraždu, ale to je len jedna z viacerých konšpiračných teórií. (Nasr, 2006, s. 113)

Chomejmú údajne prekážala Sadrova umiernená politická pozícia a jeho odpor voči iránskemu teokratickému modelu, ktorý Chomejní v roku 1979 zaviedol v Iráne. Irán sa preto rozhodol v Libanone vybudovať vlastnú politickú silu, Hizballáh. Ideálna príležitosť sa mu naskytla v roku 1982, keď sa Izrael omeškal s odsunom svojich vojakov z juhu Libanonu a začal presadzovať svoju autoritu nad šiítskymi mestami a dedinami. V dôsledku toho vzrástol šiítsky odpor. Šiítski klerici, ako napríklad Mohamed Husajn Fadlalláh a Mohamed Mahdí Shamsuddin volali po šiítskom džiháde voči Izraelu. S intenzifikáciou konfliktu sa od Amalu odčlenil Islamský Amal, z ktorého sa postupne vyformoval dnešný Hizballáh. (Nasr, 2006, s. 142)

Vo októbri 1989 došlo medzi bojujúcimi libanonskými frakciami k podpisu Taifskej dohody. Do tej doby šiíti získali dostatok moci, aby kodifikovali svoje postavenie v rámci libanonského konfesijného systému. Po prvýkrát od získania nezávislosti od Francúzska, ktorí dali neproporčnú silu kresťanským Maronitom sa moslimovia dostali do rovnocenného postavenia s kresťanmi. Taifská dohoda navyše vyžadovala demilitarizáciu libanonských ozbrojených jednotiek. Hizballáh dostal výnimku, pretože bojoval proti Izraelu na juhu Libanonu. Tento fakt demonštroval, že legitímnosť Hizballáhu bola sčasti založená na jeho úlohe vodcu odporu voči Izraelu a jeho spojencom. Z Hizballáhu sa vďaka tejto výnimke stala najsilnejšia politická sila v Libanone.

Úspech šiítov v Libanone je výnimočný a neaplikovateľný na iné arabské štáty, pretože bol spôsobený jedinečnými podmienkami – externým zásobovaním zbraňami z Iránu a Sýrie, právnym dokumentom v podobe Taifskej dohody, ktorá inštitucionalizovala šiítsku politickú moc a jasne definovaným nepriateľom vo forme Izraelu, ktorý zjednocuje šiítov a dáva zmysel existencii Hizballáhu. Ďalším významným faktorom bola aj existencia efektívnych šiíjskych lídrov, ako napríklad Musa al-Sadr (zakladateľ Amalu), Nabi Berri (predseda parlamentu z Amalu) a Hassan Nasrallah (vodca Hizballáhu). (Abdo, 2013, s. 39)

Úspech Hizballáhu v Libanone mal priamo úmerný vplyv aj na rast iránskeho vplyvu v tejto krajine a položil základ aj pre vytvorenie aliancie medzi Iránom, Sýriou a Hizballáhom. (Nasr, 2006, s. 143) Zatiaľ čo Irán podporuje Hizballáh, Saudská Arábia podporuje libanonských sunnitov. Vojna cez prostredníkov je významným faktorom nestability v Libanone. Vyvažovanie Iránu Saudskou Arábiou má v Libanone špecifickú podobu a niekedy prekračuje hranice Libanonu. Toto vyvažovanie prebieha na dvoch frontoch – podporou opozície Hizballáhu v Libanone, ale aj prostredníctvom podpory opozície voči Hizballáhu a Basharovi Assadovi v Sýrii.

4.3.2 Politické bloky v Libanone

Vyvažovanie Iránu Saudskou Arábiou v Libanone prebieha predovšetkým prostredníctvom podpory opozície Hizballáhu. V Libanone sa sformovali dva hlavné politické bloky.

*Koalícia 8. marca*¹⁸ je koalíciou viacerých libanonských politických strán. Bola vládnuou koalíciou na čele s premiérom Najibom Mikatim od júna 2011 až do 23. marca 2013. Jej názov je odkazom na 8. marec 2005, kedy v Bejrúte vypukla masová demonštrácia, ako odpoveď na Cédrovú revolúciu. Demonštrácia bola poďakovaním Sýrii za zastavenie libanonskej občianskej vojny a za pomoc so stabilizáciou Libanonu a podporu pri odpore voči Izraelu. Jedná sa teda o koalíciu pro-sýrskych strán, z ktorých najvýraznejšou zložkou je Hizballáh.

¹⁸ Do koalície 8. marca patria nasledovné politické strany a hnutia: Blok rozvoja a odporu (angl. *Development and Resistance Bloc*; jeho lídrom je Nabih Beerí, zároveň vodca Amalu), Blok vernosti odporu (angl. *Loyalty of the Resistance Bloc*; lídrom je Mohammad Raad, zahŕňa aj Hizballáh), Ľudové náserijské hnutie (angl. *Nasserite Popular Movement*; líder Usama Saad), Ľudový blok (angl. *Popular Bloc*, líder Elias Skaff), Sýrska strana Baas (angl. *Syrian Ba'ath Party*, líder Sayez Shukr), Sýrska sociálno-nacionalistická strana (*Syrian Social Nationalist Party*; líder Ali Qanso), strana Tashnaq (líder Hoviq Mekhitirian). (CIA World Factbook, 2012g)

*Koalícia 14. marca*¹⁹ je pomenovaná podľa dátumu začiatku Cédrovej revolúcie. Jedná sa o koalíciu politických strán a hnutí, ktorých spája odpor voči režimu v Sýrii a sýrskej prítomnosti v Libanone. Najvýraznejšími osobnosťami tohto bloku boli zavraždený bývalý premiér Rafik Hariri a jeho nástupca, a zároveň syn, Saad Hariri.

Rafik Hariri strávil dlhé roky v Saudskej Arábii, kde si založil vlastnú firmu a zbohatol, zároveň získal aj saudské občianstvo. Jeho syn Saad má taktiež dvojité, saudské a libanonské, občianstvo. Saudská Arábia je patrónom²⁰ hnutia vedeného rodinou Haririovcov a z vraždy Rafika Haririho viní Sýriu a Hizballáh. V máji a júni 2005 sa v Libanone konali prvé parlamentné voľby od konca občianskej vojny, bez zahraničného zasahovania. Väčšinu v parlamente získala práve Koalícia 14. marca.

Po roku 2006 však došlo k posilneniu postavenia Hizballáhu. V júli 2006 Hizballáh uniesol dvoch izraelských vojakov, čo následne viedlo k vypuknutiu 33 dní trvajúceho konfliktu s Izraelom, v ktorom umrelo asi 1 200 libanonských civilistov. Rezolúcia Bezpečnostnej rady OSN číslo 1701 ukončila tento konflikt v auguste 2006. (CIA World Factbook, 2012f)

Táto vojna je považovaná za triumf Hizballáhu. Schopnosť Hizballáhu vypáliť do Izraelu stovky rakiet mala značný vplyv na politické postavenie tohto hnutia v Libanone. Hizballáh demonštroval svoju vojenskú moc a zároveň sa preukázal ako jediné hnutie schopné postaviť sa izraelskej armáde, čo je niečo v čom arabské vlády zlyhávali viac než 60 rokov. Dôsledkom tejto vojny bolo, že Hizballáh si vytvoril heroický imidž v očiach mnohých Libanončanov. Navyše, po skončení vojny bol Hizballáh schopný zrekonštruovať časti Libanonu zničené izraelským bombardovaním, najmä na juhu Bejrútu.

Vojna s Izraelom zvýšila sebavedomie Hizballáhu do takej miery, že v roku 2008, keď vtedajší premiér Fouad Siniora zastavil súkromnú telekomunikačnú sieť (ktorá bola vitálna pre velenie Hizballáhu), vodca Hizballáhu, Nassan Nasralláh, označil tento krok za vyhlásenie vojny. Následne Hizballáh spolu s Amalom a Sýrskou nacionalistickou stranou bojoval v uliciach Západného Bejrútu, sunnitskej bašty, s vládnymi silami, ktoré napokon premohol. Boj proti Libanončanom je vec, ktorú Hizballáh tvrdil, že nikdy nespraví. (Abdo, 2013, s. 37)

¹⁹ Do koalície 14. marca patria nasledovné politické strany a hnutia: Demokratická ľavica (angl. *Democratic Left*, líder Ilyas Atallah), Hnutie za obnovenie demokracie (angl. *Democratic Renewal Movement*, líder Nassib Lahud), Blok hnutia budúcnosti (angl. *Future Movement Bloc*, líder Saad Hariri), Strana Kataeb (líder Amine Gamayel), Libanonské sily (angl. *Lebanese Forces*, líder Samir Jaja) a Tripolský nezávislý blok (angl. *Tripoli Independent Bloc*) (CIA World Factbook, 2012g)

V roku 2008 došlo teda k istému oslabeniu vplyvu Hizballáhu, no napriek tomu bola v roku 2011 zostavená nová vláda, ktorej dominoval Hizballáh a jeho spojenci. Najib Mikati, bohatý sunnitský biznismen podporovaný Hizballáhom, nahradil Saada Haririho v pozícii premiéra.

Pre Mikatiho funkčné obdobie boli príznačné tri hrozby odstúpenia. Mikati prvýkrát pohrozil svojou rezignáciou, keď Hizballáh odmietol podporiť tribunál OSN vyšetrujúci vraždu Rafika Haririho v júli 2011. Hizballáh napokon pod hrozbou Mikatiho rezignácie tribunál podporil. Špeciálny libanonský tribunál následne vystavil zatykače pre štyroch členov Hizballáhu, ktorí boli z vraždy Rafika Haririho obvinení. Do dnešných dní však nikto nebol zatknutý. (Saab, 2013)

Druhýkrát Mikati pohrozil svojou rezignáciou v októbri 2012, po tom, čo bol zavraždený rešpektovaný sunnitský šéf bezpečnosti, generál Wissam al-Hassan. (Abdo, 2013, s. 39). Al-Hassan bol lojalistom Rafika Haririho s prepojením na Saudskú Arábiu a údajne mal väzby aj na sýrsku opozíciu. Poznal mnoho štátnych tajomstiev a bol kľúčovým svedkom pri vyšetrovaní vraždy Rafika Haririho. Jeho výpoveď viedla k obvineniam členov Hizballáhu. (Saab, 2013) Jeho vražda silno ovplyvnila šiitsko-sunnitské vzťahy v Libanone. Atentát odhalil nepravie a nefunkčnosť libanonského štátu. Mnohí sunniti boli presvedčení, že Hizballáh vykonal tento útok na pokyn Iránu a Bashara al-Assada. (Abdo, 2013) Koalícia 14. marca žiadala odstúpenie vlády koalície pod vedením Hizballáhu, vrátane premiéra Najiba Mikatiho. Hizballáh z Hassanovej vraždy viní Izrael. Saudská Arábia, Katar a USA údajne Mikatiho presvedčili, aby neodstúpil, v záujme stability Libanonu. (Saab, 2013)

Tretíkrát Mikati hrozil odstúpením po tom, čo Hizballáh odmietol podporiť predĺženie funkčného obdobia Ashrafovi Rifimu, riaditeľovi Interných bezpečnostných jednotiek (angl. *Internal Security Forces*, ISF) a postavil sa proti vytvoreniu úradu na dohľad nad nadchádzajúcimi parlamentnými voľbami, ktoré sa majú konať v júni 2013. Jednalo sa o kontrolu nad informačnými službami medzi Hizballáhom (a jeho patrónmi Iránom a Sýriou) a blokom Haririovcov (a ich patrónom Saudskou Arábiou) (Saab, 2013) ISF je totiž jedinou bezpečnostnou jednotkou v Libanone, ktorá nie je pod kontrolou Hizballáhu alebo jeho spojencov. ISF pod Rifiho vedením reprezentovali jeden zo základných pilierov moci Koalície 14. marca, predovšetkým v dôsledku toho, že Hizballáh kontroluje druhú libanonskú informačnú službu, Generálne bezpečnostné

²⁰ Koalíciu 14. marca okrem Saudskej Arábie podporujú aj Spojené štáty a Francúzsko (Bakri, 2011)

riaditeľstvo (angl. *General Security Directorate*). (Barnes-Dacey, 2013) Ak by Rifiho mandát nebol predĺžený, mohol by byť nahradený osobou naklonenou Hizballáhu a Hizballáhu by sa tak podarilo získať kontrolu nad oboma libanonskými informačnými službami. Rifi bol nakoniec v apríli 2013 dočasne nahradený svojim zástupcom, Rogerom Salemom, ktorý bude vo funkcii len osem mesiacov, kým neodíde do dôchodku. (Kechichian, 2013)

Mikati v dôsledku vyššie uvedených sporov napokon rezignoval 22. marca 2013. Od jeho rezignácie sa veľa hovorilo o saudských pokusoch uzmierniť konkurenčné libanonské politické sily. Saudská Arábia bola údajne medzi medzinárodnými aktérmi, ktorí posmelili, resp. požiadali Mikatiho, aby odstúpil. Saudská Arábia hrala tiež úlohu pri výbere jeho nástupníka. Tammama Salama, ktorý bol poverený úlohou zostaviť vládu. (Aziz, 2013)

Krátko pred svojím vymenovaním Salam cestoval do Rijádu, kde sa stretol s viacerými saudskými politikmi, hlavne však s Bandarom bin Sultanom, riaditeľom saudskej informačnej služby. Líder libanonských Drúzov, Walid Jumblatt, sa vyjadril, že Bandar ho požiadal, aby vymenoval niekoho namiesto Mikatiho a on ho presvedčil, aby si Saudi vybrali Salama. (Haddad, 2013) V dôsledku týchto udalostí sa začalo hovoriť o možnosti saudského „opatrovnictva“ nad Libanom. Niektorí vravia, že zámerom Saudskej Arábie je vyplniť mocenské vákuum, ktoré v Libanone vzniklo po oslabení Assadovho režimu v Sýrii. Nech už sú dôvody a motívy akékoľvek, zdá sa, že Saudská Arábia má záujem stať sa významným hráčom v Libanone. Kráľovstvo obnovuje svoj vplyv v Libanone v čase, keď tradičný patrón Libanonu, Sýria, sa nachádza uprostred občianskej vojny. Situácia je úzko prepojená so situáciou v Bahrajne a Jemene, kde sa zas Iránu darí získať väčší vplyv medzi opozíciou voči Saudskej Arábii. (Aziz, 2013)

4.3.3 Prelievanie konfliktu v Sýrii

Sýria a Libanon majú prepletenú históriu. Sýria dlho považovala Libanon len za výtvor európskeho kolonializmu a jej jednotky boli v Libanone prítomné až do Cédrovej revolúcie v roku 2005. Väčšinu sýrskej populácie tvoria sunniti. Rodina sýrskeho autoritatívneho prezidenta Bashara al-Assada však patrí k alawitskej sekte, ktorá je odnožou šiitskej vetvy islamu, ktorá je oficiálnym iránskym štátnym náboženstvom.

Sýria spolu s Iránom podporuje libanonské šiítske hnutie Hizballáh. (Krause-Jackson a Gaouette, 2012)

V Sýrii v súčasnosti prebieha občianska vojna medzi režimom Bashara al-Assada a (prevažne sunnitskou) opozíciou voči nemu. Assad bojuje proti rebelom už od jari 2011. Iránska podpora Sýrie je jedným z hlavných aspektov, ktorý udržiava Assadov režim pri živote. Spojenectvo Iránu a Sýrie je založené na spoločných záujmoch – obom štátom vadí prítomnosť Spojených štátov na Blízkom východe, oba podporujú palestínsky odpor voči Izraelu a oba štáty mali v minulosti spoločného nepriateľa – irackého diktátora Saddáma Husajna. Sýria je zároveň kľúčovým spojencom Iránu v jeho vzťahu k Hizballáhu. Hizballáh v Libanone slúži ako nárazníkové pásmo v prípade izraelského útoku na Sýriu. Zároveň dodáva Iránu možnosť odvety v prípade izraelského útoku na jeho jadrové zariadenia.

Pádom Assadovho režimu by Irán prišiel o svojho najvýznamnejšieho blízkovýchodného spojenca a došlo by tak k prelomeniu pomyselného šiítskeho polmesiaca, ktorý sa rozpína od Iraku, Sýrie, cez Libanon až do Palestíny. Vypuknutie povstania v Sýrii je teda jedinečnou príležitosťou pre Saudskú Arábiu zaútočiť na kľúčového iránskeho spojenca a tak vyvažovať iránsku moc v krajine, kde to predtým nebolo možné. Hoci Saudská Arábia nemá schopnosť intervenovať priamo, používa svoje bohatstvo na podporu sýrskych rebelov. V prípade, že by sýrsky režim padol, k moci by sa dostala vláda, ktorá by bola spojencom Saudskej Arábie. Pád alebo značné oslabenie pro-iránskeho režimu v Sýrii by taktiež spôsobilo obmedzenie prístupu Hizballáhu k zbraniam a výrazne by posilnilo saudských spojencov v Libanone. Je preto v záujme Saudskej Arábie, aby došlo k zmene režimu v Sýrii. (Krause-Jackson a Gaouette, 2012)

Kríza v Sýrii je hrozbou pre krehkú sektársku rovnováhu v Libanone. Medzi Assadom a Hizballáhom je úzke spojenectvo. Vidina pádu Bashara al-Assada preto Hizballáh desí. Je veľmi nepravdepodobné, že vláda v Sýrii, ktorej by dominovali sunniti, aj keby nebola nepriateľská voči Iránu, by podporovala Hizballáh v rovnakej miere ako vláda Bashara al-Assada. Podpora Hizballáhu v Libanone už utrpela hlavne medzi sunnitmi, ktorí Hizballáh podporovali od vojny s Izraelom v roku 2006. Sunniti odsudzujú Hizballáh za jeho podporu Assadovi, ktorého vláda zodpovedá za smrť desiatok tisíc civilistov, prevažne sunnitov. Väčšina libanonských sunnitov sympatizuje s povstaním v Sýrii a podporuje sýrskych rebelov. Vidina úspechu sunnitov vyvolala snahy o oslabenie vplyvu Hizballáhu. Koalícia 14. marca začala vyhlasovať, že pokiaľ

bude povstanie v Sýrii úspešné, podarí sa zvrátiť aj moc Hizballáhu v Libanone. (Barnes-Dacey, 2013)

Povstanie v Sýrii nemá však vplyv len na politický diskurz v Libanone. Libanonskí bojovníci sa aktívne zúčastňujú občianskej vojny v Sýrii – či už na strane rebelov alebo Assada. Okrem toho slabú libanonskú ekonomiku ohrozuje aj prívál sýrskych utečencov. (Barnard, 2012)

Ďalším efektom povstania v Sýrii bolo vytvorenie príležitosti pre saláfistov, aby vstúpili do libanonskej politiky. Sunnitom zároveň chýba líder. Bývalý premiér Saad Hariri sa stiahol z politiky a v súčasnosti žije v Paríži. Je nepravdepodobné, že by sa do Libanonu vrátil, v dôsledku obáv o vlastnú bezpečnosť. Žiadnej inej osobnosti sa doteraz nepodarilo osloviť umiernených libanonských sunnitov.

Najvýraznejšou postavou spomedzi saláfistických klerikov je Adnan al Aroor zo Saudskej Arábie, ktorý stal mentorom saláfistických imámov v Libanone, Sýrii, ale aj iných arabských krajinách. Pravidelne sa objavuje na sýrskych televíznych stanicích a na satelitnom kanále al-Safa. Je známy kritizovaním nesunnitských menšín, hlavne šiítov, bojujúcich proti vláde na základe saláfistickej doktríny. Aroor popisuje sýrske povstanie ako boj medzi šiítmi a sunnitmi o dominanciu na Blízkom východe a zároveň ako boj proti iránskemu útlaku a nadvláde. Nasralláha obviňuje, že je len iránskou bábkou.

Saláfisti v Libanone sú na opačnej strane politického spektra ako Hizballáh a Irán a veria, že je ich povinnosťou minimalizovať vplyv Iránu v Libanone. Varujú, že Irán a Hizballáh majú v úmysle v Libanone vytvoriť teokratický režim. Šírenie saláfizmu v Sýrii a Libanone teda hrá do karát Saudskej Arábii a pomáha jej získať väčší vplyv medzi sunnitmi a tým pádom oslabovať vplyv pro-iránskych a pro-sýrskych síl.

Hizballáh je rozpoltený medzi ochranou svojich vlastných vojenských a strategických záujmov (teda potrebou udržať Assada pri moci, čo je taktiež záujmom Iránu) a udržiavaním svojej podpory medzi libanonskými šiítmi a sunnitmi. Sektárska povaha vojny v Sýrii mala za následok, že Hizballáh stratil veľkú časť sunnitskej podpory, ktorú sa mu podarilo získať v roku 2006 po úspechu vo vojne s Izraelom. Hoci šiíti aj naďalej Hizballáh podporujú, sunniti sú v rozpakoch z pozície Hizballáhu v Sýrii, berúc do úvahy, že táto občianska vojna mala za následok už viac než 60 tisíc obetí.

4.3.4 Zhrnutie

Libanon je krajinou, kde sektárstvo definovalo moderný štát. Od získania nezávislosti sa konflikty sústredili na rozdelenie na moslimov a kresťanov. Od založenia Hizballáhu došlo k rastu vplyvu šiítov v Libanone. Historické rozdelenie na moslimov a kresťanov bolo nahradené rozdelením na sunnitov a šiítov. Počas Arabskej jari vypukli v Libanone demonštrácie namierené proti sektárskej politike. Povstania počas Arabskej jari v Sýrii mali však na krajinu presne opačný vplyv, keďže libanonskí šiíti reprezentovaní Hizballáhom podporujú režim Bashara al-Assada, zatiaľ čo libanonskí sunniti sa stavajú na stranu sýrskych rebelov. Jedným z dôsledkov občianskej vojny v Sýrii bolo teda zvýšenie sektárskeho napätia v Libanone.

Iránska hrozba má však v Libanone inú formu než napríklad v Bahrajne či Jemene. Vplyv Iránu v Libanone je ohrozený prospektom pádu pro-iránskej vlády v Sýrii. A keďže je Irán zaneprázdnený situáciou v Sýrii, Saudskej Arábii sa naskytla príležitosť vyplniť dočasné mocenské vákuum v Libanone, čo demonštrovala zvýšenými snahami o angažovanie sa v libanonskej politike, podporou opozície voči Hizballáhu, šírením saláfistickej ideológie, ako aj angažovaním sa v Sýrii, kde podporuje sýrskych rebelov. Situácia v Libanone a Sýrii je úzko prepojená a Irán si nemôže dovoliť prísť o obidvoch svojich spojencov. Bude teda robiť všetko, čo je v jeho silách na udržanie režimu Bashara al-Assada pri moci, ako aj pre to, aby bol Hizballáh úspešný v nadchádzajúcich parlamentných voľbách v Libanone, ktoré by sa mali konať v júni 2013.

5 Záver

Moc je jedným z kľúčových konceptov v teórii medzinárodných vzťahov. Jej rozdelenie je však nestále a aktéri medzinárodných vzťahov musia o moc neustále bojovať, či už na globálnej alebo regionálnej úrovni. Táto diplomová práca sa zaoberala rozdelením moci na Blízkom východe – v jednom z najkonfliktnejších a najnestabilnejších regiónov súčasnosti.

Keďže je rozdelenie moci premenlivé, neustále dochádza k vzostupu či úpadku mocností. Jednou z najzaujímavejších udalostí na Blízkom východe bol práve vzostup Iránu ako regionálnej mocnosti, čo následne viedlo k zintenzívneniu súperenia medzi ním a Saudskou Arábiou. Rivalita medzi Iránom a Saudskou Arábiou však nie je na Blízkom východe ničím novým. Krajiny bývajú označované za odvekých rivalov. Záujmy týchto dvoch regionálnych mocností na seba narážajú vo viacerých oblastiach, no sú rivalmi aj z nábožensko-ideologického hľadiska. Irán je najväčšou šiítskou krajinou, Saudská Arábia je zas baštou sunnitského islamu, čo býva často využívané, či zneužívané v rámci ich mocenského súperenia. Okrem toho, krajiny odlišuje aj etnicita, Iránci sú Peržania, zatiaľ čo obyvateľmi Saudskej Arábie sú prevažne Arabi. Ich súperenie v novodobých dejinách dosiahlo dva kulmináčne body – v 70. rokoch 20. storočia a dnes.

Príčinou obnovenia rivality bol mocenský vzostup Iránu. Americká invázia do Iraku, ako aj arabské revolúcie v roku 2011 mali za následok posilnenie vplyvu Iránu na Blízkom východe, no neboli však jedinými faktormi ktoré jeho mocenskému rastu napomohli. Začiatky vzostupu Iránu ako regionálnej mocnosti sa datujú do roku 1991, kedy sa rozpadol Sovietsky zväz a Irán prišiel o súpera na severe. Následne došlo k rastu cien ropy a zemného plynu, čo prispelo k zlepšeniu ekonomickej situácie a nalialo veľké množstvo finančných prostriedkov do iránskej štátnej pokladnice. Po páde vlády Talibanu v Afganistane Irán prišiel o významného nepriateľa, rovnako ako v roku 2003, keď bol vďaka americkej invázii zosadený Saddám Husajn. Okrem týchto objektívnych udalostí k iránskeму mocenskému rastu prispel aj jeden externý faktor – vysoká miera arabskej dezorganizácie, a jeden interný faktor – ambície iránskych politických lídrov. Arabská jar navyše povzbudila utláčané komunity na celom Blízkom východe, aby sa domáhali svojich práv. Často sa pritom jednalo práve o šiítske menšiny (a jednu šiítsku väčšinu v Bahrajne). Pre Irán tak bolo jednoduchšie nájsť si spojencov.

Iránsky mocenský vzostup a šiítske znovuzrodenie v Iraku viedli k tomu, že Saudská Arábia spolu s ďalšími sunnitskými krajinami začali Irán považovať za hrozbu. Dôležitú úlohu tu hral pocit z obkľúčenia. Už v roku 2006 jordánsky kráľ varoval pred tvoriacim sa „šiítskym polmesiacom“ pozostávajúcim z Iránu, Libanonu, Sýrie a Iraku. Následne Irán začal vyvíjať snahy o zvýšenie vplyvu aj v Bahrajne a Jemene, teda priamo na saudských hraniciach.

Z pohľadu konvenčných vojenských síl sa Irán nemôže rovnať Saudskej Arábii, ktorá má jednak vlastné vojenské jednotky a zároveň je členom Rady pre spoluprácu v Zálive, ktorá disponuje samostatnou *Peninsula Shield Force*. Saudská Arábia je zároveň spojencom Spojených štátov, ktoré by jej prišli na pomoc v prípade útoku. Na druhej strane má Irán jedinečnú schopnosť viesť asymetrickú vojnu – či už prostredníctvom svojich jednotiek Quds, údajnej schopnosti elektro-magnetického útoku, či údajne štvrtej najväčšej kybernetickej „armáde“ na svete. V neposlednom rade netreba zabudnúť na snahy Iránu o získanie jadrových zbraní a prítomnosť iránskeho námorníctva v Hormuzskom prielive.

Z pohľadu ekonomickej moci sú obidva štáty ropnými veľmocami. Iránska ekonomika je však poznačená ekonomickými sankciami, zlým vedením a neefektívnym štátnym sektorom. Zároveň si Irán pripravuje problémy do budúcnosti zanedbávaním investícií do ropnej infraštruktúry.

Čo sa týka mäkkej moci, iránske politické hodnoty, konfrontačná zahraničná politika, popieranie Holokaustu či práva Izraelu na existenciu majú potenciál získať si priaznivcov medzi určitou skupinou moslimov. Saudská Arábia má však v porovnaní s Iránom väčšiu prestíž. Prezentuje sa ako centrum Blízkeho východu, arabského sveta, moslimského sveta, a má kľúčové postavenie v svetovej energetickej bezpečnosti. Obe krajiny však vedú konzervatívne režimy, a preto je nepravdepodobné, že by Irán či Saudská Arábia boli schopné imponovať umierneným moslimom.

Pre vzťah týchto dvoch regionálnych mocností nie je typická priama konfrontácia, ale vojny cez prostredníka, a preto býva ich súperenie niekedy nepresne označované aj ako Arabská studená vojna (hoci Irán nie je arabskou krajinou). Ako teda prebieha vyvažovanie iránskej hrozby v tretích štátoch?

V Bahrajne Irán podporuje (minimálne slovne) požiadavky šiítov, ktorí tvoria 70 percent populácie. Záujmom Saudskej Arábie je zas za každú cenu udržať režim rodiny Al-Khalifa. Iránskou stratégiou doteraz bolo držať sa v úzadí a nezasahovať, keďže sa udalosti vyvíjali v jeho prospech. Saudská Arábia však bola nútená vojensky zasiahnuť

a potlačiť šiítske povstanie, pretože ho považuje za priamu hrozbu pre svoju vlastnú bezpečnosť. V Saudskej Arábii síce žije len 10 až 15 percent šiítov, sú však situovaní do Východnej provincie bohatej na ropu. Došlo teda k paradoxnej situácii, kedy Saudská Arábia potlačila povstanie v Bahrajne, no na druhej strane sa stavia na stranu rebelov bojujúcich v Sýrii. Je to však pochopiteľné, keďže Saudská Arábia považuje Bahrajn za akýsi bod zlomu. Pokiaľ by vláda sunnitskej rodiny padla a k moci by sa dostali šiíti podporovaní Iránom, Saudská Arábia by sa dostala do obkľúčenia režimov naklonených Iránu. Okrem priameho vojenského zásahu sa pokusy o vyvažovanie prejavili aj návrhom Saudskej Arábie na založenie Únie v Zálive, ktorá mala slúžiť ako ochranný múr pred iránskou hrozbou.

Irán našiel v Jemene, krajine s nedostatkom štátnej kontroly, ideálne prostredie pre rozširovanie svojho vplyvu na Blízkom východe. Záujmy Iránu v Jemene sa sústreďujú do strategickej oblasti – Jemen ako potenciálna vojenská základňa pre odvetný útok v prípade napadnutia iránskych jadrových zariadení Izraelom, ako základňa pre vyvíjanie tlaku na Saudskú Arábiu na jej južnej hranici, ako potenciálny nový spojenec v prípade, že Assadov režim v Sýrii padne a ako geostrategicky významný región s prístupom do Adenského zálivu. Jeho spojencami sú tu hutskí rebeli na severe Jemenu, zajdistický klan hlásiaci sa k šiítskej vetve islamu, a potenciálne aj hnutie Hirak na juhu krajiny. Záujmom Saudskej Arábie je minimalizovať iránsky vplyv v Jemene a zároveň udržať Jemen relatívne slabý. Saudská Arábia na svojej hranici s Jemenom udržuje početnú armádu. Taktiež v Jemene demonštruje aj svoju ekonomickú moc, prostredníctvom hrozieb vyhostenia takmer miliónu Jemenčanov žijúcich v Saudskej Arábii. V rámci mäkkej moci ovplyvňuje dianie v Jemene hlavne prostredníctvom svojich náboženských emisárov a udržiavaním vzťahov s jemenskými politickými elitami.

Spojencom Iránu v Libanone je šiítske hnutie Hizballáh. Sunniti, na druhej strane, sú naklonení Saudskej Arábii. Vojna cez prostredníkov je významným faktorom nestability v Libanone. Vyvažovanie Iránu Saudskou Arábiou má v Libanone špecifickú podobu. Prebieha na dvoch frontoch – podporou opozície Hizballáhu v Libanone, ale aj prostredníctvom podpory opozície voči Hizballáhu a Basharovi Assadovi v Sýrii. Na rozdiel od Bahrajnu a Jemenu, kde dochádza k nárastu vplyvu Iránu, v Libanone je iránsky vplyv ohrozený prospektom pádu pro-iránskej vlády v Sýrii. A keďže je Irán zaneprázdnený situáciou v Sýrii, Saudskej Arábii sa naskytla príležitosť vyplniť dočasné mocenské vákuum v Libanone, čo demonštrovala zvýšenými snahami

o angažovanie sa v libanonskej politike, podporou opozície voči Hizballáhu, šírením saláfistickej ideológie, ako aj angažovaním sa v Sýrii, kde podporuje sýrskych rebelov.

Súperenie medzi Iránom a Saudskou Arábiou sa koncentruje do tretích štátov.

Potlačenie šiítskeho povstania v Bahrajne bolo doteraz najbližšie k priamej konfrontácii, ako sa Irán a Saudská Arábia vo svojej modernej histórii dostali. Hoci podľa Wikileaks saudský kráľ Abdulláh ešte v apríli 2008 na stretnutí s Davidom Petraeusom žiadal USA, aby „odsekli hadovi hlavu“ a zaútočili na Irán, je nepravdepodobné, že by v dohľadnej dobe došlo k priamemu vojenskému stretu medzi týmito regionálnymi mocnosťami. Saudská Arábia bude naďalej preferovať zadržiavanie Iránu pred priamou konfrontáciou, obzvlášť v situácii, keď je možné, že Irán príde o svojho spojenca v Sýrii a Saudská Arábia má možnosť zvyšovať svoj vplyv v Libanone.

6 Summary

Power is one of the key concepts in international relations theory. However, its distribution is very unstable and the main actors in international relations constantly have to struggle for power, on the global, as well as on the regional level. This diploma thesis dealt with the division of power in the Middle East – i. e. in one of the most conflict-prone and volatile regions of today.

The distribution of power is unstable and therefore powers constantly rise or decline. One of the most interesting developments in the Middle East has been the rise of Iran as a regional power, which consequently led to the intensification of its rivalry with another regional power, Saudi Arabia. Rivalry between Iran and Saudi Arabia is nothing new. They are often being described as arch enemies. Their interests clash in many areas, but their enmity is also based on their ideological and religious differences. Iran is the biggest Shia country and Saudi Arabia considers itself the bulwark of Sunni Islam. This fact has been used, resp. misused in their power struggles many times. Other than that, the countries also differ in their ethnicity – Iranians are Persian, whereas Saudis are Arabian. Their rivalry reached two peaks in their modern history – in the 1970s and today.

The cause of the renewed rivalry was the rise of Iran as a regional power. American invasion in Iraq and Arab spring in 2011 reinforced Iranian influence in the Middle East, but they were not the only factors contributing to its ascendancy. The beginnings of Iran's rise can be traced to 1991, when the Soviet Union was dissolved and Iran lost its enemy in the north. Subsequently, increases in oil and gas prices contributed to the improvement in Iranian economy. After the fall of Taliban in Afghanistan and the invasion of Iraq, two important Iranian enemies were removed by American forces.

An external factor – high level of Arab disorganization, and an internal factor – ambitions of Iranian political leaders, also contributed to Iranian rise as a regional power. Also, the Arab spring emboldened marginalized groups in the Middle East to demand their rights. These marginalized groups were a lot of times Shia minorities (and also one Shia majority in Bahrain). This fact made it easier for Iran to find allies.

A consequence of the Iranian rise and Shia revival in Iraq was the fact that Saudi Arabia along with other Sunni countries started to perceive Iran as a threat. An

important factor in this regard was the Saudi fear of encirclement. King Abdullah II. of Jordan already in 2006 warned of the emerging 'Shia Crescent' made of Iran, Lebanon, Syria and Iraq. Iran reinforced this fear by trying to gain more power and influence in Bahrain and Yemen, i. e. directly on Saudi borders.

With regard to conventional forces, Iran can't be compared to Saudi Arabia, which has not only its own military forces, but is also a member of the Gulf Cooperation Council, which commands the Peninsula Shield Force. Saudi Arabia is also an American ally and it is very likely that the United States would intervene in case Saudi Arabia was attacked. On the other hand, Iran has a unique capacity to wage asymmetric warfare with its Quds Force, alleged capacity to carry out an EMP attack; Iran also allegedly has the fourth biggest cyber army in the world, and not to forget Iranian efforts to enrich uranium and its naval presence in the Strait of Hormuz.

In terms of economic power, both Iran and Saudi Arabia are oil superpowers. However, Iran's disadvantage is that its economy is plagued by sanctions, mismanagement and ineffective public sector. Iran is also preparing problems for the future by not investing in its oil infrastructure.

In terms of soft power, Iranian political values, confrontational foreign policy, denying the Holocaust and the right of Israel to existence have the potential to allure a certain dissatisfied groups of Muslims. However, Saudi Arabia presents itself as a center of the Middle East, Arab and Muslim world; and holds a key position in the global energy security. On the other hand, both countries are governed by conservative governments and it's therefore unlikely that they could attract moderate Muslims.

Direct confrontation is not symptomatic for the relationship of these two regional powers. On the contrary, their confrontation usually takes place on proxy battlefields. Their rivalry is therefore sometimes labeled as 'Arab Cold War' (although Iran is not an Arab country) or 'Iran-Saudi Proxy War'. So how does the balancing of the Iranian threat in third countries look like?

Iran supports (at least rhetorically) the Shiites in Bahrain who make up 70 percent of Bahraini population. The main concern of Saudi Arabia is to keep the Sunni al-Khalifa family in power. Iranian strategy so far has been to hold back and not interfere because things were going in the right direction. Saudi Arabia, on the other hand, was forced to intervene and suppress the Shia uprising, mainly because it considered it a threat to its own security. There are only 10 to 15 percent of Shias in Saudi Arabia, but they live mostly in the oil-rich Eastern province, right across the

shores of Bahrain. Saudi Arabia considers Bahrain a tipping point. If the rule of al-Khalifa family was overthrown, the power would probably end up in the hands of Shiites supported by Iran and Saudi Arabia would consequently find itself encircled by Iran-friendly regimes. Except the direct military intervention, Saudi efforts to balance Iran also motivated Saudi Arabia to propose a plan for the Gulf Union, which was supposed to protect Gulf monarchies from the Iranian threat.

Yemen, a country with weak state power, constitutes an ideal environment for Iran to spread its influence in the Middle East. Iranian interests in Yemen can be found predominantly in the strategic domain – Yemen as a potential base for retaliation in case of an Israeli attack on Iranian nuclear facilities, as a pressure point on Saudi Arabia on its southern border, as a potential new ally in case the regime of Bashar al-Assad in Syria falls, and as a geostrategically important region with access to the Gulf of Aden. Iranian allies in Yemen are the Houthi rebels in the north, a Zaidist clan which belongs to the Shiite sect, and potentially also the Hiraq secessionist movement in the south of Yemen. Saudi Arabia's main concern is to minimize Iranian influence in Yemen and to keep Yemen relatively weak. Saudi Arabia has a significant military presence on the Yemeni border and it also demonstrates its economic power in Yemen by threatening to expel thousands of Yemenis working in the kingdom. From a soft power perspective it influences Yemeni affairs by its religious emissaries and maintaining relationships with political elites in Yemen.

Iran's ally in Lebanon is the Shiite movement Hezbollah. Sunnis, on the other hand lean towards Saudi Arabia. The proxy war is an important factor contributing to the instability in Lebanon. Balancing of Iran in Lebanon takes on a specific form. It takes place on two fronts, by supporting the Hezbollah opposition in Lebanon and by supporting the opposition to the Assad regime in Syria. Unlike in Bahrain and Yemen, where Iran's influence is on the rise, Iran's power in Lebanon is in jeopardy, because of the prospect of the fall of pro-Iranian government in Syria. And because Iran is busy dealing with the situation in Syria, Saudi Arabia has decided to step in and fill in the temporary power vacuum in Lebanon, which it demonstrated by increased efforts to engage itself in the Lebanese politics, by supporting the Hezbollah opposition, spreading the Salafist ideology and also by supporting the rebels in Syria.

The Saudi-Iranian rivalry takes place in third countries. The suppression of a Shiite uprising in Bahrain was the closest the two countries got to a direct confrontation. Even though according to Wikileaks, the Saudi King Abdullah demanded that the US

‘cut the head of the snake’ and attack Iran already in 2008, it is very unlikely that a direct confrontation between Iran and Saudi Arabia would take place in the foreseeable future. Saudi Arabia will continue to prefer containment to direct confrontation, especially if there is a possibility that Iran might lose its ally in Syria and that Saudi Arabia has a chance to gain more influence in Lebanon.

7 Zoznam použitej literatúry

1. ABBAS, F. 2013. *How Saudi Arabia's 'Plan B' became a game-changer in Syria* [online]. AL Arabiya. URL: <<http://english.alarabiya.net/en/perspective/analysis/2013/04/12/How-Saudi-Arabia-s-Plan-B-became-a-game-changer-in-Syria-.html>> [cit. 2013-04-27].
2. ABDO, G. 2013. *The New Sectarianism: The Arab Uprisings and the Rebirth of the Shia-Sunni Divide* [online]. The Saban Center for Middle East Policy at Brookings. URL: <<http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2013/04/sunni%20shia%20abdo/sunni%20shia%20abdo.pdf>> [cit. 2013-04-22].
3. ACHARYA, A. 2007. *The Emerging Regional Architecture of World Politics*. Project Muse, [online] Volume 59, No. 4. 7. 2007, s. 629 – 652. URL: <<http://muse.jhu.edu>> [cit. 2012-11-15].
4. AL-SAMEL, M., 2012. *Conflicting reports on Iran's interference in Southern Yemen* [online]. Yemen Times. URL: <<http://www.yementimes.com/en/1573/news/855/Conflicting-reports-on-Iran's-interference-in-southern-Yemen.htm>> [cit. 2013-04-13].
5. AL TORAIFI, A. 2007. *Why is Saudi Arabia becoming the major power in the region?* [online]. Saudi-US Information Centre. URL: <<http://www.susris.com/articles/2007/loi/070506-toraifi-power.html>> [cit. 2013-03-23].
6. ANAM, F., 2012. *Houthis proliferate their ideology across Yemen* [online], Yemen Observer. URL: <<http://www.yobserver.com/front-page/10022118.html>> [cit. 2013-04-13].

7. *Annual Review 2010/2011*. 2012. Central Bank of the Islamic Republic of Iran. 90 s. URL: < http://www.cbi.ir/SimpleList/AnnualReview_en.aspx > [cit. 2013-04-10].

8. ANON. 2009a. *A Globe Redrawn: Welcome to the New World Disorder* [online]. 2009. The Economist, November 5, 2009. URL: <<http://www.economist.com/node/14793737>> [cit. 2013-03-31].

9. ANON. 2009b. *The Iranian Political System* [online]. Al Jazeera. URL: < <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2009/06/200961111422655588.html> > [cit. 2013-04-06].

10. ANON. 2009c. *Yemen's war: Pity those caught in the middle* [online], The Economist. URL: <<http://www.economist.com/node/14920092>> [cit. 2013-04-13].

11. ANON. 2009d. *Saudis 'to keep up Houthi campaign'* [online]. Al Jazeera. URL: <<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2009/11/20091110141322184400.html>> [cit. 2013-04-21].

12. ANON. 2009e. *Iran sends warships to Gulf of Aden* [online]. Reuters. URL: <<http://in.reuters.com/article/2009/05/25/idINIndia-39868320090525>> [cit. 2013-04-21].

13. ANON. 2012. *Saudi Women Rally in Support of Bahrain Revolution Leaders* [online]. Pakistan Online. URL: < <http://www.pakistantoday.com.pk/2012/09/09/news/foreign/saudi-women-rally-in-support-of-bahrain-revolution-leaders/> > [cit. 2013-04-26].

14. ANON. 2013. *Yemen activists 'sidelined' in post-Saleh era* [online]. Al Jazeera. URL: <<http://www.aljazeera.com/indepth/features/2013/03/2013322173524135780.html>> [cit. 2013-04-22].

15. *Annual Report on Military Power of Iran*. 2012. Executive Summary [online]. Federation of American Scientists. URL: <<http://www.fas.org/man/eprint/dod-iran.pdf>> [cit. 2013-04-09].

16. AZIZ, J. 2013. *What are Saudi Arabia's Intentions in Lebanon?* [online] Al-Monitor. URL: <<http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/04/saudi-arabia-intentions-lebanon.html>> [cit. 2013-04-27].

17. *Bahrainis vote in parliamentary election* [online]. 2011. BBC. URL: <<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-11611743>> [cit. 2013-04-13].

18. BAKRI, N. 2011. *Resignations Deepen Crisis in Lebanon* [online]. The New York Times. URL: <<http://www.nytimes.com/2011/01/13/world/middleeast/13lebanon.html?pagewanted=all&r=0>> [cit. 2013-05-01].

19. BARNARD, A. 2013. *Lebanese Premier Resigns as Syrian War Fuels Sectarian Split* [online]. The New York Times. URL: <<http://www.nytimes.com/2013/03/23/world/middleeast/lebanese-prime-minister-resigns-as-sectarian-tensions-rise.html?ref=lebanon&r=0&gwh=3AFC43704652662E5B46D5549876CD69>> [cit. 2013-04-27].

20. BARNES-DACEY, J. 2013. *Lebanon: Locked into Escalation?* [online]. European Council on Foreign Relations. URL: <http://ecfr.eu/content/entry/commentary_lebanon_locked_into_escalation_125> [cit. 2013-05-01].

21. BERÁNEK, O. 2007. *Saúdská Arábie: Mezi tradicemi a moderností*. Praha : Volvox Globator. ISBN 9788072076475.

22. BERMAN, I. 2013. *The Iranian Cyberthreat Revisited* [online]. Statement before the U.S. House of Representatives Committee on Homeland Security Subcommittee on Cybersecurity. URL:

- <<http://docs.house.gov/meetings/HM/HM08/20130320/100523/HHRG-113-HM08-Wstate-BermanI-20130320.pdf>> [cit. 2013-04-09].
23. BLACK, I. 2009. *Arab governments move to ease Yemen crisis* [online]. The Guardian. URL: < <http://www.guardian.co.uk/world/2009/oct/05/arab-governments-yemen-crisis>> [cit. 2013-04-21].
24. BLACK, I. 2013. *Saudi Arabia expels thousands of Yemeni workers* [online]. The Guardian. URL: < <http://www.guardian.co.uk/world/2013/apr/02/saudi-arabia-expels-yemeni-workers>> [cit. 2013-04-21].
25. BRONNER, E. 2011a. *Crackdown was the only option, Bahrain Sunnis say* [online]. The New York Times. URL: <<http://www.nytimes.com/2011/03/22/world/middleeast/22bahrain.html?pagewanted=2&ref=bahrain>> [cit. 2013-04-13].
26. BRONNER, E. 2011b. *Saudi troops enter Bahrain to help put down unrest* [online]. The New York Times. URL: <<http://www.nytimes.com/2011/03/15/world/middleeast/15bahrain.html?pagewanted=2&tntemail0=y&emc=tnt>> [cit. 2013-04-13].
27. BRONNER, E. 2011c. *Two Protesters Dead as Bahrain Declares State of Emergency* [online]. The New York Times. URL: <<http://www.nytimes.com/2011/03/16/world/middleeast/16bahrain.html?pagewanted=all>> [cit. 2013-04-27].
28. BRUNO, G., BAJORIA, J. 2011. *Iran's Revolutionary Guards* [online]. Council on Foreign Relations. URL: < <http://www.cfr.org/iran/irans-revolutionary-guards/p14324>> [cit. 2013-04-09].
29. BÜCHS, A., 2011. *Der Jemen am Scheidenweg: Demokratisierung oder Bürgerkrieg?*, *GIGA Focus*, Nummer 6, 2011, ISSN 1862-3611.

30. BUZAN, B, WAEVER, O. 2003. *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge Studies in International Relations. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. 564 s. ISBN 052189111.
31. BECK, M. 2006. *The Concept of Regional Power: Middle East as a Deviant Case* [online]. Conference Paper: Regional Powers in Asia, Africa, Latin America, the Near and Middle East, GIGA Hamburg. URL: <http://www.giga-hamburg.de/dl/download.php?d=/content/forumregional/pdf/giga_conference_RegionalPowers_0612/giga_RegPowers0612_paper_beck.pdf> [cit. 2012-10-15].
32. CAVE, D. 2012. *Syrian War Plays Out Along a Street in Lebanon* [online]. The New York Times. URL: <<http://www.nytimes.com/2012/08/24/world/middleeast/syrian-war-plays-out-along-a-street-in-lebanon.html?ref=lebanon&r=0&gwh=08FABA48DA188895850AE981EBBCCB29>> [cit. 2013-04-27].
33. CHARARA, N. 2013. *Saudi Arabia Set for Lebanon Comeback* [online]. Al-Akhbar. URL: < <http://english.al-akhbar.com/node/15418>> [cit. 2013-04-24].
34. CHIVERS, C.J., SCHMITT, E. 2013. *Saudis Step Up Help For Rebels in Syria With Croatian Arms* [online]. The New York Times. URL: <<http://www.nytimes.com/2013/02/26/world/middleeast/in-shift-saudis-are-said-to-arm-rebels-in-syria.html?pagewanted=all>> [cit. 2013-04-27].
35. CHUBIN, S. 2009. *Iran's Power in Context* [online]. Carnegie Endowment for International Peace. URL: < <http://carnegieendowment.org/2009/02/01/iran-s-power-in-context/3jqw>> [cit. 2013-02-15].
36. CIA World Factbook. 2012a. *Middle East* [online]. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/wfbExt/region_mde.html> [cit. 2012-11-30].

37. CIA World Factbook. 2012b. *Religions* [online]. URL: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2122.html>> [cit. 2013-03-09].
38. CIA World Factbook. 2012c. *Iran* [online]. URL: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html>> [cit. 2013-04-09].
39. CIA World Factbook. 2012d. *Saudi Arabia* [online]. URL: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sa.html>> [cit. 2013-04-09].
40. CIA World Factbook. 2012e. *Yemen* [online]. URL: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ym.html>> [cit. 2013-04-20].
41. CIA World Factbook. 2012f. *Bahrain* [online]. URL: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ba.html>> [cit. 2013-04-20].
42. CIA World Factbook. 2012g. *Lebanon* [online]. URL: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/le.html>> [cit. 2013-04-20].
43. COKER, M., FASSIHI, F. 2011. *Iran, Saudi Arabia Tensions Spur Fears of a Proxy War* [online]. The Wall Street Journal. URL: <<http://online.wsj.com/article/SB10001424052970203658804576635150261606730.html>> [cit. 2013-03-09].
44. COLVIN, R. 2010. *Saudi King Urged U.S. to Attack Iran* [online]. Reuters. URL: <<http://www.reuters.com/article/2010/11/29/us-wikileaks-usa-idUSTRE6AP06Z20101129>> [cit. 2013-04-10].

45. COOPER, H., LANDLER, M. 2011. *Interests of Saudi Arabia and Iran Collide, With the U.S. in the Middle*. The New York Times. URL: <<http://www.nytimes.com/2011/03/18/world/18diplomacy.html?ref=abduallahbinabdulazizalsaud>> [cit. 2013-03-25].
46. CORDESMAN, A. 2003. *Saudi Arabia enters the 21st century: The political, foreign policy, economic and energy dimensions*. The Center for Strategic and International Studies. Westport : Praeger Publishers. ISBN 0275979989.
47. CORDESMAN, A. 2010. *Saudi Arabia and Gulf Security* [online]. Center for Strategic and International Studies. URL: <<http://csis.org/publication/saudi-arabia-and-gulf-security>> [cit. 2013-03-23].
48. CRAIG, I., 2012. *Citizens flee fighting but, amid three conflicts, find little peace*, *USA Today*, Section News, 21. 3. 2012, p. 07a, ISSN: 07347456.
49. CUNNINGHAM, E. 2012. *Syrian conflict: a proxy war against Iran?* [online]. The Global Post. URL: <<http://www.globalpost.com/dispatch/news/regions/middle-east/syria/120814/syria-us-proxy-war-iran-saudi-arabia-qatar-sunni-shiite>> [cit. 2013-04-09].
50. DAKHROUB, H. 2013. *It's war by proxy on Lebanon's northern border* [online]. The Daily Star Lebanon. URL: <<http://www.dailystar.com.lb/News/Politics/2013/Apr-17/214010-its-war-by-proxy-on-lebanons-northern-border.ashx#axzz2ReCwHYm4>> [2013-04-27].
51. DESMUKH, F. 2013. *Gerrymandering in Bahrain: Twenty-one persons, one vote* [online]. Bahrain Watch. URL: <<http://bahrainwatch.org/blog/2013/02/11/gerrymandering-in-bahrain-twenty-one-persons-one-vote/>> [cit. 2013-04-21].
52. DRULÁK, P. 2010. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha : Portál, 2010. 224 s. ISBN 978-80-7367-721-3.

53. EFIRD, B., NOORDIJK, P., YELISADA, B. 2008. *Regional Power Transitions and Stability in the Greater Middle East*. Working Paper. Conference of the International Studies Association. San Francisco, California. 2008.
54. ENŽL, R. 2003. *Elektromagnetická bomba – zbraň se směrovanou energií* [online]. Válka.cz. URL: < http://www.valka.cz/clanek_889.html > [cit. 2013-04-10].
55. ERDBRINK, T. 2012. *A Tiny Island Is Where Iran Makes a Stand* [online]. The New York Times. URL: < <http://www.nytimes.com/2012/05/01/world/middleeast/dispute-over-island-of-abu-musa-unites-iran.html> > [cit. 2013-04-11].
56. FAHEEM, K., KIRKPATRICK, D. 2012. *Saudi Arabia Seeks Union of Monarchies in Region* [online]. New York Times. URL: < http://www.nytimes.com/2012/05/15/world/middleeast/saudi-arabia-seeks-union-of-monarchies-in-region.html?_r=0 > [cit. 2013-04-27].
57. FARMANFARMAIAN, R. 2012. *Redrawing the Middle East Map: Iran, Syria and the New Cold War* [online]. Aljazeera. URL: < <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2012/11/2012111311424048459.html> > [cit. 2013-02-15].
58. FATTAH, H. 2007. *U.S. Iraq Role Is Called Illegal by Saudi King* [online]. The New York Times. URL: < <http://www.nytimes.com/2007/03/29/world/middleeast/29saudi.html> > [cit. 2013-03-26].
59. FLEMES, D. 2007. *Conceptualizing Regional Power in International Relations: Lessons from the South African Case* [online]. GIGA Research Programme: Research, Power and Security. No. 53, jún 2007, GIGA Hamburg. URL: < http://repec.giga-hamburg.de/pdf/giga_07_wp53_flemes.pdf > [cit. 2012-10-15].

60. FRAZIER, D. INGERSOLL, S. 2010. *Regional powers and security: A framework for understanding order within regional security complexes* [online]. Journal of International Relations. URL: <<http://ejt.sagepub.com/content/16/4/731>> [cit. 2011-04-30].
61. FULLER, T. 2011. *Bahrain opposition leader returns from exile* [online]. 2011. The New York Times. URL: <<http://www.nytimes.com/2011/02/27/world/middleeast/27bahrain.html?ref=bahrain>> [cit. 2013-04-13].
62. GALANI, U. 2012. *Saudis wouldn't gain so much from a union with Bahrain* [online]. URL: <<http://blogs.reuters.com/breakingviews/2012/05/02/saudis-wouldnt-gain-much-from-a-union-with-bahrain/>> [cit. 2013-04-24].
63. GALLAROTTI, G., AL-FILALI, I. 2013. *The Soft Power of Saudi Arabia* [online]. Wesleyan University. URL: <http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1046&context=giulio_gallarotti> [cit. 2013-04-11].
64. GAUSE, G. 1990. *Saudi-Yemeni Relations: Domestic Structures and Foreign Influence*. New York : Columbia University Press. ISBN 0231070446.
65. GAUSE, G. 2007. *Saudi Arabia: Iraq, Iran, the Regional Power Balance, and the Sectarian Question* [online]. Strategic Insights, Volume VI, Issue II, March 2007. URL: <<http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=30995>> [cit. 2013-03-23].
66. GAUSE, G. 2011. *Is Bahrain's regime next to fall?* [online]. 2011. In *Council on Foreign Relations*. [cit. 2011-02-24]. Available online: <<http://www.cfr.org/bahrain/bahrains-regime-next-fall/p24169>> [cit. 2013-04-13].

67. GAUSE, G, LUSTICK, I. 2012. *America and the regional powers in a transforming Middle East* [online]. Middle East Journal, Summer 2012, Issue XIX, No. 2, URL: <<http://www.mepc.org/journal/middle-east-policy-archives/america-and-regional-powers-transforming-middle-east>> [cit. 2013-29-03].
68. GENGLER, J. 2012. *Bahrain's Sunni Awakening* [online]. Middle East Research and Information Project. URL:<<http://www.merip.org/mero/mero011712>> [cit. 2013-04-24].
69. GHADDAR, H. 2012. *Can Hezbollah Survive the Fall of Assad?* [online]. The New York Times. URL: <<http://www.nytimes.com/2012/08/29/opinion/can-hezbollah-survive-the-fall-of-assad.html?ref=lebanon&gwh=CBE974066919B55720BD0FD4BF452EA2>> [cit. 2013-04-27].
70. GHATH, A., 2012. *Yemenis choose jihad over Iranian support* [online], The Guardian. URL: <<http://www.guardian.co.uk/world/2012/may/10/yemen-jihad-iran-saudi-interference>> [cit. 2013-04-13].
71. GLADSTONE, R. 2012. *Iran: Dispute over Islands Grows* [online]. The New York Times. URL: <<http://www.nytimes.com/2012/04/20/world/middleeast/iran-dispute-over-islands-in-persian-gulf-grows.html>> [cit. 2013-04-11].
72. GOLDMAN, J. 2013. *Izz ad-Din al-Qassam Cyber Fighters Claim Victory* [online]. E-Security Planet. URL: <<http://www.esecurityplanet.com/hackers/izz-ad-din-al-qassam-cyber-fighters-claim-victory.html>> [cit. 2013-04-10].
73. GORDON, M. 2012. *Iran Supplying Syrian Military via Iraqi Border* [online]. New York Times. URL: <<http://www.nytimes.com/2012/09/05/world/middleeast/iran-supplying-syrian-military-via-iraq-airspace.html?pagewanted=all>> [cit. 2012-10-15].

74. GUZZINI, S. 1998. Realismus v mezinárodních vztazích a mezinárodní politické ekonomii. Praha : Barrister & Principal, 2004. 299 s. ISBN 80-85947-84-6.
75. HADDAD, S. 2013. *Lebanon Back in Saudi Fold With Salam's Selection* [online]. URL: <<http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/04/lebanon-tammam-salam-saudi-role.html>> [cit. 2013-04-27].
76. HAMDAN, S. 2011. *Gulf Council Reaches Out to Morocco and Jordan* [online]. The New York Times. URL: <<http://www.nytimes.com/2011/05/26/world/middleeast/26iht-M26-GCC.html?pagewanted=all>> [cit. 2013-04-27].
77. HARRER, G. 2009. *Der Präsident kündigt „Ausrottung“ der Huthi-Rebellen an* [online]. Der Standard. URL: <<http://derstandard.at/1250690902584/Praesident-kuendigt-Ausrottung-der-Huthi-Rebellen-an>> [cit. 2013-04-13].
78. HAYKEL, B., 2011. *Saudi Arabia's Yemen Dilemma* [online]. Foreign Affairs. URL: <<http://www.foreignaffairs.com/articles/67892/bernard-haykel/saudi-arabias-yemen-dilemma>> [cit. 2013-04-13].
79. HERSZENHORN, D., GLADSTONE, R. 2013. *After Talks End, Iran Announces an Expansion of Nuclear Fuel Production* [online]. The New York Times. URL: <<http://www.nytimes.com/2013/04/10/world/middleeast/iran-expands-nuclear-fuel-production-after-talks.html?ref=nuclearprogram&r=0>> [cit. 2013-04-10].
80. HILL, J., NONNEMAN, G. 2011. *Yemen, Saudi Arabia and the Gulf States: Elite Politics, Street Protests and Regional Diplomacy* [online]. Chatham House. Middle East and North Africa Programme. URL: <http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/19237_0511yemen_gulfbp.pdf> [cit. 2013-04-21].

81. HOROWITZ, R. 2010. A detailed Analysis of Iran's Constitution [online]. World Policy. URL: <<http://www.worldpolicy.org/blog/2010/10/12/detailed-analysis-iran%E2%80%99s-constitution>> [cit. 2013-04-08].
82. HUNTINGTON, S. 2001. *Střet civilizací: Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha : Rybka Publishers, 2001. 429 s. ISBN 80-86182-49-5.
83. HURRELL, A. 2004. *Hegemony and Regional Governance in the Americas* [online]. Global Law Working Paper 05/04. NYU School of Law. URL: <law.nyu.edu/idcplg?IdcService=GET_FILE&dDocName=ECM> [cit. 2012-11-25].
84. IBRAHIM, Y. 1990. *Conservative Arabs Still Hostile Toward Iran* [online]. The New York Times. URL: <<http://www.nytimes.com/1990/02/22/world/conservative-arabs-still-hostile-toward-iran.html>> [cit. 2013-04-27].
85. *Islamic Republic of Iran Constitution* [online]. 1982. URL: <<http://www.iranonline.com/iran/iran-info/government/constitution.html>> [cit. 2013-04-08].
86. JAMJOON, M. 2012. *Yemen holds presidential election with one candidate* [online]. CNN. URL: <<http://edition.cnn.com/2012/02/21/world/meast/yemen-elections>> [cit. 2013-04-20].
87. KAGAN, F. 2006. *Political Structures of Iran* [online]. Iran Tracker. URL: <<http://www.irantracker.org/basics/political-structures-iran>> [cit. 2013-04-06].
88. KATZENSTEIN, P. 2005. *A World of Regions: Asia and Europe in the American Imperium* [online]. Cornell University Press. URL: <http://books.google.cz/books/about/A_World_of_Regions.html?id=kGRQMOBhto0C&redir_esc=y> [cit. 2012-11-25].

89. KEOCHICHIAN, J. 2013. *Lebanon scrambles to fill security vacuum* [online]. Gulf News. URL: < <http://gulfnews.com/news/region/lebanon/lebanon-scrambles-to-fill-security-vacuum-1.1164713>> [cit. 2013-05-01].
90. KHOURI, R. 2011. *As Saudi Arabia advances* [online]. 2011. In *New York Times*. [cit. 2011-03-26]. Available online: < <http://www.nytimes.com/2011/03/18/opinion/18iht-edkhouri18.html?emc=tnt&tntemail0=y>> [cit. 2013-04-13].
91. KINZER, S. 2011. *Iran, the Saudis, and the new "Great Game"* [online]. The New York Times. URL: <<http://www.nytimes.com/2011/10/21/opinion/21iht-edkinzer21.html?ref=stephenkinzer>> [cit. 2013-02-15].
92. KRAUSE-JACKSON, F., GAOUCETTE, N. 2012. *Syria Uprising Gives Opportunity for Sunni Saudis to 'Defang' Shiite Iran* [online]. Bloomberg. URL: <<http://www.bloomberg.com/news/2012-02-14/syria-uprising-gives-opportunity-for-sunni-saudis-to-defang-shiite-iran.html>> [cit. 2013-04-27].
93. KREJČÍ, O. 2009. *Zahraniční politika USA*. Praha : Professional Publishing, 2009. ISBN 9788074310034.
94. KNICKMEYER, E., DELMAR-MORGAN, A. 2012. *Bahrain, Saudis to Clinch Ties* [online]. The Wall Street Journal. URL: <<http://online.wsj.com/article/SB10001424052702303505504577401941800223750.html>> [cit. 2013-04-26].
95. KRISTOF, N. 2011. *Tunisia, Egypt. Bahrain?* [online]. The New York Times. URL: < http://www.nytimes.com/2011/02/17/opinion/17kristof.html?_r=4> [cit. 2013-04-13].
96. KUČEROVÁ, I. 2008. *A Response to Gradual Globalization: Regionalism*. Acta Oeconomica Pragensia, 5/2008, s. 66-73.

97. LEGRO, J., MORAVCSIK, A. 1999. *Is Anybody Still a Realist?* International Security. Vol 24, No. 2 (Fall 1999). S. 5 – 55.
98. LEIGH, K. 2011. *The Saudi-Iran Cold War: Will the Assassination Plot Heat Up?* [online]. The Time. URL: <<http://www.time.com/time/world/article/0,8599,2096764,00.html#ixzz2RDqYqqvf>> [cit. 2013-04-22].
99. LEMKE, D. 2002. *Regions of War and Peace* [online]. Cambridge University Press. URL: <http://books.google.cz/books/about/Regions_of_War_and_Peace.html?id=Z8-B6vpc3rgC&redir_esc=y> [cit. 2012-11-25].
100. LUNKU, E., GOKCEL, R. 2011. *Panarabism and the “Arab Spring”: Ambiguity of the Arab Unity Issues*. Ministry of National Defence of Romania. Romanian Military Thinking. URL: <http://www.mapn.ro/smg/gmr/Engleza/Ultimul_nr/lungu,gokcel-p.120-137.pdf> [cit. 2013-03-21].
101. MACFARQUHAR, N. 2011. *Saudi Arabia Scrambles to Limit Region’s Upheaval* [online]. The New York Times. URL: <http://www.nytimes.com/2011/05/28/world/middleeast/28saudi.html?ref=abduallahbinabdulazizalsaud&_r=0> [cit. 2013-03-25].
102. MARTIN, P. 2011. *Arab uprisings scramble regional power structure of Saudi Arabia, Iran* [online]. The Globe and Mail. URL: <<http://www.theglobeandmail.com/news/world/arab-uprisings-scramble-regional-power-structure-of-saudi-arabia-iran/article4181179/>> [cit. 2013-03-23].
103. MOURTADA, H. 2013. *Sunni Leader Is Named Prime Minister in Lebanon* [online]. The New York Times. URL: <<http://www.nytimes.com/2013/04/07/world/middleeast/tamam-salam-asked-to-form-a-government-in->

[lebanon.html?ref=lebanon&gwh=8CBE5369791E02A4B1ACABC3DC4AC5B6](#)
> [cit. 2013-04-27].

104. MURPHY, C. 2011. *9/11 remembered: A wake-up call for Saudi Arabia* [online]. The National. URL: <<http://www.thenational.ae/news/world/middle-east/9-11-remembered-a-wake-up-call-for-saudi-arabia#page1>> [cit. 2013-03-25].
105. NACCACHE, N. 2012. *Lebanon's Shiites and Sunnis Battle in Syria, but Not at Home* [online]. The New York Times. URL: <<http://www.nytimes.com/2012/12/20/world/middleeast/lebanons-shiites-and-sunnis-fight-in-syria-but-not-at-home.html?ref=lebanon&gwh=BC427FFF67C81992985C3E41C27A14F9>> [cit. 2013-04-27].
106. NASR, V. 2004. *Regional Implications of Shi'a Revival in Iraq* [online]. The Washington Quarterly. URL: <http://www.twq.com/04summer/docs/04summer_nasr.pdf> [cit. 2013-03-15].
107. NASR, V. 2005. *The Rise of „Muslim Democracy“*. Journal of Democracy, Volume 16, Number 2, april 2005. ISSN 1086–3214. s. 13–27.
108. NASR, V. 2006. *The Shia Revival: How Conflicts within Islam Will Shape the Future*. New York : W. W. Norton, 2006. 240 s. ISBN 03–93329–68–2.
109. NASR, V., TAKEYH, R. 2007. *The Costs of Containing Iran* [online]. Council on Foreign Relations, 2007 URL: <http://www.realclearpolitics.com/articles/2007/12/the_costs_of_containing_iran.html> [cit. 2013-03-15].
110. NOLTE, D. 2010. *How to Compare Regional Powers* [online]. GIGA Hamburg. URL: <[106](http://www.giga-</p></div><div data-bbox=)

[hamburg.de/dl/download.php?d=/content/staff/nolte/publications/how_to_compare_nolte.pdf](http://www.giga-hamburg.de/dl/download.php?d=/content/staff/nolte/publications/how_to_compare_nolte.pdf)> [cit. 2012-11-25].

111. NOLTE, D. 2012. *Ideas, Interests, Resources and Strategies of Regional Powers* [online]. GIGA Hamburg. URL: <<http://www.giga-hamburg.de/dl/download.php?d=/english/content/rpn/conferences/nolte.pdf>> [cit. 2012-11-25].
112. NYE, J. 2004. *Soft Power: The Means to Succeed in World Politics*. New York : PublicAffairs, 2004. ISBN 139781586483067. 192 s.
113. NYE, J. 2011. *The Future of Power*. New York : PublicAffairs, 2011. ISBN 9781610390699. 298 s.
114. OIL DRUM. 2012. *The Strategic Importance of Bahrain to Saudi Arabia* [online]. Oil Price. URL: <<http://oilprice.com/Geopolitics/Middle-East/The-Strategic-Importance-Of-Bahrain-To-Saudi-Arabia.html>> [cit. 2013-04-26].
115. *OPEC Annual Statistical Bulletin* [online]. 2008. URL: <http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/ASB2008.pdf> [cit. 2013-04-10].
116. *OPEC Annual Statistical Bulletin* [online]. 2012. URL: <http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/ASB2012.pdf> [cit. 2013-04-10].
117. ORGANSKI, A., TAMMEN, R., KUGLER, J., LEMKE, D., ALSHARABATI, C., EFIRD, B. 2000. *Power Transitions: Strategies for the 21st Century*. New York : Chatham House. ISBN 1889119431.
118. Oxford Dictionary. 2013. *Power* [online]. Oxforddictionaries.com URL: <<http://oxforddictionaries.com/definition/english/power?q=power>> [cit. 2013-04-25].

119. PANT, H., 2009. *Pakistan and Iran's Dysfunctional Relationship* [online]. The Middle East Quarterly, Spring 2009. URL: <<http://www.meforum.org/2119/pakistan-and-irans-dysfunctional-relationship>> [cit. 2012-07-21].
120. PETERSON, S., 2011. *Does Iran play a role in Yemen conflict?*, *Christian Science Monitor*, 11. 11. 2009, p. 6, 1p, 1 Color Photograph. ISSN: 08827729.
121. PICCO, G., RIFKIND, G. 2013. *To help Syria, talk first to Iran and Saudi Arabia* [online]. The Guardian. URL: <<http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2013/feb/12/help-syria-talk-iran-saudi-arabia>> [cit. 2013-04-27].
122. PIVEN, B. 2012. *U.S. Troops Encircle Iran* [online]. Al-Jazeera. URL: <<http://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2012/04/2012417131242767298.html>> [cit. 2013-04-11].
123. PROCTOR, P. 2008. *The Mythical Shia Crescent*. US Army War College, Vol. 38, Issue 1, 2008. ISSN 00311723. s. 13 – 42.
124. RAHIGH-AGHSAN, A., JAKOBSEN, P. 2010. *The Rise of Iran: How Durable, How Dangerous?* [online]. The Middle East Journal. The Middle East Institute, Vol. 64, No. 10. URL: <<http://muse.jhu.edu/journals/mej/summary/v064/64.4.rahigh-aghsan.html>> [cit. 2013-02-15].
125. RICHTER, S., 2011. *Arabische Revolten: Jemen am Abgrund* [online]. Die Zeit. URL: <<http://www.zeit.de/politik/ausland/2011-03/jemen-abstieg/seite-1>> [cit. 2013-04-13].
126. RUBIN, B. 2006. *Iran – The Rise of a Regional Power* [online]. The Middle East Review of International Affairs. URL: <<http://gees.org/documentos/Documen-01455.pdf>> [cit. 2013-02-18].

127. SAAB, B. 2013. *Why Lebanon's Najib Mikati Resigned: Hezbollah Makes Its Move* [online]. Foreign Affairs. URL: <<http://www.foreignaffairs.com/articles/139078/bilal-y-saab/why-lebanons-najib-mikati-resigned>> [cit. 2013-05-01].
128. SALHANI, C. 2013. *Iran on the Offensive* [online]. Oil Price. URL: <<http://oilprice.com/Geopolitics/Middle-East/Iran-on-the-Offensive.html>> [cit. 2013-04-09].
129. SAMAN, M. 2012. *Syria Seen as Trying to Roil Lebanon* [online]. The New York Times. URL: <<http://www.nytimes.com/2012/08/22/world/middleeast/fears-rise-that-assad-is-trying-to-stoke-sectarian-war-in-lebanon.html?ref=lebanon&gwh=0F4D5D705CC65F7E89D7C987284E6CDE>> [cit. 2013-04-27].
130. SANGER, D. 2012. *Obama Order Sped Up Wave of Cyberattacks against Iran* [online]. The New York Times. URL: <http://www.nytimes.com/2012/06/01/world/middleeast/obama-ordered-wave-of-cyberattacks-against-iran.html?pagewanted=all&_r=0> [cit. 2013-04-12].
131. SCHMITT, E., WORTH, R., 2012. *With Arms for Yemen Rebels, Iran Seeks Wider Mideast Role* [online], The New York Times. URL: <http://www.nytimes.com/2012/03/15/world/middleeast/aiding-yemen-rebels-iran-seeks-wider-mideast-role.html?_r=1&pagewanted=all> [cit. 2013-04-13].
132. SEIB, G. 2010. *Iran's Grasp for Regional Power* [online]. The Wall Street Journal. URL: <<http://online.wsj.com/article/SB10001424052748703409804575143720430497774.html>> [cit. 2012-11-25].
133. SHAHAM, D. 2012. *An electromagnetic pulse attack – the “other” Iranian nuclear threat* [online]. The Israel Times. URL:

<http://www.timesofisrael.com/an-electro-magnetic-pulse-attack-the-other-iranian-nuclear-threat/> [cit. 2013-04-10]

134. SHAHEEN, A. 2010. *Eritrea denies training rebels for Iran and Yemen* [online]. Gulf News. URL: <http://gulfnews.com/news/region/eritrea/eritrea-denies-training-rebels-for-iran-and-yemen-1.615399> [cit. 2013-04-20].
135. SHEAR, M., SANGER, D. 2013. *Iran Nuclear Weapon to Take a Year or More, Obama Says* [online]. The New York Times. URL: <http://www.nytimes.com/2013/03/15/world/middleeast/iran-nuclear-weapon-to-take-year-or-more-obama-says.html?ref=davidesanger> [cit. 2013-04-09].
136. SLACKMAN, M. 2011a. *Arab Unrest Propels Iran as Saudi Influence Declines* [online]. The New York Times. URL: <http://www.nytimes.com/2011/02/24/world/middleeast/24saudis.html?ref=abdullahbinabdulazizalsaud> [cit. 2013-03-25].
137. SLACKMAN, M. 2011b. *Dim view of U.S. posture toward Bahraini Shias is described* [online]. The New York Times. URL: <http://www.nytimes.com/2011/02/22/world/middleeast/22bahrain.html?pagewanted=1&ref=bahrain> [cit. 2013-04-13].
138. SLACKMAN, M. 2011c. *Protesters in Bahrain demand more changes* [online]. 2011. The New York Times. URL: http://www.nytimes.com/2011/02/26/world/middleeast/26bahrain.html?_r=2&ref=bahrain [cit. 2013-04-13].
139. SLACKMAN, M. 2011d. *The proxy battle in Bahrain* [online]. The New York Times. URL: http://www.nytimes.com/2011/03/20/weekinreview/20proxy.html?pagewanted=1&tntemail0=y&_r=1&emc=tnt [cit. 2013-04-13].

140. SLUGLETT, P. 2009. *The Cold War in the Middle East*. In: Fawcett, Louise (Hg.): *International Relations of the Middle East*, Oxford: Oxford University Press. S. 44-60.
141. SMITH, D. 2006. *The State of the Middle East*. London : Earthscan, 2006. 144 s. ISBN 978-1-84407-377-1.
142. SPYKMAN, N. 1942. *America's Strategy in World Politics: the United States and the Balance of Power*. Harcourt, Brace and Company. 498 s.
143. *Timeline on Iran's Nuclear Program* [online]. The New York Times. URL: <<http://www.nytimes.com/interactive/2013/03/20/world/middleeast/Iran-nuclear-timeline.html?ref=nuclearprogram>> [cit. 2013-04-09].
144. TOWAYAN, M. 2009. *Hezbollah denies support for Yemen's Houthis* [online]. Al Arabiya. URL <<http://www.alarabiya.net/articles/2009/12/08/93594.html>> [cit. 2013-04-21].
145. TRISTAM, P. 2013. *What is the Middle East?* [online]. About.com Guide. URL: <<http://middleeast.about.com/od/middleeast101/f/me080208.htm>> [cit. 2013-04-28].
146. VAYRYNEN. 1979. *Economic and Military Position of the Regional Power Centers* [online]. *Journal of Peace Research*, No. 4, Vol. XVI. URL: <<http://jpr.sagepub.com/content/16/4/349>> [cit. 2012-11-25].
147. WALT, S. 1985. *Alliance Formation and the Balance of World Power*. In *International Security*, Vol. 9, No. 1, 1985. p. 3 – 43.
148. WALT, S. 1987. *The Origins of Alliances*, Ithaca, Cornell University Press.

149. WALTZ, K. 1966. *Man, the State and War – Theoretical Analysis*. Columbia University Press : New York, 2001. 263 s. ISBN 0231125372.
150. WALTZ, K. 1979. *Theory of International Politics*. Long Grove : Waveland Press, 2010. 251 s. ISBN 1577666704.
151. WEHREY, F., JONES, T., SADJAPOUR, K. 2013. *The Precarious Ally: Bahrain's Impasse and U.S. Policy in the Gulf* [online]. Carnegie Endowment for International Peace. URL: <<http://carnegieendowment.org/2013/02/13/precarious-ally-bahrain-s-impasse-and-u.s.-policy-in-gulf/f6tr>> [cit. 2013-04-22].
152. WIEDERMANN, C., 2012. *Die Ninjas von Sanaa*. Edition Le Monde diplomatique: Arabische Welt. März 2012, N. 11, p. 53 – 55, ISBN: 978-3-9376&83-35-5.
153. WORTH, R. 2011. *Unrest Encircles Saudis, Stoking Sense of Unease* [online]. The New York Times. URL: <<http://www.nytimes.com/2011/02/20/world/middleeast/20saudi.html?ref=abul-lahbinabdulazizalsaud>> [cit. 2013-03-25].
154. YURIDITSKY, L. 2011. *Competition between Turkey, Iran and Saudi Arabia* [online]. Institute for Gulf Affairs. URL: <http://www.gulfinstitute.org/index.php?option=com_content&view=article&id=187:competition-between-turkey-iran-and-saudi-&catid=25:analysis&Itemid=22> [cit. 2013-02-15].
155. ZAKARIA, F. 2012. *Israel Dominates the New Middle East* [online]. The Washington Post. URL: < http://articles.washingtonpost.com/2012-11-21/opinions/35509426_1_iron-dome-israel-hezbollah-and-hamas> [cit. 2013-03-31].

8 Projekt diplomovej práce

Vymedzenie témy

Pravdepodobne najvýraznejším zdrojom konfliktov v rámci islamu je rozdelenie na sunnitov a šiítov. Takmer 90 percent moslimskej obce tvoria sunniti, zvyšných 10 percent zasa dlhú dobu utláčaní a marginalizovaní šiíti. Udalosti z jedenásteho septembra, americká invázia do Iraku a tohtoročné povstania v arabských krajinách mali veľký vplyv na krehkú rovnováhu na Blízkom východe. Najmä regionálne mocnosti Irán (často označovaný ako reprezentant menšinových šiítov) a Saudská Arábia (tradičný líder sunnitských krajín) museli prehodnotiť svoju domácu aj zahraničnú politiku a spojenecké vzťahy s jednotlivými arabskými krajinami.

Pozícia Saudskej Arábie sa pomaly oslabuje v Egypte, Iraku, Libanone a Gaze. Jej záujmy sú však ohrozené aj v Bahrajne a Jemene. Na druhej strane Irán má možnosť zo súčasnej situácie vyťažiť najviac. Už v roku 1989 po skončení Studenej vojny prišiel Irán o súpera na severe – ZSSR. Keď USA porazili Taliban, Irán sa zbavil nepriateľa na Východe a v roku 2003, keď Spojené štáty zvrhli režim Saddáma Husajna v Iraku sa Irán zbavil nepriateľa na západe. V súčasnosti Irán postupne zväčšuje svoj vplyv v Egypte, Iraku, Libanone, Gaze a Bahrajne. Na druhej strane jeho záujmy sú ohrozené v Sýrii, čo môže mať potenciálne veľký vplyv aj na Libanon a Gazu.

Cieľom mojej diplomovej práce je objasniť zložité spojenecké, ale aj nepriateľské vzťahy na Blízkom východe, pričom by som sa rada sústredila na dvoch kľúčových hráčov – Irán a Saudskú Arábiu. Obidve krajiny ašpirujú na status regionálnej mocnosti a ich súperenie sa premieta aj do ďalších krajín. Tu by som zvýšenú pozornosť chcela venovať predovšetkým Jemenu, Bahrajnu a Libanonu.

Zdôvodnenie výberu a významu témy

Tému som si vybrala, pretože Blízkemu východu som sa venovala už vo svojej bakalárskej práci, na ktorú by som týmto spôsobom chcela nadviazať. Okrem toho je téma nesmierne aktuálna. Podľa môjho názoru pre budúci vývoj v tomto regióne sú rozhodujúce (s výnimkou zapojenia vonkajších aktérov) práve Irán a Saudská Arábia. Ich regionálne súperenie sa prejavuje vo viacerých blízkovýchodných štátoch, ja som si

však pre svoju diplomovú prácu zvolila práve Jemen, Bahrajn a Libanon a to z nasledujúcich dôvodov: Saudská Arábia tradične zasahuje najmä do diania v susedných štátoch, tu je typickým príkladom Jemen. Hoci sa v Jemene dá hovoriť aj o istom vplyve zo strany Iránu, kľúčová je úloha Saudskej Arábie. Naopak, v Libanone je situácia presne opačná. Libanon je tradičnou sférou záujmu Iránu, ktorý tu podporuje svojho spojenca – hnutie Hizballáh. Samozrejme, taktiež tu nájdeme aj pokusy o vyvažovanie, a to najmä v podobe ekonomických investícií do libanonskej ekonomiky zo strany Saudskej Arábie. Tretí prípad – Bahrajn – je zas výnimočný v tom, že záujmy Iránu a Saudskej Arábie sa tu najviac pretínajú a ich súperenie sa tu preto prejavuje najvýraznejšie. Je tomu tak najmä vďaka geografickej blízkosti k Saudskej Arábii, výraznému podielu šíitskeho obyvateľstva a vládnucej rodine Al-Khalifa, ktorá sa však hlási k sunnitskej sekte.

Téme by som sa chcela venovať, pretože si myslím, že napriek nesmiernemu záujmu médií o tento región, téma nie je doposiaľ komplexne spracovaná. Myslím si, že pre pochopenie zložitých vzťahov na Blízkom východe je potrebné najmä zasadenia do správneho kontextu, o čo by som sa vo svojej diplomovej práci chcela pokúsiť.

Teoretické ukotvenie

Práca bude teoreticky ukotvená v realizme. Kľúčový je tu koncept regionálnej moci, z ktorého budem v práci vychádzať. Najjednoduchšou definíciou regionálnej moci je, že je to krajina, ktorá má moc v určitom geografickom regióne a ovplyvňuje polaritu daného regionálneho bezpečnostného komplexu (B. Buzan). V súčasnosti možno za regionálne moci na Blízkom východe považovať štyri štáty – Irán, Saudskú Arábiu, Turecko a Izrael. Vo svojej diplomovej práci budem porovnávať dve z nich – spomínaný Irán a Saudskú Arábiu. Analýza vplyvu týchto regionálnych mocností v jednotlivých štátoch bude teoreticky ukotvená v modifikovanom modeli mocenskej rovnováhy, tzv. rovnováha hrozby (*balance of threat*) z roku 1985, ktorej autorom je Stephen M. Walt. V skratke, podľa tejto teórie je pre vytváranie aliancií rozhodujúcim faktorom hrozba (a nie reálna moc), ktorú štáty pociťujú. Walt určil štyri kritériá, podľa ktorých je možné určiť, či štát predstavuje hrozbu – je to agregátna moc (veľkosť, populácia, ekonomika), geografická blízkosť, schopnosť zaútočiť a úmysel zaútočiť. Pokiaľ štáty majú pocit, že rastúca mocnosť má všetky tieto vlastnosti, tým väčšia je pravdepodobnosť, že sa proti nej vytvorí aliancia. Slabšie štáty sú naopak

náchylnejšie pripojiť sa k rastúcej mocnosti.

Výskumné otázky

Cieľom mojej diplomovej práce je analyzovať vzťah Iránu a Saudskej Arábie ako regionálnych mocností na Blízkom východe a skúmať, akým spôsobom status regionálnej mocnosti ovplyvňoval ich súperenie v tretích štátoch, a to konkrétne v Libanone, Bahrajne a Jemene. Behom výskumu sa budem snažiť odpovedať na niekoľko otázok:

- Čo bolo hlavným faktorom, ktorý spôsobil rast Iránu ako regionálnej mocnosti?
- Ako nadobudnutie statusu regionálnej mocnosti ovplyvnilo jeho vzťahy so Saudskou Arábiou?
- Viedlo nadobudnutie statusu regionálnej mocnosti k asertívnejšej politike v tretích štátoch? Aká bola reakcia Saudskej Arábie?
- Ako sa líši iránska a saudská zahraničná politika v Libanone, Bahrajne a Jemene? Aké sú ich hlavné záujmy v týchto štátoch?
- Je pravdepodobné, že stret záujmov povedie aj k vojenskému stretu medzi Iránom a Saudskou Arábiou?

Hypotézy

Predpokladané hypotézy, ktoré sa počas výskumu budem snažiť potvrdiť sú nasledovné:

1. „Americká invázia do Iraku, ako aj arabské revolúcie v roku 2011 mali za následok posilnenie vplyvu Iránu na Blízkom východe.“
2. „Získanie statusu regionálnej mocnosti Iránom viedlo k asertívnejšej zahraničnej politike nielen v Libanone, ale aj v Jemene i Bahrajne, teda v krajinách, ktoré boli dovtedy tradičnou sférou vplyvu Saudskej Arábie.“

Predpokladaná metóda práce

Moja diplomová práca bude komparatívnou štúdiou, v ktorej budem analyzovať iránsko-saudské súperenie založené na koncepte regionálnej mocnosti v troch prípadoch – v štáte kde má dominantný vplyv Irán (Libanon), v štáte kde má dominantný vplyv

Saudská Arábia (Jemen) a v štáte, kde sa záujmy stretávajú (Bahrajn). Základným teoretickým východiskom bude realizmus. Hlavnými aktérmi teda budú štáty. Pri analyzovaní ich správania sa budem opierať o koncept S. Walta, ktorým je rovnováha hrozby.

Predpokladám, že v súvislosti s výskumnými otázkami využijem kombináciu deskriptívneho a analytického prístupu. O deskripciu sa bude jednať najmä v časti, kde sa budem snažiť priblížiť Irán a Saudskú Arábiu ako regionálne mocnosti. V tejto časti využijem metódu process-tracing, keďže sa budem snažiť zmapovať proces, v ktorom sa tieto dva štáty etablovali ako regionálne mocnosti. Ďalej budem analyzovať udalosti, ktoré k tomu podľa môjho názoru prispeli, a aké boli dôsledky pre vzájomné vzťahy a zahraničnú politiku.

O analýzu sa pokúsím najmä v časti, kde budem porovnávať ako tieto dva štáty presadzujú svoju moc v troch vyššie zmienených prípadoch a pri porovnávaní jednotlivých prípadov. Predpokladám, že v tejto časti použijem metódu rozdielu. Pri porovnávaní sa budem sústrediť na nasledovné:

- Kultúrne, ideologické a náboženské prepojenie danej regionálnej mocnosti na Bahrajn, Libanon a Jemen. Vplyv wahhábizmu a šiíizmu. Atraktivnosť, resp. obľúbenosť Iránu / Saudskej Arábie v skúmaných prípadoch.
- Vzťah danej regionálnej mocnosti s politickými elitami v troch porovnávaných prípadoch.
- Využívanie vojenskej moci. Napr. zásah Saudskej Arábie v rámci GCC v Bahrajne, saudské vojenské operácie pozdĺž jemenských hraníc, Hizballáh v Libanone, atď.
- Využívanie ekonomickej moci. Obchodné a investičné prepojenie s Libanom, Bahrajnom a Jemenom. Má regionálna mocnosť dostatočné zdroje a ako ich využíva? Tu by som rada spomenula napr. saudské investície do libanonskej ekonomiky, Irán ako sponzora Hizballáhu v Libanone a politickej strany al-Wifaq v Bahrajne apod.
- Uznanie. Je Irán / Saudská Arábia v troch daných prípadoch rešpektovaná ako regionálna mocnosť?
- Postavenie danej regionálnej mocnosti v regionálnych medzinárodných organizáciách. Je daná regionálna mocnosť súčasťou regionálnych zoskupení, má v nich rozhodujúce postavenie? Napr. Saudská Arábia má rozhodujúce

postavenie v Rade pre spoluprácu arabských štátov v Perzskom zálive, vďaka čomu môže efektívnejšie zasahovať do diania v Jemene, ale predovšetkým v Bahrajne.

Predpokladaná štruktúra a osnova práce

Úvod:

- Vymedzenie témy, zdôvodnenie výberu témy
- Zvolená metodológia
- Rozbor použitej literatúry
- Výskumné otázky a hypotézy

Hlavná časť:

- Teoretické vymedzenie regionálnej mocnosti
 - o Objasnenie terminológie (*secondary powers, second-tier states, great powers, intermediate states, middle powers, middle-tier states, regional powers*)
 - o Teória rovnováhy hrozby (Stephen M. Walt) a porovnanie s tradičnou teóriou mocenskej rovnováhy
 - o Vymedzenie Blízkeho východu
- Irán a Saudská Arábia ako regionálne mocnosti
 - o Aplikácia konceptu regionálnej mocnosti
 - o Saudsko-iránske vzťahy
- Iránsko-saudské súperenie v jednotlivých štátoch (vzťahy s Iránom, vzťahy so Saudskou Arábiou, ako a do akej miery interferujú do vnútorných záležitostí štátov, akými nástrojmi uplatňujú svoj vplyv, v čom sa líši vplyv Iránu a Saudskej Arábie, aplikácia konceptu rovnováhy hrozby S. Walta)
 - o Libanon – tradičný iránsky spojenec
 - o Jemen – nestabilný sused Saudskej Arábie
 - o Bahrajn – miesto stretu
 - o Zhodnotenie

Záver:

- Zhrnutie a zhodnotenie zistených skutočností

- Potvrdenie či vyvrátenie hypotéz a zodpovedanie výskumných otázok
- Načrtnutie možného ďalšieho vývoja

Zoznam literatúry

1. BERÁNEK, O. 2007. *Saúdská Arábie: Mezi tradicemi a moderností*. Praha : Volvox Globator, 2007. 252 s. ISBN 987-80-7207-647-5.
2. EHTESHAMI, A. 2002. *The foreign policy of Iran*. In *The foreign policies of Middle East states*. Boulder, Co.: Lynne Rienner, pp. 283-309.
3. FRAZIER, D. INGERSOLL, R. S. 2010. *Regional powers and security: A framework for understanding order within regional security complexes* [online]. *Journal of International Relations* [cit. 2011-04-30]. Dostupné online: <<http://ejt.sagepub.com/content/16/4/731>>
4. FULLER, G. 2006-2007. *The Hizballah-Iran Connection: Model for Sunni Resistance* [online]. In *The Washington Quarterly*. [cit. 2011-04-16]. Dostupné na internete: <http://www.twq.com/07winter/docs/07winter_fuller.pdf>
5. HARRISON, M. 1995. *Saudi Arabia's foreign policy : relations with the superpowers*. Working Paper. University of Durham, Centre for Middle Eastern and Islamic Studies, Durham.
6. HOWARD, R. 2004. *Iran in Crisis: Nuclear Ambitions and the American Response*. New York : Zed Books, 2004. 241 s. ISBN 18242774751.
7. CHUBIN, S. 2009. *Iran's Power in Context*. In *Survival*. Carnegie Endowment for International Peace. Vol. 51. No. 1. p. 165 – 190.
8. KEPEL, G. 2008. *Beyond Terror and Martyrdom: The Future of the Middle East*. Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press, 2008. 337 s. ISBN 978-0-674-03138-8.

9. LEWIS, B. 2007. *Dějiny Blízkého východu*. Praha : Nakladatelství Lidové Noviny, 2007. 383 s. ISBN 978–80–7106–926–3.
10. MAKIYA, K. 2006. *The Revenge of the Shia*. In *New Perspectives Quarterly*, Volume 23, Issue 1, 2006. ISSN 08937850. s. 30 – 32.
11. MILTON-EDWARDS, B., HINCHCLIFFE, P. 2008. *Conflicts in the Middle East since 1945*. New York : Routledge, 2008. 177 s. ISBN 978–0–415–44017–2.
12. NASR, V, GHEISSARI, A. 2006. *Democracy in Iran: History and the Quest for Liberty*. New York : Oxford University Press, 2006. 233 s. ISBN 978–0–19–518967–4.
13. NASR, V. 2001. *Islamic Leviathan: Islam and the Making of State Power*. New York : Oxford University Press, 2001. 247 s. ISBN 0–19–514426–0.
14. NASR, V. 2004. *Regional Implications of Shi'a Revival in Iraq*. In *The Washington Quarterly* [online]. Washington : The Center for Strategic and International Studies and The Massachusetts Institute of Technology, 2004 [cit. 201-04-15], s. 7-24. Dostupné na internete: <http://www.twq.com/04summer/docs/04summer_nasr.pdf>
15. NASR, V. 2005. *The Rise of „Muslim Democracy“*. In *Journal of Democracy*, Volume 16, Number 2, apríl 2005. ISSN 1086–3214. s. 13–27.
16. NASR, V. 2006. *The Shia Revival: How Conflicts within Islam Will Shape the Future*. New York : W. W. Norton, 2006. 240 s. ISBN 03–93329–68–2.
17. NASR, V. 2006. *When the Shiites Rise*. In *Foreign Affairs* [online]. New York : The Council on Foreign Relations, 2006 [cit. 2011-04-15]. Dostupné na internete: <<http://www.mafhoum.com/press9/282S26.htm>>
18. NASR, V., TAKEYH, R. 2007. *The Costs of Containing Iran*. In *Foreign*

- Affairs* [online]. New York : Council on Foreign Relations, 2007 [cit. 2011-04-15]. Dostupné na internete: <http://www.realclearpolitics.com/articles/2007/12/the_costs_of_containing_iran.html>
19. NOLTE, D. 2007. *How to compare regional powers?* [online]. GIGA German Institute of Global and Area Studies, Hamburg [cit. 2011-04-30]. Dostupné online: <http://www.giga-hamburg.de/dl/download.php?d=/content/staff/nolte/publications/how_to_compare_nolte.pdf>
20. PROCTOR, P. 2008. *The Mythical Shia Crescent*. In *Parameters: US Army War College*, Vol. 38, Issue 1, 2008. ISSN 00311723. s. 13 – 42.
21. RAGIGH-AGHSAN, A. JAKOBSEN, P. V. 2010. *The Rise of Iran – How durable, how dangerous?* In *The Middle East Journal*. Volume 64, No 4, Autumn 2010, pp. 559-573. E-ISSN 1940-3461.
23. RUBIN, B. 2006. *Iran: The Rise of a Regional Power* [online]. In *The Middle East Review of International Affairs* [cit. 2011-04-30]. The Gloria Center. Vol. 10, No. 3, Article 10/10 – September 2006. Dostupné online: <http://meria.idc.ac.il/journal/2006/issue3/jv10no3a10.html>
24. *Saudi Prospects and the Iraq War*. 2007. In *Middle East Monitor*. Vol. 17, Issue 1, January 2007. ISSN 1469-5251.
25. SMITH, D. 2006. *The State of the Middle East*. London : Earthscan, 2006. 144 s. ISBN 978–1–84407–377–1
26. TAKEYH, R. 2007. *Time for Detente with Iran* [online]. In *Foreign Affairs* [cit. 2011-04-30]. Dostupné online: <http://www.foreignaffairs.com/articles/62444/ray-takeyh/time-for-d%C3%83%C2%A9tente-with-iran>

27. YELISADA, B. NOORDIJK, P. EFIRD, B. 2008. *Regional Power Transitions and Stability in the Greater Middle East*. Paper presented at the annual meeting of the ISA's 49th Annual Convention, Bridging Multiple Divides, Hilton San Francisco, SAN FRANCISCO, CA, USA, Mar 26, 2008
Dostupné online: http://www.allacademic.com/meta/p251055_index.html
28. WALT, S. 1985. *Alliance Formation and the Balance of World Power*. In *International Security*, Vol. 9, No. 1, 1985. p. 3 – 43.